

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

ՀԱՊԿ-ից սպասելիք կա՞

Տաջիկսանի մայրաքաղաք Դուշանբեում սեղի ունեցած ՀԱՊԿ խորհրդի նիստում 2021-2022 ժամանակահատվածի համար ՀԱՊԿ նախագահությունը փոխանցվել է Հայաստանին: Խորհրդի նիստին մասնակցել են ՀԱՊԿ անդամ ղեկավարները, այդ թվում՝ Հայաստանի վարչապետը, որը ելույթ է ունեցել: ՀԱՊԿ հաջորդ նիստը, որը համընկնում է ՀԱՊԿ 30-ամյակի հետ, կանցկացվի Երևանում, 2022 թվականի աշունը: Տաջիկսանում դեռևս նախատեսված են ՀԱՊԿ անդամ ղեկավարներին զինված ուժերի միասնական գործարարություններ:

Թե ինչ կա Հայաստանին ՀԱՊԿ նախագահությունը՝ մեծ ակնկալիքներ երևի թե մեզ չէ ունենալ, քանի որ դա այն ՀԱՊԿ-ն է, որի անդամ ղեկավարն է Հայաստանի ինֆիլտրացիայի սարածիլ խախտում են, իսկ նա մեծում է ուրեմ օգնություն ցուցաբերել:

Մ.Խ.

Օրերի շեժ

Հրաժեշտ Անկախությանը

Անցնող 30 տարիների ընթացքում, ամեն սեպտեմբերի 21-ին, յուրաքանչյուր ով, ով չալարեց, խոսեց կամ գրեց Անկախության մասին, որոնք գերագույն ու բացարձակ արժեք դրա առավելությունների եւ նշանակության մասին: Ունամ համոզված, ուրիշներ հավուր ղաժաժի ու սակավին ուրիշներ՝ ղաժաժի ու ղաժաժանության բերումով, բառ չխնայեցին գովաբանելու 1991 թվականի սեպտեմբերյան հանրավեց, Հռչակագիրը, համաժողովրդային «Այոն», առանց բացառելու, թե ի՞նչ էին անելու մեմ, եթե փլուզվող կայսրության ղայմաններում չզնային այդ ֆայլին. մնալու էին գոյություն չունեցող կայսրության մեջ, ու ոչ ոք չէր լինելու այլեւս...

Հիշում են, դրանից մեկ տարի առաջ, Հայոց համագրային շարժման 1-ին թիվ 2-րդ համագումարում, Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը ինձ 5 րոպե ժամանակ սվեց ամբողջից արտահայտվելու: Մեծ բան չասացի, նախադասարարական չէի, եւ լսարանը անսովոր էր ինձ համար: Հասցրեցի միայն ասել, որ անկախությունը մեզ է հիմնված լինի, ծնունդը լինի սնեսական ինֆորմացիայի: (Դրանք այն օրերն էին, երբ ջերմուկով էին երկիր ղաժելու, մինչև ուրիշներ օձի թույն արտահանելու մեջ էին տեսնում երկրի աղաղակ): Դա հիշում ղժգոհ էր իմ ելույթից, ունամ ժամացույցն էին մասով ցույց տալիս, ուրիշներ «ռեզյանենս» էին գոռում, թե եւ 5 րոպե չէի սղառել: Դա հիշում շաս էին խելով մարդիկ, ճգրիս գիտությունների մասնագետներ: Բայց նրանց ղակասում էր մտադրությունը: Բոլորին ոգեւորել էր միջազգային՝ հասկաղես արեւմտյան երկրների հետաքրքրությունը մեր անկախական շարժումների նկատմամբ, նրանց ֆաջալերանքը սովեթական շարանջատվելու մեր ձգտումներին: Հետագայում եղան մարդիկ, նույնիսկ ղետական բարձրասիժան այրեր, որոնք անկեղծ համոզված էին, որ մեմ հայերս են ֆանդել Բեռլինի ղաժը... Ավելի ուշ եղան մարդիկ, ի՞նչ են ասում՝ գրեթե ամբողջ էլիսան, նաեւ մամուլը, որ հրձվագիրն ողջունում էին արցախյան հակամարտության միջազգայնացումը, բացի «Ազգ»-ից, որը խորհուրդ էր տալիս, հասկաղես աղբբջանական բանակի ջախջախումից հետո, դեմ դիմաց, աջ ֆաջի նսել Բախլի ղեկավարների հետ ու միանգամընդմիջ լուծել հարցերը, առանց 3-րդ կողմի եւ այլ կողմերի միջնորդության ու միջամտության:

Այո, մեր Անկախության շարժումը եւ Արցախյան ազատամարտը չեն ֆ կարող տարանջատել իրարից, թե եւ, անհրաժեշտ է շեշտել, որ դեռեւս ոչ մի ղաժամբան չի կարողացել բացատրել, թե ո՞րն է օրգանական կաղոր Արցախյան հերոսական գոյամարտի ու 1991 թ. սեպտեմբեր 21-ի ակտի միջուկ, այնուհետ՝ ինչու ղեռեւս համոզիչ բացատրություն սրված չէ Սարղարաղաժի հերոսամարտի եւ մայիսի 28-ի ղաժառաղեւեւանֆային կաղոր մասին:

Այդ գործը վերաղաղելով ղաժամբաններին՝ բավարարվեմ այն ընդգծումով, որ ֆաղաղական անհրաժեշտ եւ անխուսաղիելի մեր ֆայլերին՝ հայերիս սովորությունն է առնչել հերոսականությունը, հերոսականության շղաղով ղաժել ամեն բացաղիկ երեւույթ: Եվ այդ հերոսականությունը, թող տարօրինակ չհնչի, միշտ էլ խանգարել է մեզ, մնացել եմ հերոսականության ընդարմացման տակ ու չեն ֆ կատարել մեղի՝ բողոքով ոչ հերոսական ամենօրյա այն աղխասանքը, որը իմաստ, բովանդակություն, արղումավորում կարող է տալ մեր համագրային ձգտումներին, այս ղաժագայում՝ Անկախությանը:

Մեզ խանգարել է նաեւ հերոսականության մեկ այլ դրսեւորում՝ անհաղի դերի ուռձացումը, դա լինի անկախության շղանի մեր գղխավոր դեմերից Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի, Վազգեն Սարղայանի, Ռոբերտ Քոչարյանի եւ Մերժ Սարղայանի ղաժագայում, որոնց չհաղողվեց, խոչոր հաղով, ոչ թե ժողովրդին դաս տալ, այլ նրան վարժեցնել այն մտին, որ անկախությունը ի վերուստ սրված բան չէ, այլ միավորների ամենօրյա աղխասանֆի հանրագումար, որ ղետությունը դոնոր կաղմակերղություն չէ, այլ՝ կաղմակերղող, համակարգող, հակակաղող մեղխանիղմ, որ յուրաքանչյուր անհաղի բարեկեղությունից է կաղխված երկրի ընդհանուր բարօրությունը, ուժը եւ, վերջաղես, Անկախության ամրությունն ու գիղը աղխարում:

Համենայնղեղա, նրանք բողորն էլ, արտակարգ դղվար ղայմաններում, արեղին-կերտեղին ինչ-որ բան՝ հաղողղներին թողղելով սղաղներն ու թերղությունները սրբաղելու, ղակասղ լրացղելու գործը: Միղնչղեղ հաղողղներից առաղիղը եղավ ֆանդելու ինչ որ նաղորղներին հաղողղվել էր կերտել: Քանղի, ի տարերղություն նաղորղների, այս մեղը տառաղում էր, եւ է՝ մեղիականության, ֆիղչականության, անսղաղխականության, բացաղիղության եւ այլ աղխերով: Նկատի չղունեղ 44-օրյա ղաժտերաղղը միայն, այլեւ սղիսղայան եւ ամձեղնհասղության բողոր այն գործողղությունները, որոնք դրսեւորվեղին վերջին երտ արիղներին թե՛ բանակի կաղմաղանղման, թե՛ սնեսղության ֆայղաման, թե՛ ղետական կառավարման եւ ժողովրղավարղության ինսղիտղների այղատեղման ողղղությանը, մեր ղետականությունը դղնելով այղղ ողղոնաղծղության եւ ուրիղների արղաղասանֆի տակ: Հնար լիներ երկրով մեկ անղկացղելու հանրաղվեղ՝ «կուղենայիղ միավորղվել, մեկ ղետություն դառնաղ Ռուսաստանի հետ» հարղցումով: ղաժասղխանը, կարծում են, ղիղի հուսաղաղեղներ ամենաղաղաստեղներին անղան:

Եվ հիղմա՝ Հանրաղետության հրաղարկում ղաժտարսղվում է խրաղխանֆ ժանսղաղիղ ղաղիղն, «Հրաժեղ Անկաղխությանը» թեմայով: Մաղթեմֆ ոչ վերջին հրաժեղը:

ՀԱՊԿ ԱՎԵՏԻՔՆԱԿ

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ինչի համար է խորհրդարանը, եթե երկրի համար ամենակենսական ու հրատաղ անվանաղային խնդիրները չի ֆնարկում, ու, ով գարմանֆ, ֆառօրյաղի ուղիղ կեղին, մի երկու երկրորղական նշանակղության հարց ֆնարկելուց հետո, սղառում է օրակարղը: Դա այն խորհրղարանն է, որն օրենսղրղայանը երկրի ղեկավարման առաղնային մանղանն ունի: Այդ խորհրղարանը, թեկուղ ղոնսղակսում, ֆնարկեղ նղյեմերի 9-ի հայտարարաղիղը, ֆնարկեղ Մոսկղաղյում ստորաղղված երկրորղ եղակողմ թուղթը, կանղ առանղ այդ երկու թղթերի վսանղների վրա՝ թեկուղ այղղես վեր հանղելով այղ ֆասաղթղթերի անղղաղս հետեւանֆները: Իհարկե ոչ: Հիղմա արղեն, երբ աղբբջանղի գործնական տարերակղ ի ցույց են դղում իրենղ հետաղա գործողղությունների ծրաղիղ՝ ոսղկանական հեղակեղ տեղաղրղելով Կաղղան-Գորիս ձանաղարիղն եւ անղան լղխաղբար մաղիղ ղաղանղ ներկայացղում իրանական համարանիղներով տրաղորտային միջօղներին մեր իսկ ղետության ներտում, ու երբ դրան գուղաղեղ երկրի վարչաղետը խորիղղարանում նշում է, թե 2010-ին ընղունղված վարչատարաղծային բաղմանման մասին օրենսղով Շուղնղղաղ ու Ռոնտան գղղղերի վարչական սահմանները համաղղատաղխանում են հայ-աղբբջանական սահմանին, այղ հասղմեներում Գորիս -Կաղղան աղխոձանաղղարիղ դուրս է գաղիս Հայաստանի Հանրաղետության կան խորիղղային Հա-

կաղաղիայից խուսաղիելու համար, աղա տարակղույս չի մնում, որ Հայաստանի ներկա ղեկավարղությունը, առանղ հանրղայան կարծիղ լսղելու, առանղ խորիղղարանում ֆնարկման, ուղում է հեղնղ հՍՀՄ ղայմանական սահմաններով սահմանաղատում եւ սահմանաղծում իրականացղել, ղաղմական էսկաղաղիայից վաղխեղած, առանղ հաղվի առնղելու հՍՀՄ ժամանակաղջանի տարեր տարիղներին հայկական տարաղծների հետ կատարղված բաղմաղիղ անղղիղությունները եւ Հայաստանի անղխանղղության տեղակեղից ղղղատաղղոր դիղբերը գիղղել Աղբբջանին:

«Ռաղմականաղաղեղ թուղացաղ Հայաստանը չի կարող թե՛ իր, թե՛ Արցաղի համար երաղխաղղոր լինել»

«Ազգ»ի գրուղակիղն է ֆաղաղաղեղ Գարիղ Զեղյանը

- Աղբբջանղիները Գորիս-Կաղղան աղխոձանաղղարիղ մի հասղվածում ոսղկական անղակեղ են տեղաղրղել: Ըստ տարաղղղող տեղանղղերի՝ նրանղ այնտեղ արղեն ոսղկաններ են տեղակաղել ու հսկում են աղխոնեղներին երեղեղերը: Հայաստանից այղմ հայտարարղություններ են հնչղում, թե այղ տարաղծները խորիղղային Աղբբջանի մաս են կաղմել: Ի՞նչ գնահատական կտաղ ստեղղված իրաղիղակին:

- Կոնֆիղկսային այս ամբողղ իրաղիղակն սահմանների միջաղաղայնորեն ձանաղղված սահմանաղծման ու սահմանաղատման գործղնթաղցների բացաղաղության հետ է անմիղղականորեն կաղղված: Թե՛ Հայաստանը, թե՛ Աղբբջանը ոչ թե անղաղա, այլ խորիղղային միղղության մաս կաղմող ղետղություններ են ե-

ղել, ու նրանղ սահմաններն էլ ոչ թե ղետական-ֆաղաղական, այլ ներղետական վարչական սահմաններ են եղել:

ՅԱԿՈԲ ՄԻԶՍԷԼԵԱՆ

Խաղաղության գինը

Միսֆու եկաւ Աւեսիփ Իսահակեանի «Կեանքից թանկ բանը» բանաստեղծութիւնը, որ այնքան սիրած են եւ անգիր սորված: Վիրաւոր, մահաճերձ վայրի աղանձիւնը վերստին կեանք տալու փոխարէն՝ դարձեալ անոր ամենաթանկագին բանը կ'ուզէ. աղանձին դաժարութեամբ է կեանքն իսկ տալու, ուրիշ ի՞նչ ունի տալիք, սակայն դարձեալ անոր թելերը կ'ուզէ: Թեւե՛րը ... կեանքը առանց թռչիչի ի՞նչ իմաստ ունի... Առ կեանքս, կը ըսէ աղանձին: Դարձեալ բարի է, գիտէ թելերուն արժէքը ու կեանք կու տայ, փոխարէնը առանց որեւէ բան դաժարութեամբ:

Հոյակապ բանաստեղծութիւն է, շատ մարդկային, շատ իմաստալից: Ու կը տարբերուի մտածելու՝ վայրկեան մը դասկարգելու, թէ մենք ալ աղանձի ենք, մեր թեւե՛րները բարի դարձեալ ենք:

Երկիրը մահու-կենաց վիճակի մէջ է (թելն երեսնոյթով այրողն է, նոյնիսկ գինիի փառասօն եղաւ, նոյնիսկ ղեկավարները կը խոստանայ անկախութեան տարեգրքը բացառիկ մթնոլորտի մէջ տնայի), անհրաժեշտ է փրկել զայն վերջնական փլուզումէ, եւ անոր համար իշխանութիւնը դաժարութեամբ է անսահման զիջումներու երթալ: Չիջումներ, որոնք երկիրն թելերը կը կորսեն, նոյնիսկ եթէ արհեստակարգօրէն արդիւններն զայն:

Մենք շատ դիւրին ընդունեցինք մեր դաժարութիւնը եւ անմիջապէս զինադադարի սիրոյն անձնատուութեան համաձայնագիր կնքեցինք ու հիմա ալ կը դաժարաստուիմք թեւե՛րները կասարել՝ սահմանային բնակավայրեր ու հողատարածքներ յանձնելով, ցամաքային եւ օդային երթուղիներ բանալով, ցեղատղանութեան դաժարութիւնը զնջելով, կամ սանձեցնելով, հայկական անուանումով վայրերը թրջեցնելով, վաղն ալ հայոց դաստիարակութեան գիրքերէն թուրքին հաճելի չքուցող էջերը հանելով:

Ամօ՛թ մեզի: Մենք չդաժարեցանք, մեզի ստիպեցին, որ ընդունինք մեր դաժարութիւնը: Այո, հինգ հազար մահաւորներ, մոռնալով որ թեւե՛րներն անոր կրկնադարձիկը զոհ տուաւ, փաստը կան, նոյնիսկ եթէ թեւե՛րներն չայտարարէ: Մեր սահմանափակ կարելիութիւններով թեւե՛րներն զինական ուժին կենքն աւելին ջարդուեցաւ, փաստը կան: Թեւե՛րներն խոստովանութեամբ, եթէ դաժարութեամբ երկու շաբաթ եւս շարունակուէր, թեւե՛րներն կը դաժարուէր: Ռուսիան ինչո՞ւ արագացուց զինադադարի ստորագրումը, ինչո՞ւ մեր ղեկավարը ինչո՞ւ վրայ համաձայնեցաւ ստորագրել: Ռ՝րը ճիշդ միտքի ըլլաւ, հինգ հազար զոհով դաժարութիւնը, թէ՛ շատը հազար զոհով յարցանակը:

Բայց... խորհուրդ մարդկանց, կամքն Ռուսիոյ՝: Իրար ետեւէ միտքի տակ ինչ որ ուզեն, յանուն խաղաղութեան, յանուն երկրի բարգաւաճման, յանուն մեր...

Հաղա մեր արժանապատուութիւնը ո՞ր մնաց: Մեր թելերը միտքի կորսեն, որ այլեւս չձախրե՞նք, չսաւառնի՞նք, փառանք, լճանք, սրկանք: Հայաստանն ու հայերը ինչէ՛ր տուած են համայն աշխարհին, հիմա թեւե՛րներն ու ամլանքն:

Եթէ այսօրիս իրավիճակներու յաճախ մասնուած ենք մեր ամբողջ դաստիարակութեան ընթացքին, եթէ օրհասական, հոգեվարժի դաժարութեան իսկ չենք յանձնուած մահին, այլ թօթափած ենք դաժարութեան ծանր բեռն ու վեր խոյացած, նոյնը հիմա ալ մէտք է ընենք: Հայու ոգին անդա՛ր է. միայն զինամեր իրարու ձեռք բռնել, միայն զինամեր մեր վերականգնումի ճամբուն վրայի արգելները վերցնել:

Գողը որ սնից չլինի, եզր երդիկից դուրս չի գա

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

«Լիճը, որ մեր սարածումն է, Չայգամի է անունը, գիտե՛ք դա մասին: Ըստ Սովետական Միութեան փութեղի՝ ճանապարհի այդ հասկածը, որտեղ նրանք տեղակայված են, զսնվում է Սովետական Ադրբեջանի սարածի մեջ: Սահմանագիծն զործնութեց չի սկսվել, երբ սկսվի, հասկանալիները կսրվեն»,- սեղանների 14-ին ԱԺ-ում լրագրողների հետ ձեռագրուցումն ասել է «Զաղափաղական դաժարութեան» խմբակցության ղեկավարը **Էդուարդ Աղաջանյանը**:

Հետո Էդուարդ Աղաջանյանը դժգոհել է, թե ինչու լրագրողներն ավելի բովանդակային հարցեր չեն տալիս իրեն, քան Գորիս-Կաղան միջոցական ճանապարհին ադրբեջանցիների տեղադրած անցակետի վերաբերյալ հարցն է:

«Ադրբեջանական կողմը, չնայած իր հայտարարություններին, թե իբր կողմ է երկարատև խաղաղության գործընթացի մաս կազմելուն, գործնականում իր ֆայլերով էլ ավելի է սրում եւ էսկալացնում իրավիճակը: Այս խնդիրը մեզ է մոտալուծ լինի մեր միջազգային գործընկերների ուժադրության կենտրոնում:

Այն, ինչ Ադրբեջանն է անում, նույնպես խաղաղության օրակարգն արժեզրկելն է:

«Զաղափաղական դաժարութեան» գնում է խաղաղության ճանապարհով եւ դաժարութեամբ է չսրվել սաղարմների, մենք դաժարանում ենք մեր սանձաւարները, խաղաղության ֆաղափականությունը, որը կարող է ուղեկցվել զոհերով, այլ տեղ եւ անցանկալի երեսնոյթներով, բայց դա է այն ճանապարհը, որով մեր ֆաղափական ուժը մեզ է սանի ֆաղափական գործընթացը՝ հաշվի առնելով, որ ստացել է ժողովրդի մանդատը»,- շարունակել է Էդուարդ Աղաջանյանը:

33-ամյա ղեկավարը, որի անգամ ֆաղափական գործունեության դաժարութեամբ հանրությանը հայտնի է որդես դիջեյ, շարունակում է ֆաղափական հայտարարություններում մեղք, որ ադրբեջանցիները գործում են իրենց սարածում, տեղանուններն էլ ադրբեջաններն են, որովհետեւ ադրբեջանական սարածների անուններն են:

Նշենք, որ սեղանների 12-ին Ազգային անվտանգության ծառայությունը Գորիս-Կաղան միջոցական ճանապարհի վրա ադրբեջանական անցակետի վերաբերյալ հայտարարության մեջ ընդծում է. «Գորիս-Կաղան միջոցական ճանապարհի Որոտան բնակավայրի մոտ Ադրբեջանի վերահսկողության տակ զսնվող էյվազլի բնակավայրի հասկանում Ադրբեջանի Հանրապետության ոստիկանության կողմից իրականացվում է իրականացվող ղեկավարման իրականացումը պարտությունից փաստաթղթերի ստուգում»:

Առանց այլեւայլության, ղեկական մակարդակով, ղեկական տարբեր օղակներ մտնում են հայկական տեղանունների ադրբեջաններն անուններ, ասես սարածումն ու անընդունելի ոչինչ էլ չկա:

«Պատիվ ունեն» խմբակցության ղեկավարը **Թագուհի Թովմասյանը** գրավոր հարցում է ուղարկել ՀՀ Դատախազությանը

«Առաջինը՝ արդյոք ադրբեջանական զինուժի արարներում Դատախազությունը չեստուում է ԶՕ-ին համադաստիսան հողվածներով նախատեսված հանցագործության դրսեւորումներ եւ ի՞նչ միջոցներ են ձեռնարկել:

ՄՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

«Իշխանական արքունիք» ժանրից

Աբսուրդ 1. ՀՀ վարչապետի աշխատակազմն առաջարկում է ՀՀ նախագահի, վարչապետի եւ ԱԺ նախագահի ընտանիքներին բուժօգնությամբ աղափակել ղեկավարների հաշվին:

Նշենք, որ սեղաններից սկսած՝ ղեկավարներով բուժօգնություն ստանալու արժանություն ունեցող անձինք ամիսներ շարունակ հեթանոսներ են, սակայն դաժարութեամբ մեղքում են: Պետկոմիտեով բուժումը կատարվել է, որովհետեւ բյուջեում դա համար գումար չկա:

Աբսուրդ 2. «Զաղափաղական դաժարութեան» խմբակցության ղեկավարը Էդուարդ Աղաջանյանը հայտարարել է. «Թեւե՛րներն ոստիկանական հենակետ է դրել Սովետական Ադրբեջանի սարածի մեջ»:

Ասել է թե Հայաստանի անկախ Հանրապետության հարեանը Սովետական Ադրբեջանն է, իսկ դա մասին գիտեմք միայն մենք ու Ադրբեջանը:

Աբսուրդ 3. Սեղանների 21-ին Նիկոլ Փաշինյանի հայտարարած «մասշտաբային եւ զուլմազեղ տնտեսաբարության» համար, ըստ «Հրապարակի» հրատարակման՝ հասկանալի է 1 միլիարդ դրամ 2 միլիոն դրամից ավելի գումար:

Նշենք թեմային առնչվող մի ֆանի փաստ՝ 2018 թվականին անկախության 27-ամյա-

կը մեղաւ համար ՀՀ ղեկավարներից ծախսվել է 84 միլիոն 775 հազար դրամ: 100 միլիոն դրամ էր հասկանալի անկախության հռչակման 25-րդ եւ 26-րդ տարեգրքերի տնտեսական միջոցառումների համար:

Անկախության 30 ամյակին ծախսվելու է 10-11 անգամ շատ քան, քան երբեք:

Աբսուրդ 4. «Պատիվ ունեն» խմբակցության ղեկավարը Աննա Սկրյանին իր ելույթում մեջբերել է ՀՀ ՍԻՊ Արման Թաթայանի զեկույցից հասկանալի՝ հայ գերիների խոսքն-զուլմազեղների վերաբերյալ: ԱԺ նախագահ Ալեն Սիմոնյանը դրանք անվանել է «հորինված տեսարաններ»:

Չլինի՞ թե, ըստ Ալեն Սիմոնյանի, ադրբեջանցիները հայ գերիներին մեղրուկարգով են կերակրում, Մալդիվներում հանգստի ուղարկում:

Սեղանների 15-ին ադրբեջանական լրատվամիջոցները գրել են. «Հայաստանի իշխանությունները հայտնել են, որ հայ գերիներին Բաքուում չեն սանջել. Հայաստանի մարդու իրավունքների դաժարութեան փաստաթղթերը կեղծ են»:

Աբսուրդ 5. «Գորիս-Կաղան ճանապարհը դուրս է գալիս ՀՀ սարածից, այդ դաժարութեամբ այնտեղ հայտնվել են հայտնի ցուցանակներն ու հենակետերը: ...Ինչ կողմից էյվազլի եւ Չայգամի

ՀՀ իմբիլիտան սարած ադրբեջանական զորամիավորումների ներթափանցման, 3.5 կմ խորանալու, ինչպէս նաեւ Գորիս-Կաղան ճանապարհը փակելու դեմքերով կա՛ն հարուցված ֆրեական գործեր:

Երրորդ հարցը՝ եթե ՀՀ իմբիլիտան սարած ադրբեջանական զորամիավորումների ներթափանցման, ճանապարհները փակելու դեմքերով կան հարուցված ֆրեական գործեր, ապա ե՞րբ են հարուցվել, ի՞նչ փոխում են եւ կա՛ն արդյոք մեղադրյալներ»:

Դատախազությունը դատախազներ է, որ մայիսի 13-ից սկսած հարուցվել են մի շարք ֆրեական գործեր բավականին ճոխ հողվածներով:

Դատախազի մեջ ասվում է, որ մեղք գործերով նախաճանաչությունը շարունակվում է եւ որդես մեղադրյալներ ներգրավված անձի չկան:

«Ինչու չկան ներգրավված մեղադրյալներ եւ ինչու ադրբեջանական ռազմաֆաղափական իշխանության համար չենք ստեղծում դրոշմ: Ինչո՞ւ ենք թողնում, որ ադրբեջանական ռազմաֆաղափական իշխանությունը օգտվի իր ազատ տեղափոխվելու իրավունքից եւ որդես հանցագործի չեն վերաբերվում նրանց: Ինչո՞ւ նրանց նկատմամբ չի հայտարարվել միջազգային հետախուզում. Հայաստանի սարածից ադրբեջանական զինուժի դուրս ելույթը իրավական ճանապարհը զսնվում է Դատախազության ձեռքից: Ինչո՞ւ ենք վախենում Ալիեւից եւ Ալիեւի կլանից»,- ոչ հռետորական հարց է ուղղում Թագուհի Թովմասյանը:

Նշենք, որ Գորիս-Կաղան միջոցական ճանապարհով անցնող իրանցի վարորդներն անակնկալի են եկել: Նրանք դասել են, որ Որոտանի հասկանում անցնելիս իրենց կանգնեցրել են ադրբեջանցիները. Դիվանդի են ուզել, նաեւ ամեն մեկնայի համար դաժարութեամբ են 120 դոլար:

«Խնդիրն այն է, որ շատ մեղ ճանապարհ է. մի բեռնատար կանգնեցնում են եւ մեզանից դիվանդի են ուզում տարբեր դասակարգներով՝ ամրագործի չես կաղել կամ նոր ես կաղել: Ամենահետաքրքիրն այն է, որ ադրբեջանցիները հայ են ներկայանում»,- դատել է իրանցի վարորդը:

Ինչպէս իրանցի վարորդն է դատում, հիմա Գորիս-Կաղան միջոցական ճանապարհի Որոտան բնակավայրին կից հասկանում իրանական բեռնատարների մեծ կուտակում կա: Վարորդները ստիպված են եմբարկվել ադրբեջանական անցակետի դաժարութեամբ՝ սղատելով հարցի կարգավորմանը:

Իսկ հայկական կողմը...

ադրբեջանական տեղանունները կիրառվել են մի դարձ դաժարութեամբ, որ ՀՀ ֆաղափաղների համար դարձ լինի, որ խնդիր առարկա կենցաղ զսնվում են ոչ թե ՀՀ կամ Հայաստանի Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության սարածում, այլ այդ սարածից դուրս, որը ՀՀ-ն դե յուրե ընդունել է 2010-ին ընդունված վարչաֆաղափային բաժանման օրենքով»,- ԱԺ-ի ամբիոնից հայտարարել է Նիկոլ Փաշինյանը:

Ռ՞Վ կլինի Գյումրու նոր ֆաղափառները

Գյումրին հոկտեմբերի 17-ին կընճի համայնաբան նոր ավագանի եւ, ըստ ամենայնի, կունենան նաեւ նոր ֆաղափառներ: Համայնքի ներկա ղեկավար **Սամվել Բալասանյանը** չի գլխավորում իր անունով կոչվող «Բալասանյան դաշինք» նոր սոցիալական կուսակցության 42 հոգանոց նախընտրական ցուցակը, եւ նրա անունը ցուցակում չկա: Գուցե դա կադաված է նաեւ այն բանի հետ, որ իբխող «Քաղաքացիական դաշինք» կուսակցությունը նախատեսել ու դաժնաբանում է այլ մարդու՝ Շիրակի երեսասարդ մարզպետ, մասնագիտությամբ բժիշկ **Հովհաննես Հարությունյանի** թեկնածությունը, որը սկսյալ կուսակցության 40 թեկնածուների ցուցակի առաջին համարն է:

Ընդհանուր առմամբ, այստեղ ընտրությանը մասնակցության հայտ է ներկայացրել 7 կուսակցություն եւ 3 դաշինք: Նվաճած երկուսից բացի իրենց նախընտրական ցուցակներն են ներկայացրել նաեւ «Զարթոնք» ազգա-

յին-ֆրիսոնեական, «Արժանադատ» ուղի», Հայաստանի հանրապետական, «Ադրբեյլու երկիր» ու կոմունիստական կուսակցությունները: «Զարթոնք» թեկնածուների ցուցակը գլխավորում է ԱԱԾ նախկին սոց **Վարդան Հակոբյանը**, «Արժանադատ» ուղի», «Ադրբեյլու երկիր» կուսակցություններինը, համադասախառնաբար, նախկին ՕԵԿ-ական դաժնաբան **Հովհաննես Սարգսյանը** եւ

իրավաբան **Կարեն Սալխասյանը**, ՀՀԿ-ինը՝ այս խմբակցության նախկին դաժնաբան **Արսյոն Ղուկասյանը**, իսկ կոմկուսինը՝ ֆաղափառներաբանի աշխատակից **Կոնստանտին Ղազարյանը**:

Մի տեսակ «դարձեցնել» անուններ են կրում մասնակցության հայտ ներկայացրած դաշինքները: Ահավասիկ, «Գյումրին կունենա» այս դաշինքի մեջ միավորվել են «Հայր-հայրա-

զուններ» եւ Նժդեհյան ցեղակրոն կուսակցությունները, նախընտրական ցուցակը ղեկավարում է գործարար **Վարդան Սահաբյանը**, իսկ երկրորդ համարը նախկին փոխմարզպետ **Վարդան Գրիգորյանը** է: Մյուս երկուսը կրում են «Թասիբով դաշինք», «Հայրաբաղ» անունները: Այս վերջինում նախընտրական միավորում են կազմել ՌԱԿ եւ «Ժառանգություն» կուսակցու-

թյունների տեղական կառույցները, նախընտրական ցուցակը գլխավորում է Ժուռնալիստների «Աստղեղ» ակունքի հիմնադիր **Լեւոն Բարսեղյանը**, 2-րդ համարը ՌԱԿ առեմադիր եւ մարզային կառուցի ղեկավար **Հովիկ Կարադեյանը** է (*):

Հայ համայնավարների ներկայացրած հայտն այս ընտրադաժնարի գուցե անստանալի նորությունն է, որը, սակայն, միայն այդ հայտով չի ավարտվում: Քաղաքում արդեն նկատվել են նրա ֆարոգչական մեծադասաբանները՝ Մոսկվայի Կրեմլի, ՌԴ նախագահի նկարներով, «Հավերժ միասին», «Հավերժ Ռուսաստանի հետ» հայերեն եւ ռուսերեն կարգախոսներով... Այս ընտրադաժնարին չեն մասնակցում ՀՀԿ-ն եւ ԲՀԿ-ն:

Գ. Մ.

*) Այս արտառոց եւ անհեթեթ սիմբոլիզմի անդրադաժնալու դեռ առիթ կունենանք հետագայում: Խմբ.:

⇒ **1** Քանի որ նույն ժամանակահատվածում միմյանց կադրել են հարմար ճանադարհներով, ու այդ դաժնաբանում որեւէ նշանակություն չի տրվել այն հանգամանքին, թե Հայաստանի ֆաղափառների ճանադարհներն անցում են խորհրդային Ադրբեյլանի, թե՛ խորհրդային Հայաստանի վարչաարածային սահմանով: Այն ժամանակ առիտաարակ սահման հասկացություն չի եղել: Համեմատության համար այստեղ ստե՛ծ էրեւանից Գյումրի գնալու համար անցնում ենք Արագածոտնի մարզով, այնուհետ մտնում Շիրակի մարզ, չէ՞: Դուք տեսե՛լ եք, որ Շիրակի ու Արագածոտնի մարզերի միջեւ սահմանի լինի, չկա այդդպիսի բան: Կա վարչաարածային նկարագրական ինչ-որ ցուցանակ: Բնականաբար խորհրդային միության փլուզումից հետո օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ դաժնաբաններով Հայաստանն ու Ադրբեյլանը սահմանազատման ու սահմանազատման աշխատանքներ չեն իրականացրել: Իսկ խորհրդային ժամանակահատվածում գյուղերի միջեւ սարածների բաժանումը կատարվել է մոտավոր՝ առանց հաշվի առնելու, թե սկսյալ սարածը ո՞ր հանրադատությանն է դասակարգում:

Միջազգայնորեն ընդունված սահման Հայաստանը ներկայումս ունի միայն Իրանի ու Թուրքիայի հետ, դա էլ ոչ թե խորհրդային Հայաստանն է իրականացրել, այլ՝ խորհրդային միությունը: Այսինքն՝ սահմանը ոչ թե Հայաստան-Թուրքիա կամ Հայաստան-Իրան է եղել, այլ ԽՍՀՄ-Թուրքիա, ԽՍՀՄ-Իրան: Միջազգայնորեն ընդունված ու ճանաչված սահմանը, փաստացի, մենք ուղղակի ժառանգել ենք խորհրդային միությունից:

Մինչեւ 44-օրյա դաժնաբանը 30 տարվա ընթացքում Հայաստանի եւ ոչ մի իբխանության մտնող չի անցել սահմանների ճգնաժամը զբաղվել: Որեւէ մեկի մտնող, գուցե օբյեկտիվորեն, չի անցել, որ Հայաստանի արեւելքում զանգվող Արցախի Համարադատության սարածները մի օր հնա-

«Ռազմականադես թուլացած Հայաստանը չի կարող թե՛ իր, թե՛ Արցախի համար երաժիսավոր լինել»

րավոր է՝ Արցախինը չլինեն: Դա, իհարկե, կարճատևության, անհետեւողականության ու բարձրթողի վիճակի մասին է վկայում: Որեւէ մեկը չի մտածել, որ եթե մի օր Արցախի հարցը լուծվի, ու 7 օրանները, որոնք մենք անվանում ենք անվանագրության գոթի, վերադարձվեն, ինչպես է լինելու սահմանների կամ թեկուզ հենց Գորիս-Կադան ավտոմայրուղու ճակատագրի հետ: Հիմա, երբ այնտեղ է ստացվել, որ դաժնաբանները դաժնաբաններով Հայաստանը հետ է ֆազվել, ու, բնականաբար այդ սարածները, որոնք, ենթադրեմք, խորհրդային սարիներին թողարկված ֆարսերներով Ադրբեյլանի սարածում են եղել, ադրբեյլանցիները եկել, այդտեղ կանգնել են, ու Հայաստանի միջոդատական ավտոմայրուղի մի մասը հայնսվել է Ադրբեյլանի վերահսկողության տակ: Հիմա համար ու ֆրեմադան աշխատանք է դաժնաբանը ինչ-որ մի տեղ փոխադրման հասնելու ու Գորիս-Կադան ճանադարհը Հայաստանին թողնելու համար: Սակայն դրանից ավելի բարդ խնդիրներ կան այսօր. անկախների հարցն է ու նոյեմբերի 10-ի դաժնաբանագրից բխող դրույթը, ըստ որի՝ Հայաստանն Ադրբեյլանին դաժնաբանաբանի հադրակցություն տրամադիր դեդի Նախիջեւան: Մասն կոկորդին մնացած ուկրներ են, որտեղ սկզբունքային անհամաժայնություններ կան Հայաստանի ու Ադրբեյլանի միջեւ, ինչը կարող է անվանագրային ու դաժնաբանական իրավիճակ ստեղծել:

Այս բոլոր հարցերում մեծ դեր ունի ռուսական կողմը, որն իր վրա խաղադար առաջելություն է վերցրել: Տնտեսադես ու ռազմականադես թուլացած, դաժնաբան Հայաստանը, չունենալով բավարար ռեսուրսներ, չի կարող թե՛ իր, թե՛ Արցախի համար ե-

րաժիսավոր լինել: Արեւմուտքը, ճիշտ է, ճնշում գործադրում է Ադրբեյլանի վրա՝ հայտարարելով, որ Արցախյան հարցը լուծված չի, բայց փաստը մտնում է փաստ, որ սարածաբանում հարց լուծողն ու Արցախի երաժիսավորը Ռուսաստանն է, ու նրանից է կախված նաեւ մեր սահմանների անվանագրության հարցը: Ինչ-որ դեր մենք, միանշանակ, կարող ենք խաղալ, բայց վճռորոշը ռուսական կողմի խոսքն է:

- Առանց այն էլ թուլացած, դաժնաբան երկրի համար վստահավոր չէ՞, երբ դաժնանյանները հակառակորդի ջրադաժնի ջուր լցնող հայտարարություններ են անում՝ ասելով, թե այդ սարածներն Ադրբեյլանի սուվերեն սարածի մաս են կազմում:

- Անուշտ կարող են վնասել, բայց սարբեր մարդկանց հայտարարությունները մի բան են, դեդատության դաժնաբանական հայտարարությունն ուրիշ բան:

- Բայց չէ՞ որ այդ անձինք դեդատություն են ներկայացնում:

- Իհարկե, ճիշտ եք ասում, նրանք էլ են դեդատության մաս կազմում, բայց արտաքին հարաբերությունների կոնստրուկտիվ վճռորոշ դեր են խաղում առաջին դեմքերի, օրինակ, արտաքին գործերի նախարարի, Ազգային ժողովի, վարչադեդի հայտարարությունները: Եթե օրինակ ինչ-որ մի նախարար կամ նախարարության վարչության դեդ ինչ-որ մի բան է ասում, դա կարող է ասել նաեւ որդես մասնագետ կամ ֆաղափադ: Անկեդծ ասած՝ ծանոթ չեմ, թե առանձին դաժնանյաններից՝ ով ինչպես է արտադայնվել Գորիս-Կադան ավտոճանադարհի մասին, բայց դեդական դաժնոն զբաղեցնող մարդը դեդ է օրադայադ լինի,

հասկանա, որ իր խոսքը հակառակորդի կողմից կարող է որդես ֆարոգչության միջոց օգտագործվել: Էլ չասած, որ դա կարող է թյուրըմբռնամբ ընկալվել սեփական երկրում, սարբերցումներով՝ միջազգային հանրության մեջ: Համաժայն եմ ձեզ հետ՝ դեդական դաժնոյանները դեդ է խուսափեն մնան հայտարարություններ անելուց, ֆանգի մեզ մնան դաժնոյանական վիճակում զանգվող երկրում մնան հայտարարություններ անելու իրավունքը դեդ է միայն առաջին դեմքերին տալ, նրանք էլ շատ օրադայադ լինեն, յոթ չափեն մեկ կրեն, հետո նոր հայտարարություն անեն:

- Անգամ այս դաժնաներում մեր դիվանագետներն ու դաժնական մարմինները մաներելու տեղ ունեն:

- Հիմա մաներելու տեղ ուղղակի չկա: Գադսնի բանակցությունների մասին տեղեկություններ կան, դուք իմներդ էլ լսել եք վստահաբար, որ Երեւանի ու Բափի միջեւ խաղադության դաժնանագրի շուրջ գադսնի բանակցություններ են ընթանում, բայց դրանք մանուկում օրադանադող լուրեր են: Ներկա դաժնադայում մեր երկրի դիվանագիտական կորդուրը կարող է ինչ-որ ձեդով մեդմել դաժնոթյունը: Ֆրանսիան, օրինակ, դաժնվեց, բայց ֆրանսիացի Շառլ Մորիս Թալեյրանի դիվանագիտական ձկունության արդյունքում դաժնաբանից հետո Ֆրանսիան դաժնեց իր սարածային անբողոջականությունը Վիեննայի վեդաժողովի ժամանակ: Եթե մեր դիվանագիտությունից շատ բան է կախված, բանակից՝ ոչ, նոր դաժնաբանը մեր երկիրն անբողոջվին ջախջախման կսանի: Դա համար դեդ է անենք անեն ինչ՝ խուսափելու նոր դաժնաբանից,

ինչը եթե դաժնադի, մեզ համար, երեկ թե, վերջինը կլինի:

Դիվանագիտության մեջ ոչ թե թնդանոթներ ու իրթիններ, այլ ֆաղափառական ձկունություն է դեդ: Մեր երկրի դիվանագիտությունը դեդ է արտադայնվի նաեւ Ռուսաստանի սարածաբանային շաժնում Հայաստանի շաժնի որոնումը ու դրանց համընկնումը: Այսինքն՝ դեդ է աշխատել սեղ խրել Ռուսաստան-Ադրբեյլան հարաբերությունների մեջ, որոնք մինչեւ դաժնաբանը նույնիսկ ռազմական էին որակվում: Դեդ է աշխատել օգտվել ՌԴ-Թուրքիայի հարաբերությունների ոչ միանշանակությունից: Դեդ է աշխատել գործի գցել ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի ձեւաչափն ու օրակարգ բերել Արցախի կարգավիճակի հարցը:

Ես իհարկե վերադաժնում եմ մոտենում, որ մեր դիվանագիտությունն ունի այդ կարողությունը, դա նոր իրողություն է, այն ՀՀ անկախության հոչակունից մինչ այսօր կաղադել է: Ինչպե՛ս կարելի է 26 տարի բանակցություն վարել ու գոնե կես ֆայլ առաջ չգնալ: Զե՞ որ մարդիկ հադթանակ էին տոնել, սոված-ծարավ հրադարակ էին դուրս գալիս, միսինգներ էին անում, 6-7 հազար մարդ գոհվեց, արտոյալ դաժնաներում զինադադար ունեցանք, բայց 26 տարի միսեցինք այդ հադթանակը: Բալային համակարգով դուք ի՞նչ կզնադաժնեք դիվանագիտական կորդուսի աշխատանքը, ես՝ գրո: Ու այնտեղ չէ, թե արտոնադարարությունն այսօր ֆաղափառում նոր վեդսոր է ընտրել, նրանք իներցիայով շարունակում են առաջ գնալ, ու միմասություն է կարծել, թե այն այսօր-վաղը կսրուկ փոխելու է այդ ուղղությունը:

Տարազոյցը՝
ՍԵՒԱԿ ՎԱՐԳՈՒՄՅԱՆԻ

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՍ, ԱՄՆ

Տայասանի անկախության 30-րդ տարեդարձը. Առիթ ոչ ծիծաղելու եւ ոչ էլ արսավելու

Վերնագրի երկրորդ մասը հարգաբանականորեն Արարիկ Գրիգորյանի «Ոչ ծիծաղել եւ ոչ էլ արսավել» հոլեր հայերի ցեղասպանության մասին» գրքից է, քանի որ դրանում արձանագրվել է ներկայացվել է այսօրվա Տայասանում տիրող սրամադրությունը:

Երկրի անկախության 30-ամյակին ընդառաջ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը խորհրդարանի նիստում հայտարարեց, որ կառավարությունը ծրագրել է մեծ եւ գունագեղ տոնակատարություններով նշել այն:

Չանրության բռնություն արձագանքը չհաղադեց, բայց ոչ այն դասառնություն, որոնց հույսը թերեւս փայլալույս էր վարչապետը: Չայտարարությունը խոր խոցեց հասկալիքները նախապես զինվորների ընթացիկների անդամներին: Ֆեյսբուքի միջոցով ֆլեյտողներ կազմակերպեցին սգավոր ընթացիկների կողմից, որոնցից ոմանք սղառնում էին խափանել տոնակատարությունները:

Այսօրվա բեռնազանգված մթնոլորտում յուրաքանչյուր հարց կարող է վիճարարություն առաջացնել:

Ուստի զարմանալի չէ, որ ընդդիմության ներկայացուցիչները անմիջապես օգտվեցին զոհերի ընթացիկների զանգվածային հուզական տրոհվածությունը ի քաղ իրենց օգտագործելու հնարավորությունները:

Անցյալում անկախության տարեդարձը նշում էին Չանրադեպտայան հրադարարկում զորահանդեսներով եւ ժամանակակից գեյմ-զինամթերի ցուցադրությամբ՝ հաղադույց հայկական զինված ուժերի այն հավակնությունների, որ իրենք տարածաբանի անենահզոր մարտական ուժն են: Անցյալ տարվա դարձույթումից հետո ցանկացած նմանատիպ ցուցադրություն ոչ միայն կոխարկի որդես անբարձրական քայլ, այլեւ կցուցադրի եւ կարճացուի բանակի իրական դասերը. եթե Չայասանը ցուցադրի իր հնացած ռազմական սեխնիկան, աղա դա թեմանու համար համադասախան հաջորդ քայլը ծրագրելու խթան կդառնա: Մյուս կողմից, եթե Չայասանը ցուցադրի վերջերս Ռուսաստանից գնած գեյմեր, աղա դա մեզ կկանգնեցնի մեկ այլ քաղաքական խնդրի առաջ: Այդ դասառնով, կառավարությունը ընտրել է գունագեղ, քաղաքացիական տոնակատարության անցկացման տարբերակը եւ այդ նդասակով

վարձել է մի ընկերության, որի դեկավարի խոսքերով՝ «միայն դասական երաժշտություն է հնչելու»:

Բայց դրանով հնարավոր չեղավ մարել հանրության կրեթը, եւ վիճարարությունը վարակի նման տարածվեց համացանցում:

Խորհրդարանի ընդդիմադիր անդամներից մեկը՝ Գեղամ Նազարյանը, գրեց. «Նրանք ծրագրում են ծախսել 2 միլիոն դոլար մեր հերոսների հիշատակը անարգելու համար: Նրանք ուզում են արձաններ տեղադրել եւ դարձնել եւ մեր զոհված երեխաների արյան վրա: Եթե նրանք ցանկանում են նշել անկախության տարեդարձը, թող հնչի Բախ ու Մոցարտ, թող հրավիրեն կաթողիկոսին, որ աղոթք կարդա: Ինչն էք տոնում՝ Շուշիի հանձնումը»:

Ի դեպ, այս կաղակցությամբ, զոհված զինծառայողների դասնական թվաքանակը ճգնաժամ է՝ 4 000-5 000-ից նվազելով մինչեւ 3 800-ը կամ դրանից քակաս: Դա որեւէ կերպ չի մեղմում կորուստի ցավը, ոչ էլ Ադրբեյջանի 11 000 զոհերը կարող են միխթարության աղբյուր դառնալ հայ հանրության համար:

Մարդկային զոհերին գումարվել է տարածների կորուստը. Արցախը կորցրել է իր տարածքի 75 տկոսը եւ ադրբեյջանական զինված ուժերը հասել են Չայասանի սահմանը՝ սղառնալով բռնի ուժով ստիպել հայերին կատարել իրենց կամքը, եթե վերջիններս չհամաձայնվեն հաղթանակած դեպքում կողմից թելադրված դայմաններին՝ եւ Չայասանին կանգնեցնելով ինքնիշխանության կորուստի առաջ:

Անցյալ տարի Չայասանի դեմ ծավալած 44-օրյա դաստիարակից հետո թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդոհանը եւ Ադրբեյջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը դարձել են աշխարհում խաղաղության ռախիրաներ: Չարկ է ընդունել, որ երկու երկրներն էլ իրենց սեղեկակական քաղաքականությունը այնքան հմտորեն էին կազմակերպել, որ աշխարհի եւ ոչ մի հզոր խաղաղադիր չբարձրացրեց իր բողոքի ձայնը միջազգային իրավունքի կողմնակցության խախտումների համար: Ի լրումն այդ ամենի, նախագահ Վլադիմիր

Պուտինը այժմ փրկչի թիկնոց է հագել՝ ողնելով, որ եթե չլինեին նոյեմբերի 9-ի եռակողմ Չայասարությունը կազմելուն եւ ստորագրելուն ուղղված իր ջանքերը, Չայասանը էլ ավելի լուրջ կորուստներ կունենար:

Իրականում նախագահ Ալիևը վերջերս անձամբ խոստովանեց, որ եթե դաստիարակը եւս մեկ լուրջ կամ մի փոքր ավելի լուրջ կլինեց, իրենց կորուստները դարձապես անդառնալի կլինեին: Եվ սա այն դեպքում, երբ Ադրբեյջանի կողմից կռվում էին թուրքիայի համատեղ զինված ուժերը, «Իսլամական դեպքության» ջիհադիստները եւ Պակիստանի օդուժի օդաչուները:

Ճակատագրի հեգնանքով, այս դաստիարակում Իսրայելի անօդաչու տարեր արձարողները դարձան իսլամական ջիհադիստների կամավոր դասակարգները, որոնք բոլորն էլ իրենց գործունեությամբ նդաստեցին Ադրբեյջանի աղոթի գործողություններին:

Չեզոքանք այն է, որ թուրքիան եւ Ադրբեյջանը Չայասանից լուրջ ավելի լուրջ գումար են ծախսել զանգվածային լրատվամիջոցներին ֆինանսավորելու վրա եւ հենց այդ դասառնով նրանց հաջողվել է «խաղաղարարի» անուն վասակել, Ռուսաստանն էլ իր հերթին միջնորդի իր ծառայություններն է առաջարկում: Իրա-

դես, այս անգամ նրանց բողոքի քաղերը հանդնկնում են, քանի որ այդ դայմանական խաղաղարար գործունեության այլընտրանքը Եվրոպայի անվանագրության եւ համագործակցության կազմակերպության (ԵԱՀԿ) Մինսկի խմբի նիստերի գումարումն է, որի համաձայնագրահեղեղ երկուսը (ԱՄՆ-ն եւ Ֆրանսիան) ողնում են, որ «Ղարաբաղի կազավիճակը դեռեւս դեպք է որոշվի»: Այդ մասին այս լուրջ հայտարարել էր Չայասանում ԱՄՆ դեսպան Լին Թեյսիսն, մինչդեռ Մոսկվան, Անկարան եւ Բախուն փորձում են Արեւմուտքը հեռու դառնել կովկասից:

Պատերազմը բավական դաժան էր հայերի բարոյական դիմագիծը աղավաղելու համար. այսօր բեռնազանգվածում ու բաժանումը քաղաք են ստեղծել երկրում:

1in.am լրատվական կայքում մեկնաբան Արամ Ամասունին գրել է. «Թեմանական մթնոլորտը Չայասանի կառավարության համար կարեւորագույն մարտահրավեր է»:

Այդ հայտարարությունը արձագրում է Չայասանի բուն իրականությունը: Չնայած դրան, լուրջ կարծում են, որ Արամ Ամասունին խորհրդարանի նախկին դասառնավոր Արման Բաբաջանյանի գրական կեղծանունն է, որը նախկին վարչակարգի նկատմամբ խաթիչ գործերի հիմնական աղբյուրն է համարվում:

Դժբախտաբար, ներկայիս բոլոր մյուս խնդիրների ֆոնին համաձայնակը անարգել տարածվում է: Զաղաքացիների մեծամասնությունը ճակատագրին հնազանդ գնում է մահվան՝ հրաժարվելով դիմակներ կրելուց կամ քովիդի դեմ դասվասվելուց:

Չայասանի անկախությունը ուրախության եւ ծիծաղի առիթ է, սակայն դաստիարակի կործանարար հետեւանները՝ լուրջ զինվորների դեռ հողին չհանձնած աշունների հետ միասին առաջացրել են տրամադրություն, որը դեռեւս հաղթահարված չէ: Եվ սա ողբալու ու արսավելու դասառն է:

Սեպտեմբերի 21-ին Չայասանի բնակչությունը երկու բեռնաշարժեր տարեր հույզեր կունենա: Մարդիկ չզիստեն ծիծաղել, թե՛ արսավել:

Անգլ. քաղաքագետ
ԼՈՒՍՊԵՆ ԳԼՈՒՄՅԱՆԷ
(Armenian Mirror-Spectator)

ՀՀ կառավարության հերթական օրակարգը

▼ ՀՀ կառավարությունը սեպտեմբերի 16-ի նիստին հավանություն սվեց «Ավտոմոբիլային տրանսպորտի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխությունների նախագծին: Ըստ այդմ՝ «Չվարթնոց» օղանավակայանում կաշխատեն միայն սղիսակ, ոչ հին եւ գործարանային վառելիքային համակարգով աշխատող սախիները:

Կառավարությունն առաջարկում է օղանավակայանի ուղեւորափոխադրումների համար տրամադրել Ա Տղի լիցենզիա, որը կսրվի միայն այն կազմակերպություններին ու անհատներին, որոնք ունեն մինչեւ 7 տարեկան, սղիսակ, գործարանային վառելիքային համակարգով աշխատող, «Աերոսախի» գրառմամբ եւ լուրջառաջադե տարբերանունով ավտոմեքաններ:

Ա Տղի լիցենզիայի տարեկան վճարման չափը 200. 000 դրամ է:

▼ Կառավարությունը հավանություն է սվել նաեւ «Գովազդի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին նախագծին:

«Արգելվում է լուրջում խաղի կամ ինտերնետ լուրջի կամ խաղասան կամ խաղասահի կամ տրանսպորտի կամ դրանց կազմակերպիչների ցանկացած տեսակի գովազդը, այդ թվում՝ ռադիոյով, հեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, բացառությամբ իր դասն-

նական կայքի կամ խաղասանների կամ լուրջում խաղերի կամ ինտերնետ լուրջում խաղասահի (խաղասահ, բուքմեյքերային գրասեյնակ) լուրջերի, լուրջությունների կամ սահմանների մեջ կամ վրա, Չայասանի Չանրադեպտայան սահմանային մուտքի կետերում, ինչդեպ նաեւ առնվազն չորսասղանի կարգին համադասախան որակավորման դիմադրություններին եւ չափանիշներին համադասախան հյուրանոցներում տեղադրվողների կամ սղյն հողվածով սահմանված դեպքերի, իսկ խաղարկությունով կամ համակցված վիճակախաղի գովազդը թղյաքսրվում է նաեւ խաղարկությունով կամ համակցված վիճակախաղի վաճառակետերում»:

Նշենք, որ 2020թ. համացանցով կատարված խաղարկություններ, համեմատած 2018թ. հետ, ավելացել են 6 անգամ, իսկ մասնակիցների թիվը՝ 3 անգամ:

Կառավարություն այս նախագիծն արդեն իսկ հարուցել է լրատվական կայքերի դժգոհությունը, որովհետեւ սա նուանակում է նրանց ֆինանսական աղբյուրը կսրել մի ժամանակահատվածում, երբ երկիրն առանց այն էլ տեսնական լուրջ խնդիրների առաջ է կանգնած: Իսկ հայտնի է, որ ֆինանսական աղբյուրից զրկվելով՝ լրատվական կայքերը կփակ-

վեն, եւ ազատ, ընդդիմադիր, քննադատական խոսքի լուրջությունները հասցնելն այլեւս չի հնչի:

▼ Կառավարության նիստից հետո, լրագրողների հետ ձեղազրույցում ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարար Վահան Զեռեյանը, անդրադառնալով խաղաղադրությունների տեսական բողոքին, թե գործարանները հրաժարվում են խաղող մթերել, բերքը փչանում է, բացատրել է, որ անցյալ տարի լուրջ փչանալուց հետո քաղաքացիները կոնյակ սղառնվել, այդ դասառնով էլ գործարանները չեն կարող այս տարի խաղող մթերել:

«Պես է դասարները եւ վաճառքը բալանավորվեն, որ ընկնենք նորմալ հունի մեջ: Մինչ այդ, փորձում ենք լուծել խնդիրները, այնդեպ անել, որ բերքը գեյնին չնմա», -ասել է նախարարը:

Լրագրողները հասկալիքներ կենտրոնացել են ադրբեյջանցիների վերահսկողության տակ անցնելու հետեւանով Գորիս-Կաղան ձանաղարհի խնդիրների վրա: Ի վերջո, անհերքելի է, որ դրա դասառնով մեր երկիրը տեսնական լուրջ վնասներ է կրելու՝ չհաղած անվանագրության խնդիրները:

«Մենք անհանգստացած ենք Գորիս-Կաղան ձանաղարհի իրավիճակով եւ համարում ենք, որ ձանաղարհի այս կարգավիճակը մեծ վնաս է տալիս տեսնությանը, առեւտրին եւ զբոսաքրությանը», -ասել է նախարարը եւ հավելել, որ ԱԱԾ-ն, ՊՆ-ը, ԱԳՆ-ն զբաղվում են այդ հարցով:

Նախարարի դասախանը, բնակաբար, չի բավարարել լրագրողներին, որովհետեւ մինչեւ այժմ տեսնել ենք, թե նոյալ կառույցները հայ-ադրբեյջանական սահմանային խնդիրներով զբաղվելով, ինչ «արդյունքի» են հասել:

«Եթե ձեզ թվում է, որ մենք դեպք է կյանքը կանգնեցնենք, զբաղվենք միայն այդ մի ձանաղարհով եւ չենք չառաքնչենք, չենք չզարթնենք եւ այլն, աղա այդդեպ չէ, դեպք է զբաղվել նաեւ այլ խնդիրներով», - վրդովմունքը չթափանցելով՝ ասել է ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարը:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱԼ

Իրանի միջուկային ծրագրերի շուրջ քանակությունների վերսկսում

Չունգաշունգ Իրան-Արևմուտք հարստություններում

Իրանագետ

Սեպտեմբերի 12-ին սեղի ունեցավ Իրանի նորընտիր նախագահ **Էբրահիմ Ռաիսիի** ղառնադրությամբ հետո ասոմային էներգիայի միջազգային գործակալության՝ ՄԱԳԱՏԷ-ի ղեկավար **Ռաֆայել Գրոսսիի** առաջին այցը Թեհրան եւ առաջին հանդիպումը Իրանի ասոմային էներգիայի կազմակերպության նորահաստակ ղեկավար **Սոհամնադ Էսլամիի** հետ:

Հարկ է նշել, որ Իրանի նկատմամբ կիրառվող լիարժեքի շրջանակներում վերացմանն ուղղված միջուկային ծրագրերի շուրջ քանակացային գործընթացը Թեհրանի արտաքին ֆաղափականության գլխավոր ուղղություններից է, ինչը մասնակիորեն իր հանգուցալուծումը լիարժեքի սահման 2015 թ. ապրիլի 2-ին՝ Լոզանի Հայաստանագրի հրապարակումից հետո: Սակայն, հակաիրանական սրամարտություններով հայտնի **Դոնալդ Թրամփի** ԱՄՆ նախագահ ընտրվելուց հետո Իրանի հետ ստորագրված համաձայնագիրն արժանացավ Սոհիսակ սան նոր ղեկավարի «վաթարագույն գործար» գնահատակին: Իսկ որոշ ժամանակ անց՝ 2018 թվականին, ԱՄՆ-ը միապառնակումներն դուրս եկավ Հա-

մասեղ գործողությունների համարափակ ծրագրի (ՀԳՀԾ)՝ հաշվի չառնելով անգամ իր դաշնակիցների կարծիքը:

Հետագայում ԱՄՆ նախագահի ուղերձից լիարժեքի հայտնի դառնալ, որ ՀԳՀԾ-ից հրաժարվելով, Վաշինգտոնն իր առջեւ խնդիր էր դրել ոչ այնքան կասեցնել Իրանի միջուկային ծրագրերը, որքան՝ զսպել Իրանի սարածաբանային ակտիվությունները, ու հնարավորության դեպքում՝ սաղաթել Իրանի կրոնադավանական կարգերը:

Բնականաբար, Դոնալդ Թրամփի նախագահության օրոք դժվար էր Իրանի շուրջ գործող լիարժեքի շրջանակների վերացմանն ուղղված ջանքերի արդյունավետություն եւ լիարժեքի միջոցների ծանր բեռնի մասնակի թեթևացում ակնկալել:

Արտաքին ֆաղափական ոլորտում Դոնալդ Թրամփի ձեռնարկումները «խմբագրելու» ճանադարին ահռելի փոփոխությունների հասած ԱՄՆ նորընտիր նախագահ **Ջո Բայդենի** ֆաղափական ասղարեզում հայտնվելը նոր հույսեր արթնացրեցին Թեհրանում: Իսկ Իրանի հոգեւոր վերնախաւի ձգտումը ԻԻՀ նախագահական

ընթացումներում արժանապատիվ ներկայացուցիչ, հոգեւոր առաջնորդի անվերապահ աջակցությունը վայելող էբրահիմ Ռաիսիի հաղթանակի հարցում նույնպես հասկանալի ու սրամարտական էր: Արևմուտքը հսակ գիտակցում էր, որ միջուկային ծրագրերի իրագործման շուրջ զիջումների գնացողը ոչ քանակություններին ներկայացող ԻԻՀ լիարժեքի գերազանցությունը, ոչ էլ՝ երկրի նախագահը: Իրանի միջուկային ծրագրերի շուրջ քանակությունների հանդիպա-

կաց կողմը ներկայացնող բանազանցները վստահ էին, որ նման հարցերի վերաբերյալ վերջնական կարծիք արտահայտող Իրանի հոգեւոր առաջնորդ **Սեյթե Ալի Խամենեյին** է:

Միջուկային ակտիվությունը սահմանափակելու դիմաց Իրանի նկատմամբ լիարժեքի շրջանակների վերացման շուրջ ընթացող քանակություններում Արևմուտքը չէր կարող չհիշել Վիեննայում ընթացող քանակություններում Իրանի ԱԳՆ ձախողումներն արդարացնելու նպատակով ԻԻՀ նախկին նա-

խագահ **Հասան Ռոհանիի** հնչեցրած հայտարարությունն առ այն, որ «եթե քանակություններին մասնակցող ԻԻՀ ԱԳ նախարարի սեղակալ **Աբբաս Արաղչիին** հարկ եղած լիարժեքությունները սրվեին, նա մեկ օրում լիարժեքների վերացման հարցը կլուծեր»:

Այսօր նորընտիր նախագահ Էբրահիմ Ռաիսիին ու իր նշանակած ԱԳ նախարար **Ամիր Աբդոլլահիանը** համոզված են, որ քանակություններում հարկ եղած լիարժեքություններով օժտված են լինելու, քանի որ այսօրվա Իրանի կառավարման համակարգը առավել քան երբևէ միասնաբեր է:

Այսօրվա, ասոմային էներգիայի միջազգային գործակալության գլխավոր սնորեն Ռաֆայել Գրոսսին այցի ընթացքում ձեռք բերված լիարժեքները հուսադրող գնահատելով, կարելու ձեռքբերում է համարել նախ եւ առաջ ընդհատված քանակությունների վերսկսման փաստը, ինչպես նաեւ հայտարարել ՄԱԳԱՏԷ-ի՝ Իրանի միջուկային օբյեկտների դիտարկման սեսիաների հասանելիությունը վերականգնելու մասին:

➔ **1** Չի էլ թափանցում, որ այդ գործընթացն է նախադրյալում Ադրբեջանի հետ խաղաղության լիարժեքի ստորագրման համար, որով, ի դեմք, հարցականի սակ կորվի Արցախի աղաքան: Ու եթե դա արագանա, ինչպես որ կարելի է եզրահանգել որոշ նշաններից, աղաքանակային է, որ որքան էլ Միսակի խմբի համանախագահ երկրներից, մասնավորապես ԱՄՆ եւ Ֆրանսիայի ներկայացուցիչներից, հայտարարություններ հնչեցնել Արցախի հարցը Միսակի խումբ վերադարձնելու հրամայականի մասին՝ կարգավիճակը ձեռնարկելու, Հայաստանի ղեկավարության շարժողականությունը կարող է խանգարել դրան: Հայաստանի սահմանազանում վստահ է ոչ միայն Հայաստանի համար, այլ հենց Արցախի, քանի որ սահմանազանից հետո հարկ է ճանաչել այդ սահմանները, ասել է, թե թեմանուդ սարածային ամբողջականությունը՝ Արցախի բաժին ընկած անորոշ ճակատագրով հանդերձ:

Խորհրդային Հայաստանի սահմաններ ասելով՝ Փաշինյանը նկատի ունի խորհրդային Հայաստանի այն սահմանները, որ ունեին անկախանալուց առաջ, մոռանալով, որ Հայաստանի խորհրդայինացման առաջին սասնամայակում եղած սարածաներից շատ ու շատ հասկանալի շարքեր լիարժեքներով եւ անօրինական կերպով ԽՍՀՄ ղեկավարությունը հանձնել է Ադրբեջանին, իսկ Հայաստանի ղեկավարներն էլ ստիպված են եղել համաձայնել այդ կորուստների հետ: Բայց չէ՞ որ կան այդ բոլորի իրավական հիմքերը, ինչն էլ խանգարում դիմել միջազգային ասյաններին ու հետ լիարժեքի Հայաստանի այն արտաքինները, որոնցով Սալիմը, համագործակցած Ադրբեջանի հետ, Արցախի ու Հայաստանի միջեւ ուզում էր Կարմիր Զրթսան ստեղծել, այդ նպատակով վերցնելիս Հայաստանի շատ սարածաներ, ու հետո ոչ Կարմիր Զրթսանը ստեղծվեց, ոչ էլ Ադրբեջանը հետ վերադարձեց Հայաստանի այդ սարածաները: Հենց այս լիարժեքի է Գորիս -Կաղան մայրուղին որոշ հասկանալի ճանադարի կետով անցնում իբր Ադրբեջանական սարածաներով:

Ինչի համար է խորհրդարանը

Բացի այդ՝ որ հիմա ոչ բացահայտ, ներքին ֆնանսում կա անկախների վերադարձի մասին (որն, ի դեմք՝ խորհրդարանում Փաշինյանի ասած խորհրդային սահմանների սրամարտության մեջ է), եթե այդպիսի բան սեղի ունենա, ադրբեջանցի կնստեն մեր մայրուղիների վրա, որսեղ սեղադրված են անկախները եւ, փաստորեն, կվերահսկեն Հայաստանի միջոցական ճանադարիները, ինչպես Կաղան-Գորիս ճանադարին են անում այժմ:

Լավ, 2010-ին վարչասարածային բաժանման օրենք է ընդունվել, որն անընդհատ մասնաճյուղ է իշխանությունը, թե դրա լիարժեքով են այսօր Շուրնուխն ու այլ բնակավայրեր հայտնվել թեմանու ֆոխակ, անգամ մասամբ՝ նրա սարածում, է, լավ, փոխեք այդ օրենքը, ասե՛ք սխալ է, նոր նախագիծ բերե՛ք: Անգամ ընդդիմությունը չի առաջարկում նման բան:

Մինչդեռ Փաշինյանը թարգմանում է ադրբեջանական մունիսիպալները, թե բա որ մենք միջանցիկ չենք սրամարտում նրանց, նրանք էլ հարկում են միջազգային բեռնափոխադրումները, քանի որ հաղորդուղիները բացելու եռակողմ թղթերում չեն մեկված միջազգային բեռնափոխադրումների մասին:

Դե իսկ Սյունիքում իրավիճակը նկարագրելով, Փաշինյանն էլ վազվի եւ Չայգանի է նշել հայկական բնակավայրերի անունները՝ ընդգծելու համար, որ դրանք Սովետական Հայաստանի սարածից դուրս սարածում են: Էհե՛յ, մենք Սովետական Հայաստանում չենք աղաքում, անկախանալուց հետո մենք աղաքներ ենք մեզ լիարժեքի որոշ հասկանալիներ եւ մասամբ վերադարձել մինչեւ 1930-ական թվականները եղած ԽՍՀՄ ֆարսեզներին, ու այժմ աղաքում ենք Հայաստան անկախ լիարժեքում, կուրսի չե՛ք, էս ի՞նչ էք ասում: Համեմատե՛ք 1922-ից հետոյի ֆարսեզները 1969 թվականի ֆարսեզների հետ, մեր ներկա ֆարսեզները մի փոքր մոտենում են մեր նշած առաջին ֆարսեզներին, իսկ դուր ուզում եք սեղադրվել 1969-ի մեջ ու հանձնել իրոք

հայկական հասկանալիներ, երբ այդ բոլորի դեմ ի վերջո ընդգնեցին 1988-ին : Սա թույլատրելի չէ, նույնիսկ եթե Հիսուս Զրիսոսն իջնի ու դա լիարժեք, հայ ղեկավարը չդիմե՛ք է մտածի ադրբեջանական նպատակահարմարության դիրքից: Ի՞նչ խորհրդային Հայաստան, ո՞վ է ճանաչել խորհրդային Հայաստանի սահմանները, եղել են ԽՍՀՄ սահմանները, իսկ մնացյալը ներքին լիարժեքի վերաբերյալ: Մեր ու ոչ թե իրավական հաստատում անցած սահմաններ են եղել: Պահանջե՛ք Մոսկվայից ռազմական, զարգնի համարվող ֆարսեզները, այնտեղ իրական հայկական դիրքերի հսակ լիարժեք է, որով էլ լիարժեք է անցնեն Հայաստանի սահմանները:

Հիմա վերադառնանք այն հարցին, որ հրապարակման սկզբում բարձրացրել ենք. Ինչի՞ համար է խորհրդարանը, եթե երկրի համար ամենակենսական ու հրատաղ անվստահային խնդիրները չի ֆնանսում: Իրոք, որքան ժամանակ է իշխանությունը խոսում է սահմանազանից եւ սահմանազանից, որ՝ իբր Հայաստանը լիարժեք է դրան, ու, որքան էլ սարսիմակ, մինչեւ հիմա միասնական մոտեցում չկա, թե ո՞ր ֆարսեզներով ենք լիարժեք սահմանազանում: Եւ հասկանալի չէ՞ ինչի՞ հիման վրա է լիարժեք վարչապետ Փաշինյանը, թե խորհրդային սահմաններով լիարժեք է սահմանազանում լինի, երբ ԱԳՆ-ում ստեղծված համալիարժեքի հանձնաժողովն ընդամենը մեկ միս է արել, մենք չունենք այդ գործի մեղ մասնագետներ, իսկ ֆարսեզագետ-աշխարհագրագետներն էլ բազմաթիվ արգումենտներ են բերում, թե ինչու հարկավոր չէ խորհրդային Հայաստանի՝ վերջին շրջանի ֆարսեզներով առաջնորդվել. Օրինակ՝ այն լիարժեքից, որ Հայաստանի խորհրդայինացումից հետո Ադրբեջանը համաձայնել է, որ Նախիջևանն ու Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանին են լիարժեքում, դրանից հետո սեղի են ունեցել անվերջ-անսահման լիարժեքային կորուստներ, որի դեմ հայ ղեկավարու-

թյունը չի կարողացել ընդգնել, ու փաստորեն, այդ կորուստներն ամբողջով՝ Հայաստանն հետո եկող սերունդներին փոխանցելը սարսափելի լիարժեքի անսովորություն է, հետագայում շարժանի կառույցի փոխադրող Հայաստանի անվերջ կորուստների դուռը բաց թողնելու աններելի ֆայլ:

Հիմա խորհրդարանն ինչու՞ իր վրա չի վերցնում այն լիարժեքի անսովորությունը, որ օրակարգ բերի Հայաստանի սահմանազանում հարցի իրավական-լիարժեքական հիմքերը ֆնանսող նախագիծ, ի վերջո հրապարակային ֆնանսի դրամի հանրությանն ու, ինչու չէ՞՝ հարեւաններին հասու դարձնելով իրականությունը, որն առիթ կդառնա զսպելու եւ նրանց, եւ խաղաղության միջոցների փոխադրող, քանի որ իրավական հիմքերի բացահայտումը եւ այդ առիթով խորհրդարանի ընդունած առաջարկը կարող են հիմք դառնալ միջազգային ասյաններ դիմելու համար: Ընդ որում՝ նախաձեռնությունը կարող են հավասարապես հեղինակել եւ ընդդիմադիր, եւ իշխանական խմբակցությունները: Խորհրդարանի դերն էլ հենց դա է՝ երկրի համար կարելու, ճակատագրական հարցերում առաջնային դերակատար լինել, եւ ոչ թե անվերջ մնալ «դուր այս էիք ասում, մենք՝ այս, դուր դավաճան եք, մենք՝ հայրենասեր» լիարժեքի մակարդակում: Եթե իհարկե հենց սկզբից այլ նպատակ չի որոշվել՝ չուն լիարժեք, զբաղեցնելու հանրությանը, մինչեւ ցավոտ որոշումները կայացվեն: Այդ ասիճանի լիարժեքի մասնազանում լիարժեք կա. հա՛, մեր խորհրդարանում, այդ ասիճանի միջանձնային վարկաբար, որ ոչ ոք չի նախաձեռնում այս կարգի ֆնանսումներ եւ նախագիծ:

Եւ եւ ի՞նչ նման միլիոնավոր հայ մարդիկ իրոք լիարժեք չենք Փաշինյանի ասած սահմաններով սահմանազանում, ասել է թե՛ դա սակավաթիվ մարդկանց կարծիք է, որ փաթաթվում է մեծամասնության վզին: Ի՞նչ հայրենիքը եւ թույլ չեն ասլիս հանձնել թեմանուն:

ՀԱԿՈՒ ԶԱՔՐՅԱՆ

«Ցանկանում եմ, որ Հայաստանը հարզի զինադադարի ղայմանները եւ չկասարի որեւէ սխալ քայլ»
Հայսարարել է Թուրքիայի պաշտպանության նախարար Աֆարը

Թուրքագետ

Մինչ Թուրքիայի նախագահ **Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը** Հայաստանի հետ հարաբերությունները բարելավելու, այսպես կոչված, «սա դրական ազդակներ էր հարդրում, իսկ ՀՀ վարչապետ **Նիկոլ Փաշինյանը** դրանց արձագանքում էր «դրական որոշակի ազդակներին դրական ազդակներով դասասխանելու» դասրասակամությամբ, եւ հայ-թուրքական հարաբերությունների «բարելավման» հավանականությունը սեղիք էր սալիս աշխույժ քննարկումների ինչդես հայկական, այնդես էլ թուրքական ֆադաբական քղանակներում, ահա սեղ-սեմքերի 15-ին էլոյթ է ունենում Թուրքիայի դաշտանության նախարար, բա-նակի գեներալ **Հուլուսի Աֆարը**:

Օգսվելով առիթից նեմն, որ նա մինչ այդ գրադեցրել է թուրքական զինված ու-ժերի գլխավոր քսարի դեսի դաշտոնը: Թուրքական մամուլի վկայությամբ, մասնավորադես «Վաթան» եւ «Մի-լիյեթ» թերթերի, էլոյթում նա սսել է. «Մենք Ադրբեջանին ուղղված սղառնա-լիքներն ընդունում ենք որդես մեր դեմ ուղղ-ված սղառնալիքներ: Ցանկանում ենք, որ Հայաստանը հարզի հասսասված զինա-դադարը եւ չդիմի որեւէ սխալ քայլի, որ սարածաքղանում աղահովվի զինա-դադարի հարասեությունն ու կայունու-թյան հասսասումը»:

Աֆարն այս էլոյթը ունեցել է ռազ-մադալին ուժերի գորավարություն-ների ընթացում, ամենայն հավանա-կանությամբ՝ թուրք-ադրբեջանական, եւ Ադրբեջանի զինված ուժերի գլխա-վոր քսարի դես **Քարիմ Վելիեփի** ու ռազմադալին ուժերի գորահրամա-նասար **Ռամիզ Թահիրովի** ներկայու-թյամբ:

Թուրքական վերոհիշյալ թերթերի վկայությամբ Թուրքիայի դաշտանու-թյան նախարարն էլոյթով հանդես է ե-կել լրագրողների հես ճեղազրույցի ժա-մանակ: Մեզ համար կարեւորը, ինչ խոսք, դրա բովանդակությունը չէ, այլ նկրտումները, որոնց մասին էլ որոշակի դասկերացում են սալիս Աֆարի ճե-ղազրույցին հաջորդած հայսարարու-թյունները:

Նա այդ հայսարարությունների ժամա-նակ, ըստ թուրքական թերթերի, սսել է, որ Թուրքիան հարզում է բոլոր հարեաների սարածալին ամբողջականությունն ու ինքնիշխանությունը, ավելացնելով. «Մենք որեւէ մեկի սահմանները խախտ-ելու մսարություն չունենք, այդ մասին խոսք անգամ լինել չի կարող: Սակայն

չենք կարող թոյլ սալ որեւէ մեկին, որ խախտի մեր եղբոր սարածալին ամբող-ջականությունն ու ոսնահարի նրա իրա-վունքները: Մեր միակ նղասակը հարա-զաս եղբայների անվսանգության աղա-հովումն է: Գաղտնի ոչ մի նկրտում չենք հեսաղդում»:

Աղա նա քնորհավորել է 30 սարի քա-րունակ օկոդաղման սակ զսնվող սա-րածները 44 օրվա ընթացում, այսդես կոչված, ազասագրած ադրբեջանա-կան զինված ուժերին, նեել է հրամա-նասարական կենսրոնի մասին, որսեղ թուրքական եւ ռուսական զինծառալոդ-ները գործում են համասեղ, եւ անդրա-դարձել «Շուրիի հոչակագրին», սսե-լով. «Հունիսի 15-ին նախագահ Էրդո-ղանի եւ Ադրբեջանի նախագահ Իլիամ Ալիեփի սսորագրած «Շուրիի հոչակա-գիրն» ամրաղդել է ոչ միայն մեր եղ-բայությունը, այլեւ երեան է հանել այն ուղեգիրը, որին հեսայսու հեսեելու են Թուրքիան եւ Ադրբեջանը: Մեր նախա-գահի եւ մեծարզ Ալիեփի մեկնած բա-րյացակամ ձեռքը Հայաստանին, ինչ-դես նաեւ խաղաղության եւ կայունու-թյան առաջարկը, խիս կարեւոր են սա-

րածաքղանի կայունության համար, սակայն մինչեւ օրս, ցավոք, դա չի ա-րժանացել համարժեք արձագանքի: Մեր նղասակը կողմերի խաղաղ գոյակցու-թյունն է, ինչդես նաեւ սարածաքղանի կայունությունը: Ցանկանում ենք, որ Հայաստանը հարզի զինադադարի ղայմանները, չկասարի սխալ որեւէ քայլ եւ նղասի սարածաքղանի կայունու-թյանը»:

Թուրքիայի դաշտանության նախա-րար Հուլուսի Աֆարի խնդիրը, ինչ խոսք, սարածաքղանի կայունությունը չէ, ոչ էլ խաղաղությունը, ՌԴ նախագահ Վլա-դիմիր Պուտինի ջանքերով կաթվածահար վիճակում հայսնված, ահաբեկված Հա-յաստանի ծանր կացությունը Ռուսաս-տանի հես համագործակցությամբ սե-փական քահերին ծառայեցնելը: Որքան էլ այս երկու դեսությունների քահերը Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի հարցերում համընկնեն, երկուսն էլ բախվում են ԱՄՆ-ի գործոնին, քանի որ չեն կարող դայքարել դրա դեմ, եւ իրենց համասեղ առաջարկները փորձում են լուծել հա-յաստանյան իշխանությունների միջո-ցով:

Հաղադելը կարող է բժեկի կյանքն արժենալ

Օրեր առաջ «Հայաստան» խմբակցության դասգամավոր-ներն այցել էին Զանաբեռ-Չեյթուն ԲԿ՝ սեսակցելու որո-ֆեստր, Աժ դասգամավոր **Ար-մեն Չարչյանին**, որի առողջա-կան վիճակը «Նուբարաքեն»

ԶԿԳ-ում կսրով վասացել էր: Հիշեցնենք, որ փասսարան **Է-րիկ Ալեքսանյանը** միջոնորու-թյուն էր ներկայացրել Արմեն Չարչյանի առողջական վիճա-կից էլնելով՝ փոխել խափան-ման միջոց կալանքը, որը, սա-

կայն, չի բավարարվել: Սեղսեմքերի 15-ին մի խումբ բժեկներ՝ բժեկական խալաթ-ներով, բողոքի ակցիա էին կազ-մակերղել ՀՀ Դասախագու-թյան դիմաց՝ դահանջելով հանդիղում գլխավոր դասա-խագի հես:

Բժեկներն ահագանգում են՝ Արմեն Չարչյանի վիճակն էլ ա-վելի է վասացել, կալանա-վայրում զսնվելը նրա հիվան-դությունների հես անհամասե-ղելի է:

«Արմեն Չարչյանն ունի ինսու-լինակախյալ քահարային դիա-բեռ հիվանդություն: Նրա հա-մարյա բոլոր օրգան համակար-զերը ախսահարված են, դրանք ծանր ախսահարումներ են: Այսօր իմացա, որ նաեւ աչքն է ախսարանական գործընթացի մեջ մսել: Գոյություն ունի կա-ռավարության որոշում, որսեղ

հսակ սահմանվում է այն հի-վանդությունների ցանկը, որոնք անհամասեղելի են ֆաղաբացու կալանքի հես: Այս ցանկի մեկ հողվածին էին համաղասաս-խանում Արմեն Չարչյանի ա-ռողջական վիճակի բարղա-ցումները, այսօր իմացա, որ ա-րդեն 4-ի է հասել: Խոսքը ծանր բարղությունների մասին է: Մեկ քաբաթ հեսո այս 4-ը կղառնա 8»,- սսել է բժեկ **Սամվել Սա-հակյանը**:

Արմեն Չարչյանի փասսարա-նը դիմել է, որղեսգի հրասաղ միս նեանակվի: Նիսը նեա-նակվել է հողսեմքերի 1-ին:

Բժեկ Սամվել Սահակյա-նին հաջողվել է հանդիղել գլխավոր դասախագի հես: Նա ներկայացրել է Արմեն Չարչյանի հիվանդության վսանգներն ու հավանական հեսեանքները:

«Պարոն դասախագը ճանա-ղարի ցույց սվեց, սասց՝ մի-անեանակ կողմ է իմ դիրորոք-մանը, դարզաղես համաղա-սասխան ախսորոշումների հիմնավորումներ է դեսե է ներ-կայացնել: Դա ներկայացնելու դեղդում խոսք սվեց, որ ամեն ինչով մեզ կօգնի, իրենք ես կմիջոնորդեն հրասաղ միս հրավիրելու հարցով, որսեղ եթե մեր փասսաթղթերը համարեն հիմնավոր, նաեւ մեր խնդրան-փի երկրորդ բաժինը կկասար-վի»,-սեղեկացրել է բժեկ Սա-հակյանը:

Փասսրեն, ամեն օրը, ամեն րողեն կարող է ճակասագրա-կան լինել Արմեն Չարչյանի համար. Հաղադելը լի է վսանգ-ներով, սակայն հայսնի չէ, թե «հրասաղ միսը» է՞րբ կիրա-վիրվի:

Ն. Յ.

Բնակիչներն ընդդեմ կառուցաղասողի

Ֆիզիկայի գիսավանի բնա-կիչների բողոքի ակցիաներն ու իրավաղահ մարմինների կող-մից այդ ակցիաները ճնեելու քայլերը նոր հանգրվանի են հա-սել: Սեղսեմքերի 14-ին բերման է ենթարկվել Ֆիզգորղոկի բնակիչ **Հայկ Հարությունյանը**, որը 20 օր հացաղոկ էր արել, իսկ վերջին երկու օրերին՝ նաեւ ջրա-ղով:

«Ցանկացել են սսֆալի վրա թեփահարթակ դասրասսել, որ-ղեսգի իրենց ծանր սեխնիկայի անցուղարձը հեսացնեն: Հայկն էլ ընդդիմացել է, ու ոս-սիկանները բերման են ենթա-րկել»,- դասսել է թաղամասի բնակչուկիներից մեկը:

դրանք համարում աղօրինի: Նա-խասսելում է սարածում կառու-ցել 12 հարկանի բազմաբնա-կարան քենք: Բնակիչները մի քանի անգամ արղեն բողոքի ակ-ցիաներ են իրականացրել քիմա-

րարության դեմ, ինչի հեսեան-քով հարուցվել է քրեական գործ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հողվածի 2-րդ մասի հասկա-նիքներով: Զողաբաղեսարանը հրահանգել է կասեցնել քիմա-

րարությունը, մինչեւ կավարսվի գործի քնությունը, սակայն քի-նարարությունը չի դաղարեցվել:

«Ռասկո» ՍՊԸ-ն ջարղում ու վերացում է Ֆիզգորղոկի ծառե-րը, կանաչ սարածրը: Իսկ թաղա-մասի բնակիչները դահանջում են կասեցնել աշխասանքները մինչեւ գործի քնության ավարսը:

Ֆիզգորղոկի բնակիչները Վենսրոն եւ Նորք Մարաք քղան-ների ընդհանուր իրավասության դասարանի մոս բողոքի ակցիա են իրականացրել, որսեղ քնվել է բնակիչների բողոքարկումը՝ նախկինում քրեական գործ չիա-րուցելու վերաբերյալ: Այնուհեսեւ ակցիայի մասնակիցները քարժ-վել են Երեանի ֆաղաբաղեսա-րան՝ դահանջելով հանդիղում ֆաղաբաղես Հայկ Մարղությանի հես, որին նախաղես հասցեագ-րել էին բողոքագիր՝ հեսեյալ բո-վանդակությամբ.

«Մեր դահանջը Երեանի ֆա-ղաբաղեսարանից նույնն է՝

❖ Անհաղաղ կասեցնել աղօ-րինի քիմարարությունը,

❖ Տրամարել մի սարի քարու-նակ դահանջվող (քիմ-թոյլսվություն) փասսաթուղթը,

❖ Վերացնել աղօրինի սե-ղաղրված դարիսղը, Ավազանու անղամներից ակնկալում ենք՝

❖ Դուրս գալ եւ հանդիղել ֆա-ղաբաղեսներին,

❖ Մեր բողոքը հնչեցնել (Ավա-զանու) միսի ընթացում եւ սսանալ կոնկրեռ դասսախան-ներ,

❖ Անել հանրային հայսարա-րություն՝ սեղի ունեցող գործըն-թացների վերաբերյալ:

Հիշեցնենք, որ թաղամասի եր-կու բնակիչ արղեն 20 օր է՝ հա-ցաղուկի մեջ է, որոնցից մեկն այսօր անցել է ջրաղուկի:

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Սովորական մի դասմուկություն

«Սովորական, սենսիվենսալ դասմուկություն» («ՎՍՎ-ՊՐԻՆՏ», Երևան, 2019)։ այսպես է վերնագրել իր վիդեոյով մանչեստրահայ մեր հայրենակից **Հովհաննես Թափուկյանը**։

Ընթերցողը թերևս նրան հիշի մեր թերթի էջերում հրատարակված տղամարդիչ հուշագրություններով։ Գրի, մշակույթի, հոգեբան կյանքի մարդ, բարեմիտ, բացփափակ անձնավորություն։ Նրա առաջին՝ 2018 ին հրատարակված «Կյանքի սարիները» ծավալուն գիրքը կենսագրական հետաքրքիր և դրվագների դասում է՝ հեղինակի տղամարդկային երկրպագուի նախնիների գաղթի, ծնողների հայրենադարձության մասին։

Գրի հաջորդ երկու բաժիններում իր տղամարդկայիններն են, ակնարկներ ու դիմանկարներ՝ գիտության, մշակույթի, հոգեբան, ֆաղափական օրգանակների ականավոր գործիչների մասին՝ Վազգեն Վեհափառ, Ուիլյամ Սարոյան, Կարեն Դեմիրճյան, Պարույր Սեւակ, Վիկտոր Զամբարանյան, Արամ Խաչատրյան, Հովհաննես Զեփյոջյան, Առնո Բաբաջանյան, Կարոյի Սուրենյան, Լեոն Երսիկյան, Սարգիս Զարությունյան, Բորիս Ել Միխայիլ Պիտրոսյաններ...

Թափուկյանը փնտրված հուշագիր է. որքան էլ՝ ժամերի «դասարանների» գրության անձնավորման գաղափարով, իր անձը, նա, կարելի է ասել, աներևույթ է դառնում, փոխարենը՝ ուժադրությունը ուղղելով հուշագրության հերոսին, կյանքի մեծ կամ փոքր դրվագների վերհուշումը ստեղծում ամբողջական, կենդանի դիմանկար։ Նրա հուշագրության ամենամբնուցող կողմը շարադրանքի ամբողջականություն, անմիջական տոն է, անկեղծությունը՝ դասումին հիշված գրավորություն ու հավաստություն հաղորդող։

Այսպիսին է նաև «Սովորական, սենսիվենսալ դասմուկություն» վիդեոյով, որի սյուժեն իսկապես որ սովորական դասմուկություն է սիրո, նորաստեղծ ընտանիքի մասին, որտեղ զգացական, կենցաղային թելերը սանում են ավելի խորը երևույթների, կյանքի երկրմասերի, երկասման, ինչը, բարեբախտորեն, չհառնալով բարոյախախտական ել կամ հրատարակախտական դաժանություն, առանցքային է դառնում անգամ առանձնապես չեզոքված։ Այստեղ չեփ հանդիպի սուր, դրամատիկ վիճակների, կերպարներին գրավորություն հաղորդող գրական հնարների։ Սա դանդաղ հոսող կյանք է, օրերի հաջորդական շրջանի բնական իրադարձություններով, որտեղ, ինչպես սովորաբար է կյանքում, օրգանաբանական ղեկավարող ձևակազմական կարող են լինել՝ կյանքի ղեկը թեփելով մեկ այլ ուղղությամբ։

Վիդեոյի դարձ սյուժեն կառուցված է երեսնամյա շաղանդավոր դասակարգարուհու եւ փարիզահայ մի երիտասարդի սիրային դասմուկության վրա, երբ համերգների Փարիզ մեկնած Լուսինեի արվեստով ու գեղեցկությամբ հմայված աստիճանական դասավանդի, կանացի սրտեր գրավող անակնկալների վարդեր Վահրամը կարողանում է ծախել բարոյական բարձր արժեքներով դաստիարակված աղջկա վստահությունը, աղա եւ՝ սերը։

Զգացողական վիճակը, թե երիտասարդ սիրուհու անսովոր վերաբերմունքը՝ նվիրվածության, սիրո այսպես ասած առարկայական դրսևորումները հնարավոր է անմահուր միտումներ ունենան, ի չի է դառնում. այստեղ ոչ խաղկա, ոչ մանիպուլյացիա, մահուր զգացմունքներ են՝ լուրջ հարաբերությունների

մտադրությամբ։ Երիտասարդ դասակարգարուհու կյանքը բավական արագ տեղափոխվում է այլ «ռեյտերի» վրա՝ Փարիզ Երևան կամրջումով։ Միմյանցից՝ մտածողությամբ, սովորույթներով, կենցաղով բավական տարբերվող երկու՝ հայաստանյան եւ սիրուհու միջավայրերի միջեւ շատ դյուրին առողջ փոխհարաբերություններ են ձևավորվում՝ գերծ հայկական ընտանեկան ֆաղեմի մանրախնդրություններից, զանազան հասցեական տարբերություններից։

Լուսինեն, սակայն, այլևս արդելու է երկասման կյանքով՝ մի կողմում անցյալը է երեսնամյա հիշողությունների, ծնողներ, հարազատներ, ընկերներ, մյուսում՝ նորը. փարիզյան մթնոլորտը, մերկայական կյանքի գաղափարությունները, հարմարավետ, բարեկեցիկ, աղախով կյանքը։

Այսպիսի կամրջումը՝ կյանքի, շատ ծանոթ է հայերից շատերին, որի ամենափափուրում ու զգայուն անկյունը կարող է փոքր գալ ամենափոքր տարածությունից անգամ։ Դա կարոն է, որը ոչնչով չի լցվում, ոչնչով չի փոխարինվում ու չի սփռվում։ Նոր միջավայրին ընտելանալու խնդիրը յուրաքանչյուր օտարական յուրովի է լուծում՝ նայած հանգամանքների, սոցիալական վիճակների ստեղծում կյանքային այս կամ այն իրականություն՝ հարմարվելու, կամ՝ հակառակը։ Բայց կարոն մարդուն ոչ մի կերպ չի հաճեցնում իրեն, ներսից մաշում է. այսպիսի հասկություն ունի կարոնը։

Փարիզում՝ որքան էլ օրոքապատված ամուսնու հոգաբարությամբ, ընտանեկան ջերմությամբ, Լուսինեն կարոն ղեկ ոչնչին անել չի կարողանում, մտերի մեջ անցյալը ղտկվում, ֆաղաբը, ծնողները, հարազատները, անդադար հետն են։ Բայց կյանք է, ընթանում է սովորական հունով, ինչպես այն կա, ինչպես գիտենք։

Իսկ կյանքը սովորական այդ շրջան կրելու դավադրության ընդունակ է՝ աղետների, դժբախտությունների, ողբերգությունների սցենարներով։ Լուսինեի մոր՝ նրբանկատ ու ազնվակիր կնոջ, որի հետ կապված էր իր ամեն նյարդով, անտղատելի մահը ցնցում է նրան։ Իսկ թաղմանը ներկա չգնվելը այն ցավ էր, որի հետ աղբյուր էր մնացած կյանքը. չտղիացող վեր՝ ստեղծող արթնացող հիշողության ասեղնահարումով։

Արագադրի թեման կարծես չի շոտվում հեղինակը, բայց սա՝ առաջին հայացքից։ Վիդեոյի հերոսուհին բնականու-

րեն է տեղափոխվում օտար երկիր, սակայն ընթերցողը ենթագիտակցորեն մղվում է դրան, մանավանդ այս օրերին, երբ այն մեր ամենակենսական հարցերից մեկն է, երբ վիճակը ու հյուսված, սահմաններն անդաժանում ու խոցելի երկիրներին փլվող իրականությամբ ավելի քան երբեք մեր կարիքն ունի։ Իսկ մեծ գնում ենք ու գնում, լրում ենք, որ փրկվում մեր կյանքերը։ Մի անգամ թողնում մեր հողը, մեր տունը։ Յուրաքանչյուրի իրավունքն է իհարկե իր կյանքն ազատ տնօրինելու։ Սակայն այնպես էլ չէ, թե գնացածները դրախտում են, այնպես չէ, թե այդ երկրներում կյանքը միայն հարթ ու հեծ ճանապարհ է։ Ման առնչվող մի երևույթ կա շատ անընդունելի. ոչինչ չարածների՝ հեռավոր դասեր տալու, խրատներ ու հորդորներ կարդալու, նույնիսկ հոխորալու անհանելի կեցվածքը. բարոյականության հարց է։ Ի՞նչ է, չգիտե՞մ նրանք, որ հողը մարդով է ամուր, որ անտեղ տունը հասցե չունի, որ հողը իր վրա ֆայլող, իրեն շնչավորող, կենդանացնող մարդուն է ու նրան է սղասում։ Մարդն է, որ տարածքը, հողը երկիր է դարձնում, երկիրը՝ դասություն։ Հայրենիքը վերացական գաղափար չէ, աղբյուր ու հիշողություն չէ

միայն. նման մի ծառի, որքան էլ վերել ձգվող, կարգած է հողին, ասել է թե՛ մարդուն։ Պիտի խնամես, հոգ տանես, դիտի սիրես, որ հետ վայելես սսվերն ու դսուղը։

Փակագծերում ասենք. այնպես չէ, թե հողին կղած ամեն արարած գիտի սսվածի գինը, որ շատերը ներսում թե դրսում աղբյուր են անարձագանք ու անվերաբերմունք երկրի հետ կասարվող իրադարձություններին, կաղ չունեն ոչ հողի, ոչ լեզվի ու

մշակույթի, ոչ դասության հետ, կամ էլ հավուր դասաճի ինչ - որ բաներ են գրում կամ խոսում։

Այսպես է. ամեն բան հոսում, ամեն բան փոխվում է, զգացմունք, վերաբերմունք, ընկալում... Եվ խոսում են ջրերը, Սենի ջրերը... հոսում դեղի մտի խորքերը, ասոցացվում ժամանակի առեղծվածին, կյանքի հանելուկային հարցերի դասախանդներին։

«...Միակ բանը, որ երբեք չի փոխվում դա, Սենան է։

Մեծնգեական Սենան-խաղաղ, լայն, դանդաղ հոսող, ամեն ինչին ունկնդիր...

Տարիներ է արդեն նա իմ հավասարիմ ընկերն է, հանքերատար ինձ լսողը... Փարիզյան այս՝ թեթև հայաժառ արվարձանում, ես ամեն օրս համոզվեցի, որ եղ լսող չի լինելու... Առավել ես հասկացող... Սենան լսում է ինձ, իմ Երեսնամյան հայրենիքը դասմաններս...»։

Հ.Գ. «Սովորական, սենսիվենսալ դասմուկություն» վիդեոյով 2019 ին արժանացել է Կանադայում գործող «Հայկ Նազգաժեան գրական զննահասանք» մրցանակին։ Վաճառքի ողջ հասույթը հեղինակը փոխանցում է Արմավյան ֆաղափ «Նարեկ» ծերանոցին։ Առ այսօր հանգանակությունների, վաճառքի եւ շնորհանդեսների շնորհիվ փոխանցվել է մոտ 1300 դոլար։ Գրի վաճառքը շարունակվում է «Բուկինիս», «Նոյան տղաման», «Չանգակ», «Լույս գրասուն», ինչպես նաև էջմիածնի եւ Արմավյանի գրախանութներում։ Տղախանակի մի մասը հանձնված է ծերանոցին։

Լուսանկարչական ցուցահանդես

Սեպտեմբերի 13-ին Նարեկացի արվեստի միությունում տեղի ունեցավ «Գեղարվեստական լուսանկարչություն» խորագրով ցուցահանդեսի բացումը։ Ցուցահանդեսում ներկայացված էին ՀՊՄՀ Կուլտուրայի ֆակուլտետի Օմերտարության, Գեղարվեստական լուսանկարչության եւ ՍՍԳ անբիոնի ուսանողների եւ օրգանավարների աշխատանքները։ Ցուցահանդեսում ներկայացված են Էռնա Պարունյանի, Հրանուհի Վարդանյանի, Նինա Դեղյանի, Ալեսյա Թահմասյանի, Յուրի Կարապետյանի, Տիգրան Իսկանդերյանի, Արամ Խաչատրյանի, Կարինե Սարիբեկյանի, Անահիտ Աբրահամյանի եւ Մանուել Ստեփանյանի գործերը։

Ցուցահանդեսի բացմանը ներկա էին ՀՊՄՀ աշխատակազմը։ Բացման խոսքով հանդես եկան ՀՊՄՀ ՍՍԳ անբիոնի դասախոս, ցուցահանդեսի կազմակերպիչ՝ **Արմեն Խաչատրյանը** եւ Նարեկացի արվեստի միության ցուցահանդեսների համակարգող արվեստաբան՝ **Տաթևիկ Համբարձումյանը**։ Ցուցահանդեսի մասնակիցներին շնորհակալագրեր հանձնեց ՀՊՄՀ Կուլտուրայի ֆակուլտետի Օմերտարության, Գեղարվեստական լուսանկարչության եւ ՍՍԳ անբիոնի վարիչ **Ռուբեն Երզնկյանը**։

Նարեկացի արվեստի միությունում Գեղարվեստական լուսանկարչություն խորագրով ցուցահանդեսը կարունակվի մինչև սեպտեմբերի 17-ը։

Ցուցահանդեսը ներկայացվում է ՀՊՄՀ Google Site Photo Gallery-ում։ QR կոդի միջոցով օնլայն դիտման համար։

ԱՐՁՈՒԻ ԲԱՆԶԻՆԵՆ

Սկիզբը՝ նախորդ համարում եւ վերջ
 -Շարունակելով հիշածդ ցեղասպանության թեման՝ երկու տարի առաջ քննարկում հռետորական հարց էիր տնել։ «Մենք՝ հայերս, դասարանս եմք դուրս գալու ցեղասպանական անվերջանալի ճանաչումներու սովորութապատկաններն եւ անցնելու նոր փուլի»։ Կեանքը ցոյց տուց, որ այդ անվերջանալի ճանաչումները ոչ մի տեղ չեն հանգեցնում, սակայն ուսանող կարծիքով՝ այս տարի ԱՄՆ-ի կողմից Տեղասպանության ճանաչումը թերեւս նոր փուլ էր ենթադրում...

-Հարցի մասին կարելի է երկար խօսիլ, սկսելով «ճանաչում» բառէն։ Այս տարուան Պայտընի յայտարարութիւնը ճանաչում համարեցինք։ 2019-ին ԱՄՆ-ի երկու դաշնակցները առանձին ճանաչեցին Տեղասպանութիւնը, մինչ Արա Մանուկեան կը փաստէր, որ Ներկայացուցիչներու դաշնակցութիւնը 2017 Մարտ 22 թուակիր Բանաձեւ 220-ը՝ հիմնուելով հին յայտարարութիւններու վրայ, արդէն ճանաչեց եւ Տեղասպանութիւնը։ Բոլոր դարձուցումներուն, այս ճանաչումները, համաձայն ԱՄՆ օրէնսդրութեան, չեն կրնար օրէնքի վերածուիլ։ Երկու դաշնակցները մէկ է միաժամանակ ընդունին միեւնոյն բնագիրը՝ օրէնք դարձնելու համար։ Ասկա՛ մէկ կողմ։ Կան քանի մը կարեւոր կէտեր։

Ա. Քաղած դարբերութեանը մէջ գործածել են «սովորութապատկան» բառը, այսինքն՝ խնդիրը ոչ միայն ճանաչումի ընթացքին մասին է, այլ այդ ճանաչումը քաղաքական եւ մշակութային ազդակ դարձնելու բացակայութեան։ Առանց ազդակ դառնալու, ճանաչումը, ան ալ օրէնքի չվերածուող ճանաչումը, կը մնայ ինքն իր մէջ։

Բ. Ճանաչումը հիմնուած է ՄԱԿ-ի հինգ կէտերէ բաղկացած դաշնակցութեան վրայ։ Տեղասպանութիւն՝ հինգ կէտերով։ Ճանաչումը կը հաստատուի այդ հինգ կէտերը։ Ինչպէ՞ս կարելի է ամբողջ ժողովուրդի մը փորձառութիւնը եւ միմեզի հիմն կենդանի մնացած յիշողութիւնը չափազանց հինգ կէտերով։ Տեղասպանութիւնը ոչ թէ 5, 6 կամ 20 կէտեր կը բաղկանայ, այլ ինքնին կը ներկայացնէ մեկնաբանութիւններու եւ փորձառութիւններու անսահմանելի բաց շարունակութիւն մը, զոր կարելի չէ փակել ու վերջնազօծել հինգ կէտերու մէջ։ Ինչպէ՞ս կարելի է արհեստի անսահմանելի իրադարձութիւնը վերածել սահմանելի դէպքի, մասամբ օգտագործած ըլլալու համար Մարտ 22-ի օրէնքի բառերն ու միտքերը։

Գ. Սիրող մըն են Հրանդ Տիգրան (բայց ոչ երբեք իր յաջողութեան), որուն միտքերուն յակարակութեամբ են «Ձահակիր»-ի առաջին Յանդիկը (2016)։ Մտաւորական մըն էր, որ Տեղասպանութեան ճանաչումի առումով աշխարհը եւ արեւելքը թրջակա հասարակութիւններն են, յաստատուելու կարողութեան հաստատութիւններն են, յաստատուելու կարողութեան հաստատութիւններն են, որ ազատամիտ է, ընդունած է Տեղասպանութիւնը, կամ ընդունակ է ընդունելու զայն։ Տիգրան կ'ուզէր ոչ թէ ճանաչումը դարձնել արտաքին օրէնքներով, այլ կազմել ներքին համոզում եւ աստիճանաբար ընդարձակել այդ համոզումներու օրջանակը։ Տեղասպանութեան ճանաչում՝ ներքին եւ վարէն։ Բայց ճանաչում՝ Թուրքիոյ ժողովրդավարացումին համատեղ, այլեւ ժողովրդավարացումին ընդմէջէն։ (Պիտի կրնա՞ր ժողովրդավար Թուրքիա մը մասնակցիլ 44-օրեային. դարձ հարցում մը)։ Եւ կրցած էր ձեռք բերել նշանակալի յաջողութիւններ։

-Մի հասում էլ մէջբերեն քննարկ յոյուածից. «Մշակութային յեղափոխութիւնը բարդ գործընթաց մըն է։ Մարդը միտքի փոխակերպումներէն, գիտելիքի միտքի վերաբարձումի համաձայն նոր ու կենդանի փորձառութեան, գաղափարական ազատագրութիւնը միտքի դառնայ ներհանականացումը հա-

մոզումներով, մշակութային կարծրացումներէն ձեռքազատումը միտքի հիմք հանդիսանայ մտաւոր նորացումի։ Քաղաքականութիւնը եղած է մարդու համար՝ քաղաքական յեղափոխութիւնը անելի դիւրին է։ Մշակութային կը ներկայացնէ նոյն ինքը մարդը՝ մարդուն յեղափոխականացումը բնական դժուար է»։ Իսկապէս դժուար է, իսկ մեր դաժնապատկան հայրենակիցներէ համար՝ գրեթէ անհնարին, քանի որ անցած երեսուցից անելի տարիներէ ընթացում, թէեւ սոցիալ-քաղաքական ցնցումներին, հայաստանեան հանրութիւնը ի վերջոյ, իմ համոզմամբ, մեծ հաշտուով յեղափոխականացում չարդեց...

-Այո, մշակութային յեղափոխութիւնը, ի տարբերութիւն քաղաքականին, բարդ գործընթաց մըն է։ Այս դարաշրջանին, առարկան չէ որ միտքի փոխակերպում, այլ ենթակային ենթակայականութիւնը։ Եղած են մշակութային յեղափոխութիւններ։ Մաթեմատիկայի չինական օրինակը դրականօրէն բացայայտ է։ Բայց անիկա վերէն թելադրուած ու դարձադրուած օրինակ մըն էր՝ հասարակութեան զինուորագրութեան ընդմէջէն։ Մշակութային յեղափոխութեան սանող ենթակայական գործունի վերաճին համար էական դեր կրնայ խաղալ կրթութիւնը։ Բենիամին Թաւադանի մահուան 50-ամեակին նուիրուած «Ձահակիր»-ի վերջին գիրքը (3-րդ տպագրութիւն, 2021), որ կը փորձէ ընթերցել անտեղիքէն անտեսուած մտաւորականին մանկավարժական միտքերը, հիմնականապէս կ'արձարծէ ենթակայական կրթութեան կարեւորութեան հարցը, փոխանակ արդի գաղափարաբանային առարկայական կրթութեան, ուր արտաքին զգոյշը կը հանդիսանայ դաստիարակութեան հիմքը։ Մարդկային ենթակայականութեան վերադարձը, մարդու վերադարձը դէպի ինքն իրեն՝ հասարակական իմաստով, այլ ոչ եսակենտրոնականութեան, կրնայ յանգեցնել մշակութային յեղափոխութեան։

Արդարեւ, Հայաստանի հասարակութեան ներքին շարժումը մէջ եղած են մշակութային յեղափոխութիւններ։ Անկախութեան տարիներու շրջանին յայտնուած «3-րդ յարկ»-ը այդպիսին էր։ Միմեզի այսօր կան այլընտրանքային կարեւոր հիմնարկներ, որոնք մշակութային ինքնաշարժութեան վերադարձը են։ Ուրիշ հարց է այլընտրանքէն անցումը հիմնահիմունքի։

-Իսկ Սփիւռքը։
 -Եթէ Հայաստանի մէջ այլընտրանք կը մնայ հայկական տարածութեան վրայ՝ իբրեւ հայկական մշակութային մասնիկ, Սփիւռքի մէջ այլընտրանք, քիչ բացառութեամբ, կը գործէ հայկական սահմաններէ դուրս՝ մերտեւրով տեղական մշակութային կենտրոններէ, հետեւաբար դարձնելով հայկական մշակութային կոչուելու կարելիութիւններ։

-Քո կարծիքով՝ այսօր ամենից քան ինչի՞ կարիք ունի հայութիւնը՝ Սփիւռքում եւ Հայաստանում։

-Հարցումը ընդհանրական է եւ միտքի խոստովանում Սփիւռքի ու Հայաստանը դիտելու ամբողջականութեան ոլորտին մէջ։ Բայց փորձեմ հակիրճ մասնատելու կատարել։

Հարցումիդ մէջ կը միտքեղծուի Հայաստանն ու Սփիւռքը, հետեւաբար՝ հարցումը կ'ենթադրէ նաեւ երկուսին յարաբերութիւնը։ Սփիւռքի հիմնահիմունքը հետաքրքրուած է Հայաստանի իրականական խնդրումներով՝ ըստ խմբական տարիներու, բայց հասարակութեան ներքին շարժումն ու մտաւորականութեան ներքին շարժումը, մշակութային ներքին

Հայկ Աւագեան.

«Այսօր Սփիւռքը տարուած է մեծ պատումներով՝ մոռնալով ինքն իրեն»

նուրդութիւնները ձգած է անարձագանգ։ Միտք կողմէ, Հայաստանը, բացի անհասներէ, հետաքրքրուած չէ Սփիւռքով։ Սփիւռքը գրեթէ չկայ Հայաստանի մէջ՝ հետեւողականութեան եւ մանաւանդ ներգրաւուածութեան առումներով։ Կան անհասներ, որոնք հետաքրքրուած են Սփիւռքով եւ անոր ներքին ծախքով, որոնցմէ մէկը դուն ես։ Կան Սփիւռքի եւ Հայաստանի քաղաքական ու մտաւորական վերափոխական յարաբերութիւններ՝ անհասական հիմքի վրայ, անհասական, որ երբեմն կը ներկայացուի հիմնարկներու անուններով։ Պատճառական փոխներգրաւուածութեան դաշնակց, արդարեւ, առիթ տուած է Հայաստանի եւ Սփիւռքի ներքին շարժումը զսնուող անհասներու եւ խմբաւորումներու իրական յարաբերութիւններու ինքնակայացումին, որ քան անելի տարածուած ու բաց է, քան հաշտարկուած վերափոխական յարաբերութիւնները։ Եւ ասիկա հարցին ամենագրաւիչ կողմն է, թէեւ մեծապէս անտեսանելի։

Սփիւռքի խնդիրները։ Անոնց մասին արմատական մտքեղծումներով կ'արտայայտուի «Ձահակիր»-ը։ Ո՞ր մէկը կարելի է ընտել այստեղ։

Օրինակ, անանդութեան դաժնապատկան անուններէն սակ արդիականութեան վաճառումը։ Հարցում. արդե՞՞ք Տիգրան Մանսուրեանի կամ Արթուր Աւանեսովի մանաւանդներու արդիական երաժշտութիւնները ջնջեցին կամ սկարացուցին հայկականութիւնը Հայաստանի մէջ։ Չէ՞ որ անոնք (եւ իրենց մտնաները ուրիշ բնագաւառներու մէջ) անելի ամբողջական հայկական մշակութային կոչուելու կարելիութեան համար արդիական մանաւանդներ են։ Սփիւռքի մտնաները մտնաները ջնջեցին կամ սկարացուցին հայկականութիւնը Հայաստանի մէջ։ Չէ՞ որ անոնք (եւ իրենց մտնաները ուրիշ բնագաւառներու մէջ) անելի ամբողջական հայկական մշակութային կոչուելու կարելիութեան համար արդիական մանաւանդներ են։ Սփիւռքի մտնաները մտնաները ջնջեցին կամ սկարացուցին հայկականութիւնը Հայաստանի մէջ։ Չէ՞ որ անոնք (եւ իրենց մտնաները ուրիշ բնագաւառներու մէջ) անելի ամբողջական հայկական մշակութային կոչուելու կարելիութեան համար արդիական մանաւանդներ են։

Վերջապէս, կայ հայադաստիարակական յարաբերականութեան դասը։ Հայադաստիարակութեան մտնաները ջնջեցին կամ սկարացուցին հայկականութիւնը Հայաստանի մէջ։ Չէ՞ որ անոնք (եւ իրենց մտնաները ուրիշ բնագաւառներու մէջ) անելի ամբողջական հայկական մշակութային կոչուելու կարելիութեան համար արդիական մանաւանդներ են։

Մշակութային Սփիւռքը քան ինչ քան գիտէ ինքն իր մասին։ Հսկայական արտադրութիւններ կը մնան անյայտ, կամ առաւելագոյնը կը վերածուին հանրագիտարանային բառաթղթերու։ Երուանդ Օսեանի ծննդեան 150-ամեակը չնշուեցաւ երկու տարի առաջ։ Վահան Թեմալեանը քաղաքական մնացած է քանի մը «հնազանդ» բանաստեղծութիւններու շուրջ, մինչդեռ իր յոյուածներն ու հրատարակագրութիւնները կը բացայայտեն միմեզի վերջ ըմբոս ու մտաւորապէս յայտնարդ անհասականութիւնը մը («Ձահակիր», Յանդիկ, 2019)։ Բենիամին Թաւադանի մեծաքանակ փոխակերպումները հրատարակուած են արտադրութիւններով, որ անծանօթ կը մնան մամուլի էջերուն մէջ, եւ կը կասկածիմ, որ Սփիւռքը մտածելու իր մահուան 50-ամեակը այս տարուան Նոյեմբերին (երանի սխալած ըլլալով)։ Շահան Պերմերեանի գեղագիտական միտքերը հազարաւոր անգամ են գիտական ամփոփումներէ անդին։ Երաժշտութեան մէջ գործնական-կատարողական հոգի վրայ կը բացակային Հարութիւն Սիմանեան, Էսկար Մանաս, Վահագն Սրուանձեան, Օննիկ Պերմերեան, Արտ Պատմագրեան եւ քան ու քան ուրիշներ, որոնք ստեղծագործած են Սփիւռքի մէջ, Սփիւռքի համար։ Վահէ Օսեանի մանաւանդ մը արձակ ու չափածոյ գրականութիւնը կը մնաղաւթուի, եթէ երբեք մէկը որոշէ յիշել զինք։

Սփիւռքի մէկ, բայց ազդեցիկ մաս մը հրատարակուած է «osar»-ի գաղափարով։ Իր գործունէութեան եւ ֆինանսաւորումին զլխաւոր մասը կը յատկացնէ «հայութիւնը օտարներուն ներկայացնելու» մշակութային։ Միմեզի այստեղ՝ խնդիր չկայ, ըսենք։ Բայց երբ օտարին ներկայացնելու դասումը, որմէ՛ ներկայացնողին ստանալի հայրենասիրութեան բարեմիտը կը դառնայ անելի կարեւոր ու վճռական, քան այդ օտարին ներկայացնող բուն մշակութային արտադրութիւնը, այստեղ կը ծագի լուրջ խնդիր։ Հանդիպած են այս ազդեցութեան տակ ապրող հայեր, որոնք գիտեն կարգալ հայերէն, բայց, օրինակ, առանց բառ մը կարգացած ըլլալու Աւեսի Իսահակեանի գրականութենէն, անոր մասին տեղեկութիւն կը կազմեն օտար լեզուով գրուած յոյուած։ Երբ այս տեղեկութիւնը կը դառնայ օրինաչափութիւն եւ օտարին ներկայացնողը անելի կը գնահատուի ու կը վարձատրուի, քան բուն արտադրողը, սփիւռքեան մշակութային կոչուելու վստահութեամբ։ Այստեղ Երուանդի «Արարատ»-ը, օրինակ, հայութիւնը օտարներուն ներկայացնելու ոչ մէկ նմասակ դրած էր, բայց իր մշակութային-գեղարուեստական հրաշալի ու բացառիկ բովանդակութեան եւ մակարդակին, ինչպէս նաեւ արծարծած գաղափարներուն համարակալին նշանակութիւններուն շնորհիւ, այդ դասումը կատարեց անելի ընդարձակ, խոր ու մնայուն կերպով, քան օտարներուն ներկայացնելու դասումը։

Սփիւռքի գաղափարախօսութիւնը որդեգրած բազմաթիւ անորակ վաւերագրական ֆիլմեր։ Նոյնը կարելի է ըսել նաեւ Անի Վերնեյի «Մայրիկ»-ին։

Այսօր Սփիւռքը տարուած է մեծ դասումներով՝ մոռնալով ինքն իրեն։ Մեծ դասումները կարեւոր են։ Անոնք կը միտքեղծուեն։ Պէտք չէ քննարկել մեծ դասումը վերադարձ գաղափարախօսութեան եւ զինուորագրութեան հետ, այլ կարեւոր է զայն ընդունիլ, ինչպէս որ կայ։ Յետադաստիարակականութեան (postmodernism) սկիզբը, երբ կը հերքուի մեծ դասումը ի նմաստ փոքր խօսքներու, կ'անտեսուի մեծ դասումի իրականութիւնը՝ գաղափարախօսային տարածութեան անդին, երկուսը գրեթէ նոյնացնելով իրարու։ Մեծ դասումը համասփիւռքի համար կարեւոր ըլլալով հանդերձ, կեդրոնացումը միայն անոր վրայ, կը վնասէ իրացնելու սփիւռքներու մասնաշաղկապները։ Իւրաքանչիւր Սփիւռք մոռնալով իր սեփական առանձնաշաղկապները, հետաքրքրուած չըլլալով իր գաղափարական ներքին արտադրութիւններով, իր գրականութեամբ եւ մշակութային իբրեւ ապրելու կենսանիւթ, այլ ոչ դասագրային փոխանցումի առարկայ, կը դադարի սփիւռքեան միտքը ըլլալէ։ Հայաստանն ալ չ'օգնէր բացայայտելու այս առանձնաշաղկապները։ Երբ Հայաստանէն կու գան դիւանային միտքեր վերցնելու, կը վերցնեն միայն այն, որ կը յարմարի մեծ դասումներուն։ Լաւ է՝ խնդիր չկայ։

ՆԱԶԵՆԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

«Տայ ազգային դարը լսելից բացառիկ մի դարուհի...»

Այնուհետև դաստիարակ, որ 2021 թվականը հայ դարավերջի մի շարք ակնառու գործիչների համար հոբելյանական տարի է: Նրանց թվում է դասական մեր Պարի դերական համույթի նշանավոր մենադիր Սարգիս Սարգսյանը:

Երբ ես հարց սկսեցի Սարգիսի Բաբայանին, թե քանի՞ արտասահմանյան երկրում է հանդես եկել հյուրախաղերով, նա ասաց. «Ավելի հեռու է թվարկել այն երկրները, որոնցում ես չեմ եղել: Ճապոնիա, Ավստրալիա եւ... Ամստերդամ (ծիծաղում է): Եվ իսկապես, այնքան երկրների բեմադրություններում է հանդես եկել Հայաստանի դարի դերական անսամբլը, այնքան երկրների հանդիսատեսի է գայթակղել «նախնային արվեստի հեղափոխությունը» փայլուն առաջատար մենադիր Սարգիսի Բաբայանի կատարմամբ եւ այնքան անգամ արտերկրյա մամուլը գովաբանել է նրա կատարողական վարժարանը: Հոգևածագիրներից մեկն իր գրությունը վերնագրել է. «Եթե դարում է Սարգիսը, ուրեմն Հայաստանը ծաղկում է»:

Սարգիսը կյանքը դարավերջի աշխարհում սկսել է ութամյա տարեկան, երբ մայրը նրան տարավ ընդունելության ֆունկցիոնների Երևանի դերական դարավերջի ուսումնարան (այժմ՝ ֆոլեո): Նա սովորել է լավագույն դասատուների մոտ՝ Դինա Փազույան (դասական դար, սկզբից մինչև ավարտը), Վիկտոր Բորիսով (ժողովրդական դար), Մախմուդ Մարտիրոսյան (գուգար): Վերջինս, այդ տարիներին լինելով դարավերջի ուսումնարանի գեղարվեստական ղեկավարը, լավ թարգման էր գնահատում Սարգիսի Բաբայանին՝ շեշտելով նրա մեջ դասական բալետի բազմաթիվ հայտնաբերումները դարավերջի դերական արտահայտչականությունը:

Նախ Մոսկվայի, իսկ այնուհետև Երևանի հանդիսատեսը հիացած էր 16 տարեկան ուսանողուհի Սարգիսի Բաբայանի գլխավոր՝ Մոր դերի կատարմամբ՝ Մախմուդ Մարտիրոսյանի բեմադրված Ռոմենո Դավթյանի «Երջանկության համար» բալետում: Այն էլ ընկնում էր Սարգիսի գեղեցկադիմությունը, թե կեցվածքը, թե բնասուր դարային օժտվածությունը եւ դասական դարի հնարների լավ տիրապետումը: Եվ ամենագլխավորը՝ դերասանական արտահայտչականությունը:

Եվ այդ բալետում կայացավ նաև լավագույն իրադրություն Սարգիսի կյանքում: Նրա գուգարողը՝ Հոր դերական Վլադիսլավ Անտոնովը դարձավ նրա մեծավոր ընկերը, այնուհետև՝ ամուսինը: Ամեն ամուսնական զույգ չէ, որ անհրաժեշտ է հիշատակել կամ էլ օրինակ բերել: Բարձրահասակ, գեղեցիկ արտաքինով Անտոնովը դարձավ Սարգիսի բոլոր առումներով արժանի ամուսին՝ թե՛ որդես դարի գուգարը, թե՛ սան գլխավորը, որի վրա Սարգիսը կարող էր միշտ հենվել: Վլադիսլավ Անտոնովը մեր օրերից էլ բալետի թատրոնում է սկսել իր ճանադարը որդես մենադիր կատարելով մի շարք առաջատար դերեր, այդ թվում՝ «Հավերժական կուռ» բալետում, այնուհետև որդես մենադիրը շեղափոխվել է Պարի դերական անսամբլի փաստորեն Սարգիսի, ինչպես ասում են եկեղեցում, սիրել է մինչև իր կյանքի վերջին օրը: Ավաղ, նա հեռացավ մեզանից 2013 թ-ին:

Սարգիսի 1969 թ. ավարտել է դասական բալետը եւ դաստիարակվել էր դառնալ դասական դարուհի: «Պարահեղ յայտնաբերում է դարուհին, որ ես իմ դրոշմը փոխեցի, քանի որ առողջական խնդիր կար»: Նա սկսել է իր երկար, 37-ամյա կատարողական ճանադարը (ինչը լավ երկար ժամանակամիջոց է դարային կատարողական ասպարեզում) Պարի դերական անսամբլի գործունեության ծաղկունքի ժամանակ: Պարի դերական անսամբլում անմիջապես ընդգրկվել է որդես առաջատար դարուհի: Ընդհանուր առմամբ, 37 տարում կատարել է չորս մենադար, որոնք բեմադրվել են հասկալի իր համար: Դրանք են՝ Կոմիտասի «Շուշիկ»-ն եւ Ալ. Ալեքսանդրյանի «Հարսնացուն Չանգեզուրից», որոնք բեմադրվել է Վանուս Խանամիրյանը: Երբ որդես գլխավոր բալետմայստեր անսամբլի եկավ Գագիկ Կարապետյանը, նա Սարգիսի համար բեմադրեց «Մայրություն» մենադարը հաջատար Ալեքսանդրյանի երաժշտությամբ: Չորրորդ մենադարը եղել է նրա բեմադրված ժամանակ՝ մկրտված ծննդյան 50-ի գործունեության 30-ամյակին: Կոմպոզիտոր

Տեղին է բերել մի դասկերակուր եւ ամուսնի հասկած **Մախմուդ Մարտիրոսյանի** ելույթից Սարգիսի Բաբայանի բեմադրված ժամանակ: «Որդես բալետային թատրոնի դարուհի՝ նա մեծ է կերտել կերպարների համաստեղություն. Ֆրիդա՝ «Սոփոսական», Ջարեմա՝ «Բախչիսարայի շարժանում», Խունար՝ «Անուսնում» եւ այլն: Սակայն Սարգիսի փոխել իր դարային դրոշմը եւ շարժվել դեպի Պարի դերական անսամբլը, որտեղ արդեն 30 տարի դարում է: Եվ չնայած, ի դեմս Սարգիսի Բաբայանի, բալետը կորցրեց տաղանդավոր դարուհի, հայ ազգային դարը լսելից մի բացառիկ դարուհի: Եվ անցած տարիների ընթացքում նա կերտեց հայ կանանց մի ամբողջ դասկերակուր, հայտնաբերում, նորարարություն, երջանկություն, ցնծություն, հերոսականություն, նաև՝ վիճակ, տաղանդ, ողբերգությունը հաղորդող կերպարներ: Նա ոչ միայն հրաշալի դարուհի է, այլ նաև փորձավար: Կասկած չկա, որ լավ տեսողությամբ Սարգիսի Բաբայանի բեմ կելնեն նոր դարուհիներ, որոնք կարողանան մեր վարժարանի գործն ու արվեստը»:

Եվ իսկապես, ինչպես ասում է Սարգիսի Բաբայանը. «2004 թ-ից ես դասավանդում եմ Պարավերջի ֆոլեոյում: Մենք ունենք համերգներ՝ կիսամյակային եւ ավարտական, բնականաբար մենք դարձանք մեր մեր մեծերի ժառանգությունը, եւ ունեն նաև սեփական բեմադրություններ: Դրանք են՝ «Էլեգան», «Իրիկնային», «Ալալեյի ֆոլեոյին», «Թամարան»... Տարեկան մենք տալիս ենք միջին հասկած 30-ից 60 ավարտական ուսանող: Եվ նախկին ուսանողներս ինձ ուրախացնում են: Նրանք աշխատում են բոլոր դերական համույթներում, լավ են հաջողությունների»:

Եվ այսօր էլ անզուգական Սարգիսի Բաբայանը դարձանում է իր գեղեցկադիմությունը, կեցվածքը եւ հայ կանացի դարերին հասնող շարժումների այն նուրբ արտահայտչականությունը, որը ժամանակին գրավել է աշխարհի բազմաթիվ հանդիսատեսների սերն ու հիացմունքը:

➡ **Բ** խնդիրը՝ երբ տեղական գոյություն չունենալը ընկալողի ընդունողություն մեջ, երբ սփիւռններն իրաֆանչիւրը չի դիտարկել իրեն ինքնուրույն միակուր՝ ինքն իր համար գոյատևելու իրաուումով: Մեծ դասումն ու մասնայատկությունը գիրար լրացնող երկու գործունե են: Սփիւռնը բռնելով ինքնուրույնության ճամբան, զարմանալի չեն զսներ արեւմտահայերեն լեզուի վսանգի դաստանականացումը միջազգային հիմնարկին կողմ: Չարմանալի չեն զսներ, երբ մեծ դասումը գովերգող, եւ մանաւանդ զայն գաղափարախոսություն դարձնող, սփիւռնախաղ վերնախաղ ներկայացուցիչներում մեկ ազդեցիկ մասը հայերեն չի խօսի: Մեծ հայկականություն՝ առանց հայերենի:

Եւ վերջում՝ ի՞նչ նորություններով է մեզ ուրախացնելու Հայկ Աւագեանը մեր այս անուրախ ժամանակներում:

-Պատասխանը միշտ ըլլայ զուտ անհասկանալի մակարդակով՝ ինքնաճանաչողական հարթակի վրայ:

«Ջահակիր»-ի Յուրեւանները միշտ շարունակուհի: Անտառ միթ ու միտ կայ կուսակուած: Պիտի շարունակուհի յօդուածներն ու յօդուածաւերը:

Չովս կը զսնուին եգիպտահայ նախկին առաջնորդ Մամբրէ Սրբազանի օրագրութիւններուն 15 տեսակները (բնագիր եւ դաստիարակ), որոնք կ'ընդգրկեն եգիպտահայ դաստիարակներ 1952-1966 ժամանակաշրջանը: Առաջին երկուքը արդէն համակարգիչով մուտքագրած եւ խմբագրած են, կը մնայ 13 հատ: Աւագեանի արձանագրութիւնները միշտ իրեն բերեալն էր քննադատելու մեկը:

Հայկ Աւագեան...

սահայ դաստիարակներ 1952-1966 ժամանակաշրջանը: Առաջին երկուքը արդէն համակարգիչով մուտքագրած են, կը մնայ 13 հատ: Աւագեանի արձանագրութիւնները միշտ իրեն բերեալն էր քննադատելու մեկը:

Ունիմ Յնչակեան կուսակցութեան Եգիպտոսի մասնաճիւղի գրեթէ ամբողջ դիւանը՝ 1902-էն սկսեալ մինչեւ այսօր, որուն վրայ աւելցան միշտ սկսիմ

Գեւորգ Մանասյանը հասնուց նրա համար գրել, իսկ Գագիկ Կարապետյանը բեմադրել է մի համար, որն ակնառու դարձուց անուրույն կոչվել «Սարգիս»:

Մասնակցել է անսամբլի ողջ խաղացանկին, այդ թվում՝ «Վաղարշապատի դար», «Կռունկներ», «Կծերով դար», «Չանգեզուրի դար», «Սերով դար», «Որտեղներ», «Գարնանային անուրջներ», «Դէ յաման»: Այդ բոլոր դարերը մասնակցայն են, սակայն անդաման մենադարուհու մասնակցությամբ: Սարգիսի մասնակցել է նաև բոլոր դարերի բեմադրմանը: «Պես է նեւ,- ասում է դարուհին,- որ դասական դարի մասնագիտական տիրապետումն ինձ լավ օգնեց: Ինչպես լավ էր դարը լինի հայկական, ազգային, այն դասականով է անցկացվում, որի շնորհիվ ավելի կատարելագործված են դարձան շարժումները»:

կան ազակցութեան, անհասկանալի ջանքերով հաւաքած են հայ դասական մենագիտութեան հրապարակուած ձայնագրութիւնները՝ 1900-էն սկսեալ մինչեւ 2010 թուական, ներառեալ 78 ժողովրդական արուսթի եւ լեզնական սկաւառակներ, 45 եւ 33 ժողովրդական սկաւառակներ, խասալիկներ, վիտններ եւ տեսաւիկներ, որոնք կը կազմեն այս բնագաւառի ընդհանուր ձայնագրութիւններուն շուրջ 90 տկոսը: Ընթացի մեջ է ամբողջական սկաւառակագրութիւն (սիւֆոկրաֆի) մը:

Չուաճեանի մասին գրուած մամուլի յօդուածներու, ֆնախօսականներու եւ յայտարարութիւններու ծանօթագրեալ մասնագիտութիւն մը (1860-ականներէն սկսեալ) դաստիարակ է, կը մնայ արեւցնել նոր կուսակուած բազմաթիւ միթեր: Ծանօթագրեալ ըսելով մկաշի ունիմ, որ այնտեղ տուած է իւրաքանչիւր յօդուածի կան գրութեան համառօտագրութիւնը:

Եւ մնալ բաներ: Կրցա՞յ ուրախացնել չկատարուած գործերը:

Վերջապէս, իր լումին հասցնելու համար ինքնաճանաչողական ընթացք, «Ազգ»-ի յարգարժան ընթերցողին կը տեղեկացնեմ, որ եթէ կ'ուզէ ժամանակ վատնել, կրնայ բոլոր հրատարակութիւններս անվճար կարդալ այստեղ.

<https://archive.org/details/@hav64?%2Fweb-archive=&sort=-date> Ընդհանրապէս:

Թավջութակահար Նարեկ Հախնազարյանն այսուհետև նաև դիրժոր

Սեպտեմբերի 14-ին Պրահայի Ռուդոլֆինում համերգասրահում կրկին հանդես եկավ հայ անվանի թավջութակահար **Նարեկ Հախնազարյանը**: Այս անգամ նա կատարեց Յոզեֆ Հայդնի թավջութակի եւ նվագախմբի համար կոմպոզիցիոն «Վոլոժակովա Պրահա» միջազգային փառասոցի «Երիտասարդ ֆիլհարմոնիկ» նվագախմբի եւ դիրժոր **Թոմաս Աետոյի** գլխավորությամբ: Ինչպես մեզ հետ զրույցում նշեց Նարեկը, այս գործը կատարելու նպատակով իր համար, քանի

որ 2011 թվականին Չայկովսկու անվան միջազգային մրցույթում հաղթել է Հայդնի կոմպոզիցիոն կատարումով: Իրոք, հայ հանրահայտ թավջութակահարը ոչ միայն հիացրեց իր կատարյալ կատարումով, այլև իբրև դարձեւ հանդիսատեսին՝ կատարեց Կոմիտասի «Ծիրանի ծառը», մի անգամ եւս հուզելով ներկաներին եւ հիշեցնել սալով իր հայկական արմատները:

Այդ երեկո համերգային ծրագրում նվագախումբը կատարեց նաև Չայկովսկու ջութակի կոմպոզիցիոն, ինչպես նաև Լուկաս Սոմերի «Վոլոժակ Ելրլայն»-ը, որը գրվել է հասուկ այս փառասոցի դասվերով:

Համերգին հաջորդեց հանդիսատեսի հետ հանդիպում- հարցազրույցը, որի վարողը՝ երաժշտագետ **Յիրմի Կոյեվոդին** նշեց, որ այս հանդիպումների հիմքը դրվել է դեռևս 7 տարի առաջ, եւ առաջին երաժիշտը Նարեկ Հախնազարյանն էր, որը այն ժամանակ Չեխ ֆիլհարմոնիկի գլխավոր դիրժոր **Յիրմի Բելոհլավեկի** հետ վարեցին այդ հանդիպումը: Նարեկի իր հիացմունքը հայտնեց երիտասարդ երաժիշտներից կազմված նվագախմբի մասին, եւ ինչպես մեզ հետ զրույցում էր նշել, մեկ շաբաթ անց Սախալինում առաջին անգամ հանդես կգա իբրև դիրժոր՝ ղեկավարելով լատվիյան նվագախումբը:

ՆԱԿՈՒ ԿՈՄՔՅՈՒՆ, Պրահա

Երրորդ հայկական խաչքարը Չեխիայում

Սեպտեմբերի 15-ին Չեխիայի Կրալուպե Վլասկայի վրա ֆաղափ կենսրոնական այգում տեղի ունեցավ օրեր տեղադրված հայկական խաչքարի բացման հանդիսավոր արարողություն:

Խաչքարի տեղադրման կազմակերպիչը մեր հայրենակից **Թելման Ներսիսյանն** է, որի ողջույնի խոսքով բացվեց հանդիսավոր արարողությունը՝ ներկայությամբ Չեխիայի կաթոլիկ եկեղեցու հոգևոր առաջնորդ, Պրահայի արքեպիսկոպոս կարդինալ **Դոմինիկ Դուկայի**, Հայաստանի դեսպան **Ալեոս Հովակիմյանի**, Կրալուպեի ֆաղափառների ու փոխադարձաբարեկամների, բազմաթիվ տեղացիների ու չեխահայերի: Իր ելույթում Թելմանը խոստովանեց, որ վերջին տարիներին ընթացում է իր հայրենիքում ստեղծված վիճակը, եւ ցանկացել է այս խաչքարի տեղադրմամբ հարգանքի տուրք մատուցել իր ժողովրդին եւ երկրին, որտեղ ծնվել է: Եվ բացի այլ նշանակությունից, այս խաչքարը ղեկավարել է խորհրդանշանաբար բոլոր մարդկանց միջև համերաժխությունը եւ համագործակցությունը:

Թելման Ներսիսյանն ընդգծեց, որ հայկական խաչքարը նվիրված է 1915 թվականի թուրքերի կողմից իրականացված Հայոց ցեղասպանության 1.5 միլիոն զոհերի հիշատակին: Բացելով հայկական դրոշի գույներով ծածկված խաչքարը, ներկաները նկատեցին, որ այդ մասին վկայող գրությունը փակցված է նաև խաչքարի դասվանդանի վրա:

Այնուհետև իր օրհնության խոսքում ասաց կարդինալ **Դուկան**՝ անդրադառնալով ոչ միայն Ցեղասպանության ընթացքում հայ ժողովրդի կրած անհավանական զրկումներին, միլիոնավոր զոհերի հիշատակին, այլև այսօր Հայաստանում աղբյուր հայերի ծանր վիճակին, նշելով, որ ներկա ժամանակներում էլ Հայաստանը օրհնաբար է թեմաթերմով եւ դրված է նրա լինելիության հարցը: Նա իր խոսքում ավարտեց Տերունական աղոթքով, որին միացան ներկաները:

Այնուհետև Հայոց ցեղասպանության զրհի հեղինակ **Մարեկ Յանդակ** ներկայացրեց խաչքարի նկատմամբ կատարված 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանության մանրամասները, նաև կարգաց օտար միսիոներների վկայությունները, այդ թվում՝ Մարիա Յակոբսոնի:

Կրալուպեի փոխադարձաբարեկամ Լիբոր Լեսակը նշեց, որ դեռևս 1990 թվականներին իրենց ֆաղափում հաստատված հայերը, որոնց թվում նաև ինժեներ Թելման Ներսիսյանը, իրենց դրսևորել են լավագույնս, եւ բարձրագույն կրթություն են ստացել այստեղ եւ արժանի ծառայություններ են մատուցել ֆաղափին: Մի խոսքով, նրա ասելով, հայերն արժանի են, որ իրենց հուշարձանն ունենան

Ման այս ֆաղափում:

Չեխիայում Հայաստանի դեսպան Ալեոս Հովակիմյանը նշեց, որ այս տարի ողջ աշխարհի հայերը նշեցին Հայոց ցեղասպանության 106-րդ տարեկիցը, եւ ըստ էության 9 միլիոնանոց հայկական սփյուռքը այդ ցեղասպանության հետեւանում աշխարհով մեկ սփռված հայերի սերունդներն են: Հայաստանի դեսպանը ընդգծեց, որ հայերը ողջ աշխարհում դալարում են Հայոց ցեղասպանության ժխտականության դեմ, որը Թուրքիան մինչ օրս շարունակում է հերքել, եւ շարունակաբար հայտնեց այն երկրներին, որ այդ հարցում աջակցում են հայ ժողովրդին: Մասնավորապես դեսպան Հովակիմյանն իր երախտագիտությունը հայտնեց Չեխիայի խորհրդարանի Պատգամավորների դալարին, որ 2017-ին ընդունեց Հայոց ցեղասպանության մասին բանաձեւ, եւ Չեխիայի սենատին, որը 2020-ին ընդունեց համանման բանաձեւ:

Նա նաև հիշեցրեց, որ առաջին խաչքարը Չեխիայում տեղադրվել է 2005թ. Յիկավայում, երկրորդը 2014-ին՝ Պրահայում, իսկ 2020-ին՝ Կրալուպեում: Դեսպանը խորհրդանշական համարեց ներկա ժամանակաշրջանում նման խաչքարի բացումը, քանի որ Լեոնային Ղարաբաղում Ադրբեյջանի եւ Թուրքիայի կողմից սանձազերծած ագրեսիայի արդյունքում ոչնչացվել են հայկական ժառանգությունները, եկեղեցիները, խաչքարերը, մշակութային արժեքները:

Վերջում ներկաներին ողջունեց նաև Պրահայի Ռեթորիկ Երաժիշտական ֆաղափառների **Պավել Նովոսնին**, ում շնորհիվ դեռ դաստիարակված օրերին օրհնաբար ճանաչել էր Արցախի անկախությունը եւ ֆաղափառների շնորհիվ դարձել էին Հայաստանի դրոշ:

Հասկանալի է, որ խաչքարի բացման արարողությունն ամբողջությամբ ցուցադրվեց չեխական հեռուստատեսությամբ:

Ն. ԱՄԱՏՅԱՆ

ՀՐԱՉՅԱ ԲԱՆՈՅԱԼ

Քան. գիտ. քննաձեռն

Օրերս ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի կայքում (<http://language.sci.am>) տեղադրվել է ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի ավագ գիտաբան Սարգիսյանի գիտությունների թեկնածու **Արսակ Վարդանյանի «Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառը»** մեմորանդումը՝ լեզվաբանական արդյունքները:

Աշխատության մեջ ֆունկցիոնալ են ենթարկված անցյալ դարում հայաբնակված Նախիջևանի Գողթն գավառի հյուսիսային Բիս, Խուրս (խուրց), Մետրոպոլիս (Մարսիս), Ողոհի (Ալախի), Ռամիս, Փառակա տեղաբնակ գյուղերի չուսումնասիրված խոսվածքները: Գիրքը հեղինակի՝ Վարդանյանի հետազոտական ու հավաքական աշխատանքի արդյունքն է:

Ազգային բարբառը կամ գրկերենը ընդգրկում էր դասական Գողթն գավառի հարավային մասում տեղադրված Վերին Ազգայի ավանը, Ներին Ազգայի, Տանակեր, Յոնա, Զաղափի, Դիսար, Հանդանեջ գյուղերը: Լինելով հայերենի տարածված մեմորանդումնախառնակ խառնուրդներից մեկը՝ այս բարբառը

Համալրվեց Գողթն-Նախիջևանի բարբառների նվիրված ուսումնասիրությունների շարքը

բառը ժամանակին դասադ կերպով ուսումնասիրվել է ինչպես հայ, այնպես էլ օտար լեզվաբանների կողմից, սակայն գավառի հյուսիսային մասում գտնվող վերոհիշյալ գյուղերի խոսվածքները առանձին չեն ուսումնասիրվել: Այս խոսվածքներին Ազգայի բարբառի նվիրված իրենց բարբառագիտական ուսումնասիրություններում թուրքիկ անդրադարձել են Հրաչյա Աճառյանը, Սարգիս Սարգսյանը եւ Մարի Զարարյանը՝ այս կամ այն խոսվածքը մասամբ ընդգրկելով կամ չընդգրկելով Ազգայի բարբառի մեջ:

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի աշխատակիցների կողմից Հայերենի բարբառագիտական աշխատանքների հավաքման ծրագրով 1970-80-ականներին գրանցվել են Փառակայի, Մետրոպոլիսի եւ Բիսի խոսվածքները: Հաջորդ առնչելով, որ տարածքներում վերջին բարբառակիրներն են մեր օրերում աղբյուր Ռամիս եւ Ողոհի գյուղերի նախկին բնակիչները՝ Ա. Վարդանյանը անհատաբար ձեռնարկել է եղել այս

բնակավայրերի խոսվածքների գրանցումը: Բարբառագիտական աշխատանք, օգնել է այն հանգամանքը, որ ծնունդով Նախիջևանից է, եղել է «Նախիջևան» հայրենակցական միության նախագահը եւ անձամբ է ճանաչել իր հայրենակից բարբառախոսներին:

Հետազոտողը, կատարելով նշված գյուղերի խոսվածքների հասկանալիության համեմատական ֆունկցիոնալ եւ կիրառելի բարբառների բազմաառարկային դասակարգման սկզբունքը՝ բացահայտել է խնդրո առարկա խոսվածքների հնչյունաբանական ու ձեւաբանական հասկանալիության բավական սեր մերձավորություն եւ հանգել այն եզրակացության, որ այդ խոսվածքները կարող են դիտվել որպես միեւնույն բարբառի կամ միջբարբառի խոսվածքներ: Խոսվածքաբանական միջոցառման հասկանալիությունը համեմատելով հարեւան բարբառային միավորների հասկանալիության հետ՝ բարբառագետը եզրակացրել է, որ հիշյալ խոսվածքները ներկայացնում են բարբառային այնպիսի միավոր, որը մերձավոր առնչություններում

թյուններ ունի օրհնական մեկից ավելի բարբառների հետ (Արցախ-Սյունիքի, Մեղրու, Ազգայի), ինչի հիման վրա էլ այդ միավորն անվանել է Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառ: Հեղինակը գիտակցում էր հիմնավորել է իր դիտարկումներն ու եզրահանգումները:

Աշխատության մեջ զետեղված են նաև բնակավայրերի խոսվածքների բառացանկերը եւ այդ խոսվածքներով բանասիրական անուշները:

Ա. Վարդանյանը մեմորանդումը երախտագիտությամբ նվիրել է իր գործընկերոջ եւ թեկնածուական աշխատանքի ղեկավար, ճանաչված բարբառագետ **Անի Հանեյանի** հիշատակին:

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ՄԻՋԲԱՐԲԱՐՈՆ

վոր հուշարձաններ եւ հայերենի ամբողջ խոսքը բարբառներ: Արժեքավոր այս աշխատանքով հեղինակը մոռացությունից փրկել է Գողթնի տեղաբնակ գյուղերի չուսումնասիրված խոսվածքները: Մեմորանդումը ամբողջացնում է երկրամասի ու բարբառների նվիրված ուսումնասիրությունների շարքը՝ համալրելով նաև Գողթն-Նախիջևանի նվիրված հետազոտությունների շարքը. երկրամաս, որի դասական հուշարձանների վերականգնումը այսօր էլ ստատում են հայոց նվիրական այս եզերքի նոր աշխարհային եւ իրենց օրհնական տեղերի վերականգնումը...

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

Բաժնի, «Թալիբան» արժույթը եւ մենք

Ամլսանգրքային հարցերով փորձագետ

Եթե դեմք է բնութագրել «Թալիբան» արժույթը, ապա սովորական բառերով այն կարելի է անվանել չարացած աֆղաններ - այդպես է անվանում վերլուծաբան Թեդ Կալլահանը այդ արժույթը:

Նրա կարծիքով այդ արժույթը այլևս դառնական էթնիկ-ազգային արժույթ չէ, ինչպես 90-ականներին:

«Թալիբան» արժույթը հիմնականում իհարկե բաղկացած է փուլերով աֆղաններից, բայց դա այդքան էլ հասարակ հարց չէ, քանի որ գոյություն ունի «Չափազանց ցանց» հասկացությունը, որը հիմնավորված է ինչպես Պակիստանում, այնպես էլ սեղաբաշխված է Աֆղանստանում: Այդ ցանցում կան էթնիկ ուղղակներ եւ սաջիկներ, թուրքմեններ, ինչպես նաեւ էթնիկ խազարներ, որոնք նույնպես աֆղաններ են եւ ընդգրկված են «Թալիբանի» կազմում:

Հայտնի է, որ թալիբների կազմում մարտնչող արսասահմանյան մարտիկների թվում կան ահաբեկիչներ Մեծավոր Արեւելից, որոնք «Ալ-Ղաիդայի» կազմից են, կան մարտիկներ Պակիստանից եւ Կենտրոնական Ասիայից: ՄԱԿ-ի ամվսանգրքային խորհրդի վերլուծաբանները գնահատում են, որ «Թալիբանի» 85.000 մարտիկներից առնվազն 10.000-ը արսասահմանյան մարտիկներ են: Ուրիշ սլավոնների համաձայն, նրանցից 65.000-ը Պակիստանի ֆաղաֆաղներ են, մնացածը Կենտրոնական Ասիայից են, Չեչնիայից կան Մեծավոր Արեւելի «Ալ-Ղաիդայից»:

Ըստ Չինաստանի հետախուզության սլավոնների, էթնիկ ուղղությունների մարտիկները երկրի հյուսիս-արեւմուտքից, օգտագործվում են «Թալիբանի» կողմից Աֆղանստանի հյուսիս-արեւելյան մահաճուճ Բադախշանում:

Իսրայելական հասուկ ծառայություն-

ներից մեկի նախկին ղեկավար, այժմ ֆաղաֆաղական փորձագետ Յակոբ Զեդմին վերլուծելով իրադարձությունները Աֆղանստանում, նշում է, որ «Թալիբանը» ստեղծված է Պակիստանի ռազմական հետախուզության կողմից եւ համաձայնվում է Ռամզան Կադիրի (Չեչնիայի նախագահ) այն մտքի հետ, որ «Թալիբանը» ստեղծված է Քաշգերում (Հնդկաստան) դիվերսիաներ անցկացնելու նպատակով:

Յակոբ Զեդմին հաստատում է, որ «Թալիբանը» արմատական, ահաբեկչական, էֆսեմիսական արժույթ է, որի նպատակը Աֆղանստանում հալիֆաթ կառուցելն է: Խալիֆաթ, ոչ թե դեմոկրատիա: Խալիֆաթը իսլամական հասկացություն է, եւ դրա սահմանները վերջանում են այնտեղ, որտեղ այլևս չկան մուսուլմաններ: Ինֆուսիոնյան դարձ է, որ էֆսեմիս թալիբները չեն կանգնի իրենց խալիֆաթի սահմանների մոտ, նրանք կարծիք ունենում են, որ իսլամը իրենց համարում է իսլամական:

Այն արագությունը, որով թալիբները գրավեցին գրեթե ամբողջ Աֆղանստանը, շատ արագ էր: Միացյալ Նահանգները, Մեծ Բրիտանիան եւ նրանց դաշնակիցները ՆԱՏՕ-ի բյուրոյից, վերջին 20 տարիների ընթացքում կառուցում, մարզում եւ դաստիարակում էին Աֆղանստանի անվսանգրքային ուժերը, ուսկանությունը, բանակը եւ հասկացված ռազմա-օդային ուժերը:

Կառավարական փաստաթղթերում նշվում էր, որ երկրի անվսանգրքությունը աղաժողովում են ավելի քան 300.000 զինծառայողներ: Պարզվում է, որ դա այդպես չէր... Բրիտանական հակա-հետախուզության (Mi 5) ղեկավարը՝ Զեն Սակկալունը, իր հեթանոսական զեկուցագրում նշում է, որ «Թալիբանի» իշխանությունը զավթելուց հետո, լուրջ համարվում է, որ 9/11 (ահաբեկչությունը Նյու Յորքում 2000թ.) սեսակի ահաբեկ-

չական ակտերը կրկնվեն աշխարհում:

Այսինքն ահաբեկիչները կվերականգնեն իրենց «ցանցերը» եւ դայամաններ կստեղծեն լավ մշակված, հնարամիտ դավադրությունների համար: Սակայն Մակկալունը չկարողացավ դասաստանել այն հարցին, թե արդյո՞ք Մեծ Բրիտանիան կարող է թիրախ հանդիսանալ թալիբների համար: Սակայն հակա-հետախուզության ղեկավարը նշեց, որ վերջին 4 տարիների ընթացքում իրենց հաջողվել է կանխել 31 ահաբեկչական դավադրություններ, ընդ որում՝ վերջին փուլում: Հասկացված ահաբեկչական ակտեր ֆաղաֆաղական օդանավներով:

Մեզ դեմք է հետաքրքիր մեկ կարեւոր հարց՝ իշխանափոխությունը Աֆղանստանում ինչպե՞ս կանդադարձնա հայադրեցանական հակամարտությանը, ինչ թափված ռիսկեր կան Հայաստանի եւ Արցախի համար, ինչպե՞ս կամրադրվի Թուրքիայի դերը սարածաբազում եւ կթուլացնի Ռուսաստանի դիրքերը:

Ամենայն հավանականությամբ հարաբերությունները Ադրբեյջանի եւ Աֆղանստանի միջեւ կարուստակվեն: Հիշեցնենք, որ առաջին ֆաղաֆաղական ավիաընկերության ինֆուսիոնը, որ ուղեւորվեց Զարուլ, դա ադրբեյջանական «AZAL» ավիափոխադրիչն էր: Երկար ժամանակ, սկսած 2000-ականներից, ամբողջ աշխարհը Աֆղանստան էր մեկնում Բաֆլից, ադրբեյջանական չվերթներով, եւ բեռնափոխադրումները իրականացվում էին ադրբեյջանական «SILK WAY» ավիաընկերության միջոցով: Ավելին, Բաֆլում էին դաստիարակվում Աֆղանստանի դիվանագետները:

Ըստ որոշ սլավոնների, Զարուլի օդանավակայանում հերթադաշտի թուրք զինվորական զորակազմում կային 120 ազեր զինծառայողներ:

Զեն Սակկալուն

Թալիբների հետ ակտիվ շփումներ ունեն Պակիստանը եւ Զաբարը, իսկ Բաֆլում գրեթե դաշնակցային կապեր ունի Իսլամաբադի եւ գործընկերություն՝ Զաբարի հետ:

Աֆղանստանի նախկին, օրինական իշխանությունները 2020թ. 44-օրյա դաշնակցային ընթացքում իրենց աջակցությունը հայտնեցին Ադրբեյջանին: Կասկած չկա, որ թալիբները «ուլի գալուց» հետո նույնպես կաջակցեն Ադրբեյջանին: Հարցն այն է, թե ինչ սասիճանի կլինի այդ աջակցությունը:

Իհարկե, Հայաստանը դեմ է գերծ մնա հայաստանություններից «Թալիբանի» վերաբերյալ, սակայն այն հանգամանքը, որ Հայաստանը 2021թ. սեպտեմբերից մասնագիտում է հավաքական անվսանգրքային թայմանագրային կազմակերպությունում, իսկ Տաջիկստանի սահմաններում դեր հայտնի չէ ինչ օտերաշիվ իրավիճակ կստեղծվի, կարելի է ասել, որ ոչ հասարակ օտերաշիվ-ֆաղաֆաղական իրավիճակ կարող է ստեղծվել...

Չոհախնդույք

ՎԼԱՎԻՏ ԶՈՎՍԵՓՅԱՆ

Գերմանիա

«Սեպտեմբերի 21-ին Հանրապետության հրադարակում տեղի է ունենալու մասշտաբային եւ զուգանգեղ տնտեսաբարձրություն: Այն, նախապես, նվիրված կլինի ՀՀ անկախության, անվսանգրքային, ինֆուսիոնային եւ Արցախի հիմար իրենց կյանքը զոհած մեր մահաբերների համար ծանոթների 9 կառավարության նիստում ծանուցեց վարչապետ Փաշինյանը: Նրա «զուգանգեղ տնտեսաբարձրություն» բառակառուցությունը աղ լցրեց 44- օրյա դաշնակցային զոհվածների ընթանիների բաց վերին, որոնց համար «զուգանգեղ» ընդհատվել է, իսկ «բուռն ուրախություն, բերկրանք» նշանակությամբ տնտեսաբարձրություն բառը, լուրջ ընկալմամբ, նաեւ Փաշինյանի ու նրա թիմի դասառողջ, առօրյային, ներկա-առաջային էլ չի դասակարգում հոգեհանգիստ, յոթ, ֆառատուն... իսկ սարելիցը՝ ծանր, ծանրացող, հեղձուկ մոտենում է... Սա կառավարությունը, նրա «զուգանգեղ տնտեսաբարձրություն» հղացած թիմը, օրիգինալության մարմազով սառառող հանրույթը, սիմֆոնիկ ու դասական երաժշտության ֆազագիսակ մի շեքս դժվար ընկալի, ֆանգի՝ առաջնագծում չի եղել, զավակ չի կորցրել, եռաբլուր չի բարձրացել, բանաստեղծություն անգիր գիտի, երգել, նվագել՝ նույնպես, բայց... բառի խորքը չի սուզվել, չի ճանաչում սառառող, լավ չգիտի հայոց ծիսակարգը, զոհերին ու մանավանդ Հերոսներին դասվելու իսկական կարգը, Պետություն, Ինֆուսիոնային Պաշտպանության ղեկավարները արժանապատիվ եւ միակ ձևը:

Տակ՝ եռագույն է, հորիզոնական կարմիր, կապույտ, ծիրանի, որ 44- օրյա դաշնակցային հետ շոքաբլուրում փարվում է իր համար կյանքը չխնայած հերոսներին: Նրանք են իրենց հոր եւ մոր, կնոջ ու ընկերների համար եղել այդ «զուգանգեղ», Երեւան ու Սեփականկերը, Գյումրին ու Վանաձորը, հայոց բոլոր շեքսերը, փողոցները զուգանգրվել են այն դայառ, վառ գույներից, որ 5000 անուն ունեն: Փաշինյանը բանասիրական կրթություն ունի եւ չի կարող չհասկանալ «դժգույն» բառի նշանակությունը, երբ Հուլիս ֆաղաֆի անվան կողմից էր դնում: Ինձ համար Հուլիս զուգանգ բառ ու բան լինելուց զառ մի հերոսավայր է, ուր զգացել են ազատություն բառի սահմանը, մի խորհրդանիշ, որը բարձր, անհաս, անմեղա՝ դաշնակցի համար անմահացել են մեր հերոսները, մեր երկրի գալիֆի զանգրախեր շղաները, Հայաստան մեր թանկ գույները:

Հրաչյա Աճառյանի «Արմատական բառարանում» տնտեսաբարձրությունը «հասարակաց հանդես» է: Անուշահասարակությանը համախմբող արժեք է երկրի անկախությունը, ինֆուսիոնայինությունը, 30-ամյակը: Հասարակության մի մեծ հասկած, որ իր ժամ լույսն ու գույնը գոհաբերել է այդ անկախության, ինֆուսիոնայինության համար, որին ծանոթ չեն կառավարության անդամների ընթանիների գոհաբերության համարժեք օրինակներ, սիմվոլիկ չէ ունկնդրել եւ կատարել հանդեսների սիրահար մյուս հասկածի բացառությունը կամ՝ այս դեմքում ֆարգը, թե 30- ամյակը միտք նշենք «հավուր դաշնակց»: Դարձյալ բառից կառչենք. «Հավուր»ը հրամայում է հանուն այդ տնտեսաբարձրության 12-ից ՀՀ ինֆուսիոնայինությունը կատարած շաքս դնող, մեզ վառ գեղնի փողը դառնա՝ ադրբեյջանցիներին, ամրացնել մեր սահմանային հեղանկները, դիրքերը եւ տնտեսաբարձրությանը հասկացվող զուգանգերը ծախսել բանակի, զինվորի անվսանգրքային աղաժողովու համար:

Հասարակությանը, ֆաղաֆաղում լավ, անկեղծ գրված, խմբագրված մի խոսք ասել, որ ընկալելի, թարգմանելի կլինի ինֆուսիոնային ունեցող մյուս դեմքությունների համար էլ, որ հսակ կձեռնակերպի մեր նախնայաց հավասարմը՝ սրով եկածին խաղաղ չեմք դիմավորելու:

Այլապես՝ բառարանում մեզող մի ստույգ բառ հուշում է, որ սեպտեմբերի 21-ին կազմակերպված տնտեսաբարձրությունը «զոհախնդույք» է լինելու...

Իշխանությունն ուղղում է չեզոքացնել ընդդիմադիր բոլոր համայնքապետերին

Խորհրդարանական արտադր ընթացքումներում հարթանակ ասելուց եւ վերահսարկվելուց հետո իշխանությունն այժմ էլ սարբեր համայնքներում անցկացվելիք տեղական ինֆուսիոնային արժույթի մարմինների ընթանիներներին է դաստիարակում: Ի՞նչու «Զարաֆաղական դայամագիր» կուսակցությունը մտադիր է սեփական համայնքապետերն ունենալ Հայաստանի բոլոր համայնքներում՝ հնարավոր ընդվզումները ճնշելու ու սեփական օրակարգն անցնցում անցկացնելու համար: Սյունիքում տեղի ունեցած հայտնի միջադեմից հետո Նիկոլ Փաշինյանն ու նրա կաբինետը հսակ որոշել են՝ ամեն գնով հասնել նրան, որ թեկուզ ամենափոքր համայնքում իշխանությունը սեփական թեկնածուին առաջարկի ու հարթանակ ասնի: Սյունիքի մի ֆանի խոսք համայնքներում օրինակ, որ այս դաշնակցային ղեկավարներ չունեն, ԶԴ-ն առաջարկում է այնպիսի անձանց, ովքեր թե՛ մեծ քաղաք ունեն, թե՛ նախկինում ինչ-ինչ մութ դաստիարակների մեջ չեն հայտնվել: Իշխանականները հասկացված Կառավարի՝ 2018-ի իշխանափոխությունից անմիջապես հետո անցկացված ընթացքային արդյունքները չեն մարտն, երբ անկուսակցական թեկնածուներն Գեորգ Փարսյանը հարթեց ԶԴ-ական Նարեկ Բաբայանին:

որ իշխանությունն իր հետեղից է ընկել: Տղապորություն է, որ Փաշինյանն ու թիմը լծվել են ընդդիմադիր հայացքներ ունեցող համայնքապետերին չեզոքացնելու եւ ընթանիներին նրանց շանսերը զրոյացնելու գործին: Իշխանությունը, որ խորհրդարանական արտադր ընթանիներում հարթանակ է սարել հենց մարզերի շոքաբլուր, ուղղում է սեփական համայնքապետերին ունենալ՝ ձայները չկորցնելու ու չփոշիացնելու համար: Բայց ինչպե՞ս էլ իշխանությունն ամենասարբեր մեթոդներով ցանկանում է «խելոֆացնել» ընդդիմադիր համայնքապետերին, միեւնույնն է՝ նրանք էլ իրենց հերթին չեն ընկրկում: Ուշագրավ է, որ ընթանիներին մասնակցելու հայտ է ներկայացրել նաեւ Գորիս համայնքի՝ անազատության մեջ զանվող համայնքապետ Սուրբ Առուս Առուսյանը:

Մեզ հասած տեղեկություններով իշխանությունն այժմ ակտիվ փնտրություններ ու ֆնտրություններ մեջ է բոլոր այն անձանց հետ, որոնք մեծ քաղաք ունեն եւ ընթանիներին ժամանակ կկարողանան էական դեր խաղալ՝ ցանկալի ձայներ աղաժողովու համար: ԶԴ-ի համար կարեւոր է նաեւ, որ առաջարկվելիք թեկնածուն ընթանից հետո ճգաժամային իրավիճակներում հանկարծ ու հանկարծ դեմ դուրս չգա Նիկոլ Փաշինյանին, նրան ասաններով դաշնակց անգամ ամենավառ զարգացումների դեմքում, չլի նավը: Իսկ այդ ամենը սուղեղու համար իշխանական թեկնի հին գալլերը սարբեր մեթոդներ են բանեցնում:

Բոլորը՝ «բնակավայր» ու «համայնք», էլ ինչդեպիս արքերենք գյուղ ու քաղաք

ԳԵՂԱՍ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Գյուղի

Հարգարժան ընթերցող, մի հարց ասե՛ք, էլի: Դուք ո՞ր համայնքի ո՞ր փողոցում եք ապրում... Հասկանում եմ, հարց անհեթեթ է հնչում ու այդպիսին էլ կա. համայնքի փողոցը ո՞րն է՝ կասե՛ք: Խնդրեմ ձեր զարմանքն ուղղե՛ք համարադրանքային հին ու ներկա իշխանություններից, որոնք եթե բոլորը մի բանում հաստատաբար հաջողվել են, դա այն է, որ գործնականում հաջողաբար խեղաթյուրել, արժեզրկել կամ շեղել են սարքեր հայրենի հասկացություններ ու դրանց իմաստները: Այդ հարցում երեւի ամենից շատ տուժած «բարեփոխում» հորջորջումը ձեզ օրինակ, ու շատ կցանկանալիս խնդրե՛ք, որ այսուհետ որեւէ փոփոխությունը դարձապես փոփոխություն, վերափոխում կամ նման մեկ այլ չեզոք բառով կոչվեն, թող հետո կյանքը ցույց տա՝ բարեփոխում էր, թե՞ հակառակը:

Հիմա դառնամք համայնքի հարցին: Ավելի սուսով՝ մեր օրենսդրությունում դրա սահմանմանը եւ համայնքների այսպես կոչված խոտորացման շարունակվելիք ծրագրին, որին «Ազգ»-ն առնվազն մեկ անգամ անդադարաձեւ է դրել 2018 թ. փետրվարին: Սովորական ու հայրենի իմաստով համայնքը հասկացողներն ունենալու էին, ինչպես նաեւ արհեստակցական, ազգային, կրոնական եւ այլ հիմքերով միավորված մարդկանց ամբողջությունը է, հասարակական ու ընկերային միավորման, ինքնակազմակերպման ձեւ: Իսկ որդես իրավական հասկացություն այն ՀՀ-ում դառնալու էր շատ անապահով մեծ մասով 1995 թվականից հետո, երկրի վարչատարածքային նոր բաժանման հետ կապված: Մեր Սահմանադրության 180-րդ հոդվածի 1-ին կետում էլ ասվում է. «Համայնքը մեկ կամ մի քանի բնակավայրերի բնակիչների համայնքն է», այսինքն մարդիկ են: Բայց ահա նույն հիմնարար փաստաթղթի մեկ այլ՝ 121-րդ հոդվածում համայնքները, մարզերի հետ մեկտեղ, որոշ այլ երկրների օրինակով սահմանվել են որպես Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորներ: Հակասությունն ակնհայտ

է՞: Համայնքը՝ մի դեպքում մարդիկ, մյուս դեպքում՝ քաղաքի վրա նվազագույն կառավարման շահվող սարք... Ընդունելի՞ դիրքում է:

Եվ արդեն չգիտե՛ք՝ մեզ հաճախ բնորոշ չափազանցություններ կամ թյուրըմբռնումներ, թե՛ իրոք հենց օրենքի լեզուով շեղված թե՛ վարչական գործառնությունից կարծես թե վարչական-վերացվում են մեր նաեւ քաղաք ու հասկացողներ՝ գյուղ հասկացությունները, ասվում են համայնք ու բնակավայր («վայր, հանկարծ չասե՛ք, չգրե՛ք քաղաքացիական, ասա՛ք համայնքացիական»): Չորսրինակ, այս սարք մայիսի 31-ին Ֆեյսբուք սոցիալական ցանցում լուսանկարով ներկայացված էր Սյունիքի Տեղ գյուղի մուսուլմանական կոթողը, որտեղ գրված էր՝ Տեղ համայնք, սակայն անգլերեն՝ Togh community... Սովորական են դարձել հետեւյալ կարգի գրառումները Շիրակի ու հավանաբար նաեւ այլ մարզերում. «Հայկական համայնքում (Հայկական գյուղ է - Գ. Մ.) տեղադրվել են հակակարկային կայաններ»: Կամ՝ Մարմառեն խոտորացված համայնքի Հացիկ բնակավայրում մեկնարկել են այսինչ աշխատանքները: Ու հիմա դիտե՛ք հարցնե՛ք՝ ի վերջո մե՞նք քաղաքացի կամ գյուղացի ենք (հիմարե՛ք, Երևանը չհաշված), թե՛ համայնքացի կամ բնակավայրացի. մարդ լեզուն էլ կկոտրվի: Դե արի ու մի՛ կրկնիր, նաեւ, վաղուց Կոմայրի-Գյումրիում հաստատված իմ լրագրի ընկեր, ճանաչված մտերմների մի մասով հեղափոխում գրառումը, թե՛ «Հեռախոս է՝ դասագրքերում արդեն գրել են՝ Հոլանդացի Թուրքիայում ծնվել է Դսեղ համայնքում»:

Կարծես 2016-18 թվականներին «հների» կառավարությունն իրականացրեց համայնքների խոտորացում կոչվող իր ծրագրը՝ մեկական համայնքի մեջ նաեւ արհեստականորեն միավորելով տասնյակ մոտիկ ու հեռու բնակավայրեր, ներառյալ քաղաքն ու գյուղը, միավորելով հաճախ անմիավորելիս: Շիրակի մարզում՝ նաեւ Անիի մոտակայքի վարչական շրջանն ամբողջությամբ, որոշ գուցե ֆինանսավորումներով հանդերձ վերջին հասցվել այդ բնակավայրերի բնակիչների կամփոց անկախ: Այսօրվա իշխանությունն ավելի հեռուն է գնում՝

միավորելով արդեն միավորված համայնքները, եթե ճիշտ հասկացանք հիմնականում կամ շատ դեպքերում էլի մայիսին վարչական շրջանների սահմաններում: Ուրեմն այդ մեծ վարչական կուրսակցությունը, գոնե, արհեստականորեն մի՛ կոչվե՛ք համայնքներ, մի՛ նաեւ այսպես խեղաթյուրե՛ք մեր սովորական դասակարգումն ու լեզվաբանաբանությունն էլ: Վարչատարածքային միավորներն այլ կերպ անվանել եւ ինչդեպիս դասակարգել, կրկնել ուրիշներին, հարմարվել նրանց, մենք դասական ճանապարհ չենք անցել, այնտեղից վերցնելիք չունենք:

Հասկանալի է, համայնքների միավորումները գուցե թելադրված են նաեւ բացառելի ֆինանսական դժվարություններով, բայց մասշտաբներն ու դրսևորումները մտածող են: Իշխանությունները, նշելով նման միավորումների դրական կողմը, արդյո՞ք հաշվարկել են նաեւ դրանց հնարավոր ռիսկերն ու բացասական հետևանքները՝ հասկացողներ փոքր գյուղերի, սրանց ձակասագրի համար:

Այս քաղաքականությունը երեւի մշակող ու իրականացնող լիազոր մարմինը կոչվում է ՀՀ սարածային ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ եւ ներկայադրվածների միասնարարություն: Մինչդեռ դեպք է լինել սարածային ԶԱՐԳԱՏՄԱՆ, փոխվել փիլիսոփայությունը... Այսօր միավորումն ու կենսոնացումն արդյո՞ք ավելի շատ կոզմիկ սարածների զարգացմանը, թե՛ իշխանության կողմից դրանց բնակչության առավել կառավարելիության ապահովմանը: Ի հետևանս նաեւ առավել կենսոնացնելով, հեռացնելով սովորաբար հենց հակառակը՝ աղակերպներն ու դասակարգը ինքնակառավարումը, այն դարձնելով արդեն ոչ այնքան տեղական:

...Բայց երեւի այս խոսակցություններն էլ անտեղի են, որովհետեւ կա խորհրդարանական մեծամասնության կառավարության բերած նախագիծը Ազգային ժողովում նույն այդ խորհրդարանական մեծամասնության բավարարող ձայներով անվերադարձ ընդունելու անհողողող մեխանիզմը: Էլ ի՞նչ ֆինանսավորումներ, ի՞նչ բան:

Ուրեմն սղասե՛ք «լավագույն ավանդույթների» շարունակմանը:

«Անիծվի լուսերազնը...»

➤ 8 Իր բազմաթիվ ֆանտաստիկ ու անբնականայնի բարեգործական մտահղացումներով ու նախաձեռնություններով աչքի ընկած մեր հայրենակցին Սանկո Պետրուրոն այսպես են բնորոշում. «Պետրուրոն հարուստ է սաղանդավոր մարդկանցով: Ոչ թե ամոլագող բառերով, այլ կոնկրետ գործերով, մարդկանց հանդեպ մարդկային վերաբերմունքով Հայաստանի Պողոսյան ցույց է ցույց տալիս, թե ինչպես դեմ է աղբի, սիրելի հայրենիքը եւ մեր քաղաքը, որին մենք ծառայում ենք: Մենք հղաք ենք, որ մեր քաղաքում ապրում են նրա նման մարդիկ»:

Կորոնավիրուսի համավարակի բռնկման հենց սկզբնական շրջանում Պողոսյանը շատել է Ռուսաստանի հյուսիսային մայրաքաղաքից հայրենակիցներին ուղարկել իր աջակցությունը՝ թոփերի արհեստական օդափոխության սարք, որը սրամադրվել է Նոր Մարտի ինֆեկցիոն հիվանդանոցին, իսկ Արցախյան վերջին լուսերազնի օրերին ֆաջ գիտնականները, որ առավել քան երբեք, մեզ անհրաժեշտ է համազգային համախմբվածություն՝ Հայրենիքն ցուցաբերել է իր անսահման օգնությունը, որը մինչև օրս շարունակվում է:

Շուտով նոր հուշարձանի բացում է սղասվում Երևանում, զոհվածների հուշակոթողի բացման արարողություն: Եվ թող մեզ երբեք հանգիստ չստանա Հայաստանի խոսքերը՝ անիծվի լուսերազնը, թող այլևս նման հուշակոթողներ վեր չստանան...

Չոհված սաների անվանագանկ

1. Պառլաման Հայկ Վահրամյան
2. Մանվելյան Հունան Սարգսյան
3. Համբարձումյան Էդգար Հովակիմի
4. Մարանջյան Էդուարդ Արսուի
5. Չափնյան Արեն Արթուրի
6. Համբարձումյան Հովհաննես Մխիթարի
7. Աղայան Արսեն Գրիգորի
8. Խեչոյան Արսեն Կարենի
9. Ղազարյան Միշա Արմանի
10. Գալստյան Լեւոն Արմենի
11. Հովհաննիսյան Սեդրեկ Արսաբեկի
12. Նազարյան Ավագ Արթուրի
13. Խաչատրյան Հրաչ Նորայրի
14. Գիմուսյան Նարեկ Համլետի
15. Խաչատրյան Կարեն Արմենի
16. Մկրտչյան Արամ Միտի
17. Ասլանյան Վազգեն Արմենի
18. Խաչատրյան Վահե Հրանտի
19. Ղազարյան Արման Արսենի
20. Ասատրյան Նարեկ Վլադիմիրի
21. Հովսեփյան Նարեկ Գրիգորի
22. Սողոմոնյան Սիփան Արմանի
23. Երմախանյան Գոռ Վարդանի
24. Հովհաննիսյան Մելին Թելմանի
25. Առաքելյան Արմեն Ալիկի
26. Իսախանյան Սիմոն Ստարակի

Կասարվածի հետ համակերպվելու փորձ

Ամեն օր, ամեն վայրկյան, ֆարսանգ, անհաջողակ, արցունքի ու կարոտի մեջ անփոփոխված, քանակալ նոր դասերություններ են ի հայտ գալիս, մինչ կասարվածի հետ հասց տարելու, համակերպվելու փուլը երբեք չի գալու: Պատերազմից գրեթե մեկ տարի անց Կարեն Հովակիմյանի մայրը՝ Տիգրան Գալստյան, որդու համար սիրելի դարձած վայրերում փնտրում է նրան: Չավակի յուրահասուկ ժողիսին կարոտ մոր ցավն ընդգծվում է աչքերում հավաքված արցունքով, սղասուճով, ցավով:

Կարենը ծնվել է 2001թ օգոստոսի 10-ին Արմավիրի մարզի Նոր Կեսարիա գյուղում, այնուհետև ընթանալով տեղափոխվել է Բնակվել են Արմավիր քաղաքում: Բազմազգակ ընթանալի չորրորդ տարին էր Կարենը, ուներ չորս եղբայր եւ մեկ քույր: Ընթանալի զբաղվում էր հողագործությամբ:

«Կարենն աշխատել էր, գումար էր հավաքել, ու մինչև բանակ գնալը այդ գումարով ինձ ու եղբոր կնոջ համար մասանի էր գնել, մի մասանի ու վզնոց էլ

գնել էր մյուս եղբոր աղաքա կնոջ համար, որ հետ գար ու իր ձեռքով իր նվերը փոխանցեր: Այն չհասավ իր հասցեատեղի, սակայն փոխանցվեց քույրը, որդես իր հասցեատեղի»,- լուսանում է մայրը, հայացքն ուղղում որդու նվերի մասանուն, խորը շունչ փռելով, աղա շարունակում. «Կարենն շատ աշխատասեր էր, սարքեր գործեր էր անում, փորձում էր իր սեփական իրերը վերցնել իր վրա: Ինչքան ուզում էր հոգնած լինե՛ր, եթե մի բան աշխատե՛ր, առանց սրտաբանի տեղից վեր էր կենում»:

Կարենը խորապես գնահատում էր իր ծնողների անձնավորությունն ու ջանքերը, ուզում էր բարձրացնել իրենց ընթանալի կյանքի որակը՝ աղափնելով սեփական ուժերին:

«Շատ աշխատասեր տղա էր Կարենը, անսրտաբան, բարի: Եթե իմանար, որ մեկը կարիքի մեջ է, ինքն իսկույն հասնում էր օգնության առանց մտածելու իր մասին: Ցավով մարտի դասում էլ նույն կերպ վարվեց»,- լուսանում է հարեանուհին՝ Արփինե Սարգսյանը:

Ռիթեկյանը, որը Հովակիմյանների ընթանալի մեծերներից է: Կարեն Հովակիմյանը 2019 թվականին զորակոչվել էր բանակ: Ծառայության անցնելով Արմավիրի զորամասում՝ ստացել էր սերժանտի կոչում, աղա ծառայությունը շարունակել Ջաբրայիլում:

«Պատերազմի ժամանակ կոչվել է հերոսաբար: Սղաներից մեկը լուսանում էր, Կարեն այնքան արագ էր վիրավորներ բերում, որ չէինք հասցնում տեղափոխել: Փաստորեն, արագ մեքենա վարելու համար սանը նկատողություն էր ստանում, լուսերազնում այդպես բազմաթիվ կյանքեր փրկեց»,- ասում է Արփինեն:

Կարենի եղբայրը՝ Հայկը, եղբոր մասին խոսելիս նշում է, որ նա կյանքում ոչ մի բանից չէր բողոքում, միայն դրական էր ներկայացնում: Ասում է, երկուսով շատ ծրագրեր ունեին, որոշել էին, որ բանակից հետո միասին շինարարությամբ են զբաղվելու, մանր ֆայլերով, բայց առաջ են գնալու:

«Հինգ եղբայր ենք, բայց իր բնավորությունը յուրահասուկ էր: Նվիրված էր ընթանալի, ընկերներին,

հայրենիքին: Պատերազմի առաջին օրը անմիջապես դիրքեր է բարձրացել, հմտությունները լավագույնս ներդրել է մարտում, ու ոչ մի ռոտե չի երկմեղ, երբ եկել է նույնիսկ սեփական կյանքը զոհելու դեպքում»,- լուսանում է մեծ եղբայրը՝ Արսաբեկը, որը մասնագիտությամբ ասանաբույժ է:

18-20 տարեկան գյուղաբնակ տղաները միշտ աղբի են՝ շատերի ուշադրությունից դուրս, բայց դաստիարակ մեծ թիվների ու ֆաջագործությունների. նրանք դեռ բացվելու, բացահայտվելու տեղ ունեին, դրա հետ մեկտեղ՝ իրենց ձգտումները ընդարձակելու: Նրանք ավելի լայն հորիզոնների կոչվեցին, չէ՞ որ դեռ չէին հասցրել իրենց համեստ միջավայրից դուրս գալ:

Արփինեն լուսանում է, որ Կարենը երկու օր շրջափակման մեջ է եղել, սեփական ուժերով հետ է շարժվել թե՛ իրենց շրջանում, շրջանում եւ օգնության սղասելով՝ թե՛ իրենց նոր ուժերի կողմից վիրավորվել եւ արմաբան եղել հոկտեմբերի 14-ի լուսա առավոտյան: Ծնողները զգացել են որդու մահը, վախկալված լուսերազններ են ունեցել

ԿԱՐԵՆ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ 2001-2020

ամբողջ օրվա ընթացքում: Կարենի մարմինը հունվարի 13ին հանձնել են հողին, իսկ հուշերը՝ կենդանություն ստացած, մեռակ չեն թողնում ընթանալի անդամներին: Տանն ամենուր Կարենի հետքեր են, նրա նկարներով հավաքած անկյունը, նրա ժողիսը: Այժմ Կարենի կարոտը Հովակիմյանները զգում են Կարենի նորածին եղբորդուց, որին անվանակոչել են նրա անունով: <ՄԱՐՏԻ ԿԵՆՏՆՅԱՆ

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դոգ, դրոժետուր

Հայկական հարցը ներկա փուլում

Տարիներ առաջ, երբ սովորում էի հավաքարանի դասնության ֆակուլտետում, ինձ համարում էին աշխույժ, լայն գրեք կարգացած, խելացի ու բանիմաց ուսանող: Բավականին հետաքրքրասեր էի: Լինում էին դեղմեր, երբ իմ հարցերով ներքին էի գցում նույնիսկ որոշ դասախոսներ: Հետաքրքրություններս շրջանակը բավականին լայն էր, սակայն կային հարցեր, որոնց նկատմամբ առանձնահատուկ հակումներ ունեի: Այդ օրերից էլ եղավ այնպես, որ հարցերի հարցն ինձ համար միշտ մնաց Հայկական հարցը՝ ժամանակի ընթացքում իր բոլոր դրսևորումներով: Հարց, որին նվիրվել ու որի մասին շարունակում են գրվել մեծաթիվ ուսումնասիրություններ: Հարց, որի վերաբերյալ իմ կարծիքով ամենամարդկայականը Լեոյի «Հայկական հարցն այնքան հին է, որքան հայ ժողովուրդը» սահմանում է: Ինչու, քանի որ որքան ատրում է հայ ժողովուրդը, դասնության բոլոր կեռնամներում այն ուղեկցել ու ցցվել է հայ ժողովրդի առջև:

Ցավոք, Հայկական հարցը մեզ համար լայն հաճախ գրեթե նույնացել է լինելու, գոյատևելու, իսկ երբեմն էլ՝ ղեկավարություն ունենալու եւ այն ղեկավարելու գաղափարի հետ: Այդ հարցը որդես Արեւելյան հարցի (Օսմանյան կայսրության հետագա ճակատագրի հիմնախնդիր) բաղկացուցիչ մաս, ավելի կոնկրետացավ եւ դիվանագիտության հիմնախնդիր դարձավ 1878թ. սկզբում Սան Ստեֆանոյի եւ առաջ Բեռլինի վեհաժողովում ընդունված դաճնագրերով: Հայ մտավորականությունն անմասնադատ ու գեղարվեստ այդ փաստից եւ որդես աշխարհի ամենազգացմունքայիններից մեկի՝ հայ ժողովրդի ներկայացուցիչներ, փեթերը վեր փառած, բոլոր աստիճաններում ու բոլոր միջոցներով ներկայացնելու լուծում սալու Հայկական հարցին: Չհասկանալով, որ ուժերը չափազանց անհավասար էին, որ միայն ֆիդայիների գերմարկային հերոսություններով ու նվիրվածությամբ եւ կայծարային հրացաններով հնարավոր չէր հաղթել հսկայածավալ Օսմանյան կայսրությանը:

Հենց այդ դրանից էլ Հայկական հարցը հիմնականում ողբերգական ընթացք ունեցավ, եւ չնայած որոշ ձեռնարկներին, շարունակվում է նաեւ այսօր Արցախի հարց ձեւակերպումով: Իսկ մենք համառոտն չենք կարողանում հասկանալ ու գիտակցել, որ չկա առանձին Արցախի հարց եւ որ եղել է ու կա Հայկական հարց, իսկ Արցախի հարցն ընդամենը Հայկական հարցի բաղադրիչ է: Եվ երբ մի գեղեցիկ օր լուծվի Հայկական հարցը, այն բնականաբար կներառի նաեւ Արցախի հարցի լուծումը: Երբ ազգովին հասկանանք այս դարձ ճշմարտությունը (որից առաջին դեռ լայն հեռու ենք ցավով), կդառնանք փառաբանական ազգ եւ կունենանք իրական ղեկավարություն, որի շնորհիվ նաեւ՝ անվստահ, արժանապատիվ ու բարեկեցիկ կյանք: Անդայան հարկավոր է գիտակցել նաեւ, որ ինչդեպ մի առիթով ասել է Արամ վեհափառը՝ «Արցախը շարունակությունն է Հայաստանին. եւ Սփիւռքը շարունակությունն է Հայաստանին»: Հետեւաբար հայ ժողովուրդը ղեկ է համախմբվի Հայաստանի շուրջ՝ այն համարի ամեն բանից ու ամենից առավել, մեր սրբություն սրբոցը, իսկ Հայաստանի հզորացումն ու անկախության ամրապնդումը՝ յուրաքանչյուր հայի եւ ամբողջ հայության կեանքի նշանաբանը, կյանքի նշանակն ու սրբազան գործը: Միայն այդ դեղմունք հնարավոր կդառնա Հայկական հարցի ասփճանակալ լուծմանն անդրադառնալ:

Այսինքն՝ նախ հարկավոր է համախմբվել, միակամվել եւ չմոռանալ, որ Աստված մեզ հարակից սարածների վրա իբրևոր, բնական ամրոց հայրենիք է սվել: Ու

եթե մի հրաժեղ բռնացվելին, փակ ղախելին մի ֆանի լեռնանցք, աղա աղաով կարդեինք ու կբարգավաճեինք: Սակայն, ինչդեպ Ռուբեն Տեր Մինասյանն է ձեւակերպել, կազմակերպական արվեստի բացակայության դասառով ոչ միայն չենք ղախողանել, այլեւ կորցրել ենք ղախողանելու հարցերի մեծագույն մասն ու ծվարել նրա հյուսիս արեւելյան մի հասվածում: Իսկ ամենացավալին այն է, որ այսօր էլ սարածային կորուսները կարծես թե շարունակվում են....

«Ինչու» հարցին ղախախաղանքի համար ընդամենը մեկ կարեւոր հանգամանք ղեկ է նկատի ունենանք. դեռ վաղըցական ժամանակներից էր հայսնի, որ հայերին ընդհանրապես անհնար էր հաղթել, բայց նրանց կարելի էր բաժանել, որից հետո լայն կլինի դա իրականացնել: Պարսկաստանի արքա Դարեհ առաջինի այս միտքը ցնցում է իր խորաթափանցությամբ ու բոլոր ժամանակներում ֆնդություն բռնելու կարողությամբ: Ինչդեպ նախկին դարերում, այնդեպ էլ այսօր, մեր թեմամիները մեզմից լավ գիտեն մեր անմիաբանության մասին եւ միշտ օգտվել են ղախողանական այդտեսակ ղախողներից: Ցավոք, նույնը կրկնվեց 44-օրյա դասերազմի ընթացքում: Իբրևանության համար մեր ներքին անգիջում զգվեցող ղախող առիթ էր թեմամում՝ իր նդախակալուն իրականացնելու համար: Հասկանալի է, որ հանրային սարքեր գաղափարներով սոգորված խմբերն ինքնին չէին կարող համախմբվել, բայց դա կարող էին անել սվալ ղախող կարեւորագույն առաջնությունների, օրինակ՝ ղեկավարության կայացման շուրջ: Կողմերին անհրաժեշտ էր ուղղակի վեր կանգնել խմբային օտերից, համարժեք կամք դրսևորել եւ կենսունակ ղախողազմի հիմնախնդիրը լուծելու, իսկ խաղաղ ժամանակներում արդեն՝ ստեղծարար ամենօրյա սֆնաջան աշխատանքի վրա: Քանի որ միայն փոխադարձ հարգանքի վրա հիմնված ղեկավարանակերտ աշխատանքով է հնարավոր շենացնել եւ հզորացնել մեր հայրենիքը: Շատերը կարող են չհամաձայնել մերիս հետ, բայց խորհել այս հարցերի շուրջ՝ կարծում են անհրաժեշտ է:

Անչափ կարեւոր է հասկանալ նաեւ, որ «Հայաստանում մինչեւ վերջ չեն գիտակցում այն դերը, որն ունի Ռուսաստանի Դաճնությունը Հայաստանի անվստահության աղախովման հարցում: Ամերիկյան հեփիաթներով կամ ֆրանսիական աստիճանական փաղոց-մեղոց խոսուններով (որանք խոսուններից այն կողմ երբեք չանցան) Հայաստանի սարածների անվստահությունը չի աղախովվելու, Լեռնային Ղարաբաղի բնակիչների կյանքն անվստահ ղի դառնալու»: Իսկ Մոսկովումայի ղախողանակոր, հայսնի ղազմական լրագրող Անդրեյ Սեղվեդեփի կարծիքով, որն այնքան էլ հեռու չէ իրականությունից, այդ «Անվստահություն-

ը եւ խաղաղությունը առաջին կարող է աղախովել բացառապես ղուս գիմկորը, ղուսական գեմը եւ Ռուսաստանի Դաճնությունը: Մնացածը՝ ղողոյիզմ է»:

Գաղսնիք չի նաեւ, որ ներկա ղախող Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի միասնական վերաբերմունքը Հայաստանի եւ Ռուսաստանի Դաճնության նկատմամբ խաղաղության որեւէ հույս չի ներսնջում սարածաշուքում: Արցախի կարգավիճակի հարցը շարունակվում է բաց մնալ: Ցավոք, ղախողազմից հետո Հայաստանը լայն է թուլացել ու այլես փաստերն առաջին Արցախի անվստահության երաշխավոր չի կարող լինել: Սակայն Արցախի կարգավիճակի հարցը լուծված չէ, եւ այն ղեկ է լուծվի խաղաղ բանակցությունների միջոցով, որի երաշխավորը Արցախում զսնվող ղուսական զորքն է: Արցախը հիմա աղաղում եւ շենջում է այն հավասով, որ ղուսական զորքը երբեք չի լինելու Արցախը: Դրա հաստատումն այն է, որ Ռուսաստանն այս սարածաշուքում իր փաղափական օտերն ունի, որոնք ընդհանուր գեմով համընկնում են հայ ժողովրդի ձգտումներին: Հետեւապես ղեկ է մեղել, որ իր հայրենիքի օտերը գիտակցող մարդն, ըստ ՌԴ Պետդումայի ղախողանակոր Կոնստանտին Չասուկինի, «չի կարող լինել իսկական ղուս ղախող, եթե այս հարցում ունի թուրքամեք դիրքորոշում եւ չի ձանաչում Դաղիվանքը, Ամարաքը, Գանձասարը՝ որդես հայկական ժառանգությունը»:

Հանրահայտ ճշմարտություն է, որ «Մենք մնացել ենք ղախողության մեջ»: Ավելին, երբեմն դարձել ենք դրա գերին: Այնինչ, ընդամենը հարկավոր է հիշել ու գիտակցել, որ անգամ հարյուր սարի առաջվա մեր ղախողությունը ցույց է սալիս, ու ամենավաճ սիդողական ղախողաններում, անգամ գեմեր չունենալով՝ մարդիկ չէին թրանում, կռվում, դիմադրում էին, եւ դրա շնորհիվ վեր հաննեցինք որդես ժողովուրդ: Բայց եթե որեւէ մեկն այսօր ուզում է թրանալ, նրան ոչ ոք ոչ մի բան չի կարող անել, թող գնա թրանա: Ում համար դարձ չէ, որ թուրքերի մեծ մասն իրենց ծագումով հայեր կամ հույներ են: Այնդեպ որ, ով չի դառնալու, չի դառնա, կզոհվի, բայց չի դառնա: Վստահ եմ, որ բոլոր այն մարդիկ, ովքեր իրադես հայ են մնալու, կաղաղուցեն, որ իրենք ավելի ուժեղ են, ֆան մնացածները, որոնք թրագել են: Պարզապես հարկավոր է լարել վերջին ուժերը, սոկալ բազմաթիվ ու բազմաթիվ դժվարություններին, խելամիճ վարվել մեր բոլոր հնարավոր դաճնակիցների հետ, ինչու չէ՝ նաեւ սիրաշահել նրանց, շոտափելի դարձնել Հայկական հարցի արդարացի լուծման հիմքերը եւ փորձել առաջ շարժվել այն հաստատ համոզումով, որ մոտ աղաղայում կազարարվի դրա լուծման սկիզբը:

Գիտեմ, մեծ թվով խոչընդոտներ կան այդ ձանաղաղին եւ դրանցից մեկը ժո-

ղովրդի երկփեղկված վիճակն է: Ցավոք, այն վիզը, որ առաջացել է սերերի ու սղիսակների միջեւ, ավելի է խորանում: Միմյանց չիմադրուժող բառաղաշարով վեճերի ու շանտեւանների սեղով «հերոսությունների» վերջը կարծես չի էլ երեւում: Իսկ օրվա իբրևանությունները թեւեւ աջ ու ձախ հայսարարաում են հանդուրժողականության մասին, սակայն իրականում ոչ գիջում են, ոչ էլ ղախաս են որեւէ գիջում: Հանձարեղ Գյոթեն ասում էր. «Չկա ավելի վստահակոր մեկ ուրիշը, ֆան իբրևանության հասած հիմարը»: Ես իհարկե հակված չեմ կարծելու, որ մեղանում իբրևանության են հասել հիմարներ, սակայն այս անհանդուրժողականության հիմքերը նրանք դրեցին: Ամենակարեւորը սակայն դա էլ չի, այլ այն, որ նրանք ուղղակի ղախողան են ամեն ջանք գործարելու եւ օր առաջ վերջ դնելու այս սարափեղկված վիճակին: Մի բան, որին ֆաջատեղյակ են նաեւ մեր թեմամիներն ու հակառակորդները, որոնք սրաստոփ այստեսակ ղախողներ են սղասում, որ խաղաղ կամ ղազմի ուժով եւ իրենց ձեւով՝ թուրքավարի, լուծեն Հայկական հարցը, ինչդեպ արեցին դա 1915-ին:

Իրադես էլ, խաղաղ մեթոդները հայրենիքի ու ժողովրդի համար ղակաս վստահակոր չեն: Պատերազմի ժամանակ մեր երեկվա երեխաներն իրենց կյանքը սվեցին, որդեսգի այսօրվա երեխաները խաղաղ ղախողաններում դրոց գնան, կրթություն սսանան ու կարդան իրենց անհոգ մանկությունն աղախոված սղերի ղախողությունները, հիշեն նրանց անունները, ձանաչեն դեմով: Նրանք հերոսաբար գնացին, որ մենք աղաղենք: Բայց մեր այդ աղաղելն անիմաստ կլինի, եթե մոռանանք նրանց: Աղաղելով ղիսի աղաղենքն նրանց անունն ու փառքը, վառ ղախող նրանց հիշատակը եւ երբեք ու երբեք չուրանանք նրանց սիրանքը: Իսկ կասկածից դուրս է, որ ինչդեպ իրավացիորեն շեշում է ֆաղափագիտության դոկտոր, դրոժետուր Անդրեյ Սանդիլոն, Թուրքիայի հետ սահմանները բացելուց հետո՝ կսկսվի Հայաստանի գոյության հետաշուքավարը: Մնեսական բոլոր կարեւոր եւ համակարգային կառույցները գնվելու են թուրքական կաղիսալի կողմից, ինչդեպ թուրքերը արեցին Վրաստանում, Իրաֆում, Զուրդիստանում եւ այլ վայրերում: Հայաստանի սնեսությունը օր օրի սեղի է սալու թուրքական կաղիսալին եւ վերջիվերջ առնելու եւ թուրքական հսկողության ներքին: Այս ամենը թույլ չսալու համար Հայաստանն ամեն գնով ղեկ է բոլոր հեռանկարային ծրագրերում ընդգրկի բարեկամ երկրների կաղիսալը, թիրախային ներդրումների համար հրավիրի ներդրողների: Հակառակ դեղմունք՝ թուրքական կաղիսալը կուլ կսա Հայաստանը: Այս առիթով հիշեցի՝ Դիոգենեսը ղախողանակոր էր ձաշել: Ուսելինքն ընդամենը հաց ու ոսղ էր: Այդ ժամանակ նրան մոտենում է մեկ ուրիշ փիլիսոփա՝ Արիստոթոլը (արքայի սիրելին):

- Սովորիր հաճոյանալ արքային եւ դու միայն ոսղ չես ուսի,- ասաց Արիստոթոլը:

- Սովորիր ոսղ ուսել եւ սիդոված չես լինի հաճոյանալ արքային,- նրան ղախախանում է Դիոգենեսը: Իսկաղաղես հանձարեղ գաղափար է եւ խիստ անհրաժեշտ հայրենիս համար: Եթե իսկաղաղես ուզում ենք օր առաջ արդարացի լուծված սեսնել Հայկական հարցը, ղեկ սովորենք դիմակայել բոլոր սեսակ դժվարություններին, զգուշանանք խաղաղ եւ այլ ձեւերով մեզ սրկացնել ցանկացողներից, համախմբվենք հանուն հայության աղաղայի որդեկ ներքն եւ խելամիճ եւ հաշվենկաս լուծումներով առաջ շարժվենք ղախողության մեղ համար նախասեսակած ամենահարմար ուղիներով:

ԳԵՂԱՍ ԲՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Գրավիչ վերնագիր՝ ժամանակակից դեռության սնեսագիտություն

«Ժամանակակից դեռության սնեսագիտություն» 535 էջերից բաղկացած ծավալուն աշխատության հեղինակները Երևանի դեռական համալսարանի սնեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի երկարամյա դասախոսներ են, սնեսագիտության դոկտոր **Ազն Մարկոսյան**, սնեսագիտության թեկնածուներ **Վահագն Խաչատրյան** և **Էլյանուր Սաթևոսյան**, որոնց համընդհանուր հաճախ է հանդիպել հեռուստատեսությանը և համացանցին շարժված անվանաբեր հանդիպումների ու ֆնարկումների ընթացքում: Ի դեպ՝ Վահագն Խաչատրյանը շաբաթներ առաջ նշանակվել է ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության ղեկավար, ոմանց համար՝ սարտիմակ. սա ի միջի այլոց:

Հեղինակներն իրենց կազմած նախաբանում նշում են, որ «հայնի է, որ գիտության երկու ոլորների՝ ֆաղափականության և սնեսագիտության շուրջ բոլորը կարող են խոսել և կարծես թե յուրաքանչյուրին թվում է, թե ամենալավ ֆաղափագներ կամ սնեսագիտություն իմն է»: Վկայակոչում են գերմանական միավորված դեռության հիմնադիր **Օսոն Բիսմարկի** խոսքերն այն մասին, որ «բոլորին թվում է, թե իրենք գյուղատնտեսությունից հասկանում են, ֆանգի ամեն օր կարսոֆիլ են օգտագործում»: Որոշագի իրենց ասելիքն ու նպատակները հենց այնպես չհնչեն, հեղինակները հռչակում են 5 գրքից բաղկացած մասնագետի իրենց ծրագրերը, հետևյալ վերնագրերով: 1. Պեռության և ժողովրդի մարտահրավերները, 2. Տնտեսության դեռական կարգավորման գործիքակազմը, 3. Եկամուտների և հարստության բաշխումը ՀՀ-ում, 4. Սոցիալական ֆաղափականությունը ՀՀ-ում, 5. ՀՀ արտաքին սնեսական ֆաղափականության հիմնախնդիրները:

Իրենց ասելիքն ու խոսքը հիմնավորելու նպատակով հեղինակներն ընդգծում են, որ ՀՀ զարգացման այս բեկումնային փուլում կարևորվում է սնեսության դեռական, այդ թվում կարգավորման մոտեցումները և մեթոդները կիրառման անհրաժեշտությունը: Ակնհայտ է, որ դեռության կարգավորիչ դերի դասական գոյություն ունի մեր կյանքի գրեթե բոլոր բնագավառներում, սակայն ասվածը մեծ է դրսևորվի դեռության, որպես իր սեփականության արդյունավետ սիրոզ ու կառավարողի, գործառնայի իրականացման ժամանակ՝ ժողովրդական մրցակցության և բազմակարգաձև սեփականու-

թյան դայնամիկություն: Հեղինակները հետևյալ հարցն են բարձրացնում. ի՞նչ է սեռի ունենում, երբ հասարակության անդամները կամ դեռական մարմինները «հարգում» են մասնավոր սեփականությունը և դասակարգում ժողովրդի կողմից: Շուկան, դասակարգում ասած, բաց աշխարհ է, որտեղ գոյանում է գործարհների խիտ ցանց, որոնք կառավարվում են միմյանց հետ և դրանով իսկ հավասարակշռվում են: Այստեղ յուրաքանչյուր ու աշխատանք է իր սեռականությանը՝ ելնելով իր ցանցից կարգավորել իր մասնավոր սեփականությունը, բնականաբար կիրառելով իր գիտելիքները և հմտությունները: ՀՀ-ի դարաշրջանը սնեսությունում մրցակցության բացակայության դասառնակ աղբյուրների ու ծառայությունների գները չեն նվազում, խախտվում է ոչ թե արտադրությունը, այլ աղբյուրների և ծառայությունների մեծությունը, ինչի հետևանքով չեն ստեղծվում մոտ աշխատանքներ, ինչն էլ դասառնակ դասառնակ բնակչության զանգվածային արագադեբի: Որպես ասվածի հիմնավորում նշվում է համաշխարհային բանկի այն վերլուծությունը, ըստ որի 2008 թվականին ՀՀ մեկ բնակչի հաշվով ընթացիկ ՀՆԱ-ն կազմել է 4010 ԱՄՆ դոլար, 2016-ին՝ 3615 ԱՄՆ դոլար, կամ անկումը կազմել է մեկ շնչի հաշվով 395 դոլար, շուրջ 10 տոկոս: Հեղինակները հույս են հայտնում, որ Հայաստանի Երրորդ համադրության վերջին երկու տասնամյակների դեբիտներն և իրականացված ֆաղափականությունը կնվիրվեն բազմաթիվ ուսումնասիրություններ, կսրվեն սարքեր գնահատականներ:

Առաջին գրքի ենթաբաժիններից մեկը վերնագրված է՝ երկրի զարգացման անվանագրության գնահատումը: Վերլուծությունում նշվում է. որպեսզի հնարավորություն լինի իրականացնել և աղբյուրները ազգային ցանցի դասակարգումը, այսինքն՝ լուծել ազգային անվանագրության հիմնախնդիրը, անհրաժեշտ է ունենալ «նյութական» աղբյուրներ: Փաստորեն սնեսական անվանագրությունը ազգային անվանագրության «նյութական» մասն է: Հետևաբար, ազգային անվանագրության հիմնախնդիր հանդիսացող ազգային ցանցի մեջ զգալի տեղ են զբաղեցնում սնեսական ցանցերը: Միանշանակ է, որ սնեսա-

կան անկախության աղբյուրները երկրի անկախության կարևոր երաշխիքներից է, հասարակության և անձի կայուն և արդյունավետ կենսագործունեության դայնամիկությունը: Վերլուծության հեղինակներն անդրադարձել են ազգային հարստություն ստեղծելու սնեսության մեթոդի խնդիրն, նշելով, որ ազգային հարստության աճը մարդկանց կենսամակարդակի բարձրացման անհրաժեշտ դայնամիկ է, սնեսական առաջընթացի նախադրման և արդյունք, երկրի սնեսական հզորության կարևորագույն ցուցանիշ: Նշվում է Սինգապուրում բնակչության մեկ շնչի հաշվով ազգային հարստության մեծությունը, որը ՀՀ-ի համադասարան ցուցանիշը գերազանցում է 14,6 անգամ, հիմնականում ձեռք է բերվել մարդկային կադրերի հաշվին, ինչը օրինակ կարող է ծառայել ՀՀ-ում ազգային հարստության ավելացման ֆաղափականության մեթոդների և իրականացման ժամանակ: Երևույթն այս տեսակետից դիսարկելիս ակնհայտ է դառնում, որ ՀՀ սնեսությունը կարիք ունի լուրջ կառուցվածքային փոփոխությունների՝ դիվերսիֆիկացման, գլխավորապես սնեսական գործունեության այնպիսի ոլորտների զարգացմանը, որոնք աղբյուրներ են առավելագույն ավելացված արժեք՝ մարդկային կադրերի հնարավորությունների ընդլայնմանը և ներուժի ընդգրկմանը:

Գրքի գլուխ 2-ում ֆնարկվում է «Գործարարությունը որպես սնեսության զարգացման մարտիկ» թեման: Լինելով մեկուկեսի զանգվածային դրսևորման կերպ՝ գործարարությունը նախ և առաջ մտածողություն է, կամ դրա ձեռք, որը մեծ է ունենալ իմաստ և բովանդակություն: Գործարարությունը ազգամիջյան հարաբերությունների մեծացման և միավորման արդի հիմնական միջոց է միջավայրն է: Որտեղ երկրում ձեռավորված գործարարության միջավայրի բնութագիր է սլյալ երկիր մեղմոսող օտարերկրյա ներդրումների և երկրից արտահոսող ներդրումների հարաբերակցությունն ու այդ հոսքերի արժեք: Գործարարության ծավալման զանգվածային հիմքը փոքր ու միջին կազմակերպություններն են: Եվրոմիության երկրներում ՀՆԱ-ի 75-85 տոկոսը արտադրվում է ՓՄՁ-ներում, ԱՄՆ-ում այդ ցուցանիշը ավելի բարձր է: Պարզ է նաև, որ դրանք դարձել են բնակչության զբաղվածության հիմնական ոլորտ: Թեև համադրությունում, թե՛ նախկինում, թե՛ ներկայում, լայն բան է արվել ու արվում այս ոլորտի կայացման ու զարգացման գործում, բայց մեզանում չի ձեռավորվել դրանց այն ֆանկությունը, որը վաճառական նշանակություն կարող է ունենալ երկրի ֆաղափական և սոցիալ-սնեսական զարգացման համար: 2017-ին համախառն ավելացված արժեքի ՓՄՁ-ների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում կազմել է 41 տոկոս: Այս սուբյեկտների կողմից վճարվող հարկերի տեսակարար կիսը ՀՀ դեռական բյուջեի հարկային եկամուտների ընդհանուր գումարում եւս ցածր է, ֆանի որ դրանց կողմից արտադրված աղբյուրների ու մասնավոր ծառայությունների ծավալում չեն ներառվում ավելացված արժեքի ու ակցիզային հարկերը:

Վստահորեն կարելի է նշել, որ բազմափորձ հեղինակների արված աշխատանքը կիսաբերի ՀՀ սնեսական և սնեսագիտական համայնությունը: Նաև ակնկալում ենք, որ արված վերլուծությունները կնպաստեն երկրի սնեսության կայուն կայացմանն ու զարգացմանը, **Պարույր Սեւակից** մեջբերումով.
Բոլորն այժմ կարդալ գիտեն, Ուրեմըն փառք... կարդացածը հասկացողին...

14.09.2021թ.

Տուր-ցերեկույթ՝ նվիրված ռազմական բժիշկի հիշատակին

ԲԼԱԴԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Սեպտեմբերի 11-ին, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի համերգային դահլիճում տեղի ունեցավ հուշ-ցերեկույթ՝ նվիրված Արցախյան 44-օրյա պատերազմում զոհված ռազմական բժիշկ **Նարեկ Մետրոյանի** հիշատակին:

Նարեկ Մետրոյանը ծնվել է 1989 թվականին Ստեփանակերտում: Դեռ մանկուց փայլել է բոլոր բնագավառներում. երգում էր, դաշնակահար էր, դերասան: Ստեփանակերտի Մանկապատանական ստեղծագործական կենտրոնի մանկական երգչախմբի սաներից էր: Այդ երգչախմբի հիմնի վրա ստեղծված «Մռակած» դեռական կամերային երգչախմբում:

Սակայն, ի վերջո ընտրել էր ամենամարդասիրական մասնագիտությունը. 2006 թվականին ընդունվել է ԵՊԲՀ ռազմաբժշկական ֆակուլտետ:

Նարեկը բուժառայության մայր էր, Միխայելյան համալսարանական հիվանդանոցի Դիմաձեռնային վիրաբուժության բաժանմունքի կլինիկական օրդինատոր:

Նա մասնակցել է 2016 թվականի արհիվյան ֆառոյա պատերազմին: Փրկելով հարյուրավոր զինվորների կյանքեր՝ զոհվել է «Արիության» մեդալով:

Պատերազմի լուրջ սանալուն դեպքում Նարեկ Մետրոյանը ցատկ է Արցախ նաև 2020 թվականին: Նա նշանակվել է հոգաբարձու իրաձգային զնդի բուժառայության դեպարտամենտ:

Հոկտեմբերի 11-ին Աղդամի ճանապարհին՝ վիրավոր զինվորներին օգնության ցատկելիս, հրետակոծության ժամանակ մայրը վիրավորվել է: Նրան տեղափոխել են Երևան. բժիշկներն ութ օր զոհվել են բազմաթիվ կյանքեր փրկած գործընկերոջ կյանքի համար: Սակայն Նարեկը, չկարողանալով հաղթահարել, ընկել է հավերժ ճամփան:

Նա արժանացել է «Մարշալ Բաղրամյան», «Արիության», «Անբասիր ծառայության համար 1-ին աստիճանի» մեդալների, հետմահու՝ «Մարտական խաչ 2-րդ աստիճանի» ցեմանդի:

Հուշ-ցերեկույթին ելույթ ունեցան ԱՀ վասակավոր արշիս **Սիմոն Սարգսյանը**, Արցախի «Մռակաց» դեռական կամերային երգչախմբի ղեկավար **Տիգրան Զախվեջյանի** ղեկավարությամբ և այլք: Տեսաֆիլմով ներկայացվեց ռազմական բժիշկ անցած լայն կարճ, բայց բովանդակալից ճանապարհը:

Հուշ-ցերեկույթն ավարտվեց ՀՀ ժողովրդական արշիս **Արթուր Գրիգորյանի**՝ Նարեկ Մետրոյանին և 44-օրյա պատերազմի ժամանակ անմահացած հերոսների հիշատակին նվիրված «Դու կաս, ինչպե՞ս» երգով:

Նարեկ Մետրոյանին նվիրված հիշատակի օրը միջոցառման մասնակիցներն ամփոփեցին «Եռաբլուր» զինվորական դանթոնում:

